

MUŠKARCI I RODNA RAVNOPRAVNOST U HRVATSKOJ

Rezultati istraživanja IMAGES - International
Men and Gender Equality Survey

Autorica izvještaja: Nataša Bijelić

Izdavačice: CESI

Za izdavačice: Sanja Cesar

Grafičko oblikovanje i tisak:

ACT Printlab d.o.o.

Naklada: 200 primjeraka

CESI

CESI - Centar za edukaciju,
savjetovanje i istraživanje

Nova cesta 4, 10 000 Zagreb

Tel: 01 24 22 800; Fax: 01 24 22 801

E-mail: cesi@cesi.hr

www.cesi.hr; www.libela.org;

www.sezamweb.net

Istraživački tim: Nataša Bijelić,
Vedrana Kobaš, Sanja Cesar, Lea Jurišić

Istraživanje u Republici Hrvatskoj
proveo je CESI. Istraživanje je dio
međunarodnog projekta kojeg
koordiniraju Instituto Promundo iz
Brazila i ICRW-International Center for
Research on Women iz SAD-a.

CARE

Projekt je u Republici Hrvatskoj
financiran od strane CARE North West
Balkans.

CESI, Zagreb, 2011.

CIP zapis dostupan u računalnome
katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem
781955.

**Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva**

SADRŽAJ

Teorijski okvir	5
Međunarodni kontekst istraživanja	13
Metodologija	15
Rezultati istraživanja u Hrvatskoj	
Sociodemografske karakteristike	19
Radni status	20
Djetinjstvo	21
Iskustva u periodu odrastanja	23
Život u kućanstvu	24
Briga o djeci	29
Seksualnost	38
Homoseksualna iskustva	42
Rodna ravnopravnost-stavovi i iskustva	43
Homofobija	54
Nasilje protiv žena	57
Zdravlje	65
Informiranost	69
Transakcijski seks	75
Rizična ponašanja	80
Diskusija	83
Zaključci	94
Sažetak	97
Summary	103
Literatura	111

TEORIJSKI OKVIR

Patrijarhalna ideologija u osnovi promovira ideju da su muškarci, fundamentalno drugačiji od žena, a kao ilustracija može poslužiti samo jedno od popularnih mišljenja koje kaže da su muškarci racionalni a žene emocionalne. Na ovoj razlici maskulino/feminino počiva dominacija ali i opravdanje patrijarhata. Feministička teorija i praksa pokazala je kako “muškarci” i “žene” nisu prirodne ili biološke kategorije već rezultat historijskih, političkih, ekonomskih i društvenih utjecaja. Stoga je proučavanje maskuliniteta važno područje interesa feminističke teorije.

Feminizam je ukazao na činjenicu da razumijevanje rodnih odnosa mora posebnu pažnju posvetiti odnosima moći. Transformacija rodnih odnosa, posebno kontinuirane dominacije muškaraca u društvenom životu, znači ne samo promjene u životima žena već podrazumijeva i promjene kod muškaraca. Međutim, ove poučke feminizma, kako to pronicljivo primjećuje Hearn, muškarci izgleda “ignoriraju ili su uspjeli zaboraviti” (Hearn, 1999).

Nemoguće je govoriti o jedinstvenoj muškoj ulozi, umjesto toga moramo govoriti o maskulinitetima, odnosno o različitim načinima kako netko može biti muškarac i izražavati svoju mušku ulogu. Pojam maskuliniteta usko je vezan

uz ostale društvene podjele: rasa, klasa, etnička pripadnost, seksualna orijentacija, religijska pripadnost, dob, invaliditet – i kombinacijama istih. Konstrukcije maskuliniteta razlikuju se od društva do društva te su i historijski različite. U većini društava od muškaraca se očekuje da budu fizički jaki i (hetero)seksualno uspješni, da preuzimaju rizike, donose odluke, financijski brinu o obitelji te da budu čvrsti i neranjivi, i ne pokazuju emocije ili brižnost. Ove karakteristike predstavljaju stereotipne rodne norme koje se odnose na društveno prihvaćene ideje i očekivanja o tome što znači biti muškarac u društvu.

HEGEMONIJSKI MASKULINITET

Koristeći koncept hegemonije i primijenivši ga na rodne odnose R.W. Connell¹ je kreirao referentni okvir za razumijevanje maskuliniteta, odnosa moći i muške dominacije. Ovaj koncept opisuje procese u kojima određena grupa muškaraca – na Zapadu su to bijelci heteroseksualne orijentacije, fakultetski obrazovani i visokih primanja – ostvaruje političku, ekonomsku i društvenu moć nad ostalima, odnosno drugim muškarcima i ženama. Ova dominacija je ugrađena i normalizirana u društvenim odnosima i strukturama. Rodne

1 Robert. W. Connell, sada Raewyn Connell.

strukture koje uključuju odnose između muškaraca i žena ali i između grupa muškaraca podrazumijevaju hijerarhiju i isključenost, gdje je jedan model (ili više) maskuliniteta društveno dominantan a ostali su subordinirani ili marginalizirani.

Hegemonijski maskulinitet se *ne odnosi* na određen tip karaktera koji je uvijek i svuda isti. To je maskulinitet *koji zauzima hegemonijsku poziciju u određenoj strukturi rodnih odnosa* (Connell, 1996).

Hegemonijski maskulinitet se razlikuje od ostalih maskuliniteta, pogotovo subordiniranih maskuliniteta. Za mnoge muškarce postoji jaz između dominantnog modela maskuliniteta u društvu i realnosti u kojoj žive te mogućnostima koje im se nude. Ovo se posebno odnosi na mlade muškarce niskih prihoda i slabog obrazovanja ili na gay muškarce. Među različitim grupama muškaraca postoje specifični rodni odnosi dominacije i subordinacije a najznačajniji slučaj jest dominacija heteroseksualnih i subordinacija homoseksualnih muškaraca. Gay maskulinitet je subordiniran kroz niz dokumentiranih društvenih praksi: politička i kulturna isključenost, nasilje, ekonomska diskriminacija ali i simbolička isključenost (Connell, 1995). Međutim, nisu samo gay maskuliniteti subordinirani već osnovu za subordi-

naciju čine i rasa, klasa, nacionalna/etnička pripadnost. Connell naziva marginaliziranim maskulinitetima one rodne forme koje nastaju u grupama koje doživljavaju opresiju kao što su etničke manjine gdje ovi maskuliniteti mogu imati mnoge zajedničke karakteristike sa hegemonijskim maskulinitetom ali istovremeno ostaju društveno nepriзнati (Connell, 2000).

Hegemonijski maskulinitet ne prevladava u statističkom smislu u populaciji jer ga samo manjina muškaraca prakticira i može ostvariti. Najvidljiviji predstavnici hegemonijskog maskuliniteta ne moraju nužno biti najmoćniji muškarci, to mogu biti glumci ili sportaši ili pak imaginarni likovi poput filmskih likova. Hegemonijski maskulinitet je svakako normativan jer utjelovljuje najviše vrednovan oblik bivanja muškarcem, zahtijeva da se drugi muškarci pozicioniraju u odnosu na njega i legitimira subordinaciju žena (Connell, 1995).

Međutim, većina muškaraca ima koristi od hegemonijskog obrasca radi *patrijarhalne dividende*, odnosno dobitka od subordinacije žena. Muškarci primaju dividendu u obliku moći, prestiža, materijalnih dobara (npr. ekonomska i politička moć u rukama muškaraca, muškarci za isti rad zarađuju više nego žene..itd.). Odnosno, "rodni poredak u

kojem muškarci dominiraju nad ženama ne može izbjeći a da ne konstituira muškarce kao interesnu skupinu zainteresiranu za očuvanje/obranu, i žene kao interesnu skupinu zainteresiranu za promjenu" (Connell, 1995: 82). Konceptualni model hegemonijskog maskuliniteta naveliko je korišten u istraživanjima i analizama maskuliniteta i pokazao se produktivnim ali i bivao izložen kritici (Connell & Messerschmidt, 2005)

Maskuliniteti egzistiraju na individualnom nivou, ali i na društvenom. Mogu biti institucionalizirani u organizacijama (npr. vojska) ili u neformalnim grupama (obitelj, grupa prijatelja) ali i izražavani u kulturi (mitovi, folklor, masovni mediji, društveni stereotipi). Stoga, maskulinitet podrazumijeva konfiguraciju praksi unutar rodnih odnosa, odnosno strukturu koja uključuje institucije, ekonomske odnose, isto kao i interpersonalne odnose i seksualnost. (Connell, 1995). Iako se maskulinitet odnosi na muška tijela on nije određen biologijom jer možemo govoriti i o maskulinitetima ženama (Connell, 2000). Društvena dimenzija maskuliniteta je izuzetno važna kada se radi o promjeni jer promjenu rodnih praksi kod mladića/muškaraca je teško postići samo uvjerenjem da je promjena važna. Pojedinaac može biti voljan promijeniti se ali ga institucije, ili pak pritisak vršnjačke skupine, mogu odvratiti od toga (Connell, 2007).

Maskuliniteti, ali i femininiteti, rezultat su društveno naučenog ponašanja. Formiraju se tokom života pod utjecajem složenih društvenih utjecaja, gdje mladići i djevojke nisu samo pasivni primatelji/ce kulturalnih normi (Barker, Nascimento, Segundo, 2004; Hodžić i Bijelić, 2003). Proces formiranja maskuliniteta je difuzan i prolazi nezapaženo dok u nekim situacijama može biti intenzivan i organiziran, primjerice u rodno-segregiranim školama, vojnoj obuci ili rodno-segregiranom sportu (Connell, 2007).

Kompleksnost maskuliniteta vidljiva je i u pojedinačnim slučajevima osobnih povijesti. U osobnim životima muškaraca prisutni su kontradiktorni emocionalni trendovi i višestruke rodne pozicije. Kontradiktorni zahtjevi mogu izazvati konflikt, kao na primjer potreba da održe vlastiti povlašten položaj i priznaju ženska ljudska prava. Mnogi muškarci posjeduju različite kapacitete (kao npr. briga za malu djecu) ali društveni uvjeti u kojima žive rijetko zahtijevaju od njih da iskoriste te kapacitete. Ova kompleksnost maskuliniteta može doprinijeti fleksibilnosti u rodnim praksama, ali može biti i izvor napetosti i nasilja (Connell, 2007).

Budući da su maskuliniteti konstruirani kao suprotnost femininitetu, oni maskuliniteti koji su pozicionirani pri

dnu rodne (maskuline) hijerarhije biti će simbolički asimilirani u femininitet (Gilbert i Gilbert, prema Swain, 2006; Connell, 1995). Iz pozicije hegemonijskog maskuliniteta, gay muškarce ali i neke heteroseksualne muškarce društvo može nazivati imenima kao što su "pičkice", "slabići", dakle onim imenima kojima se želi naglasiti da je muškarac sličniji ženama nego "pravim" muškarcima ukazujući time na simboličku vezu sa femininitetom.

NASILJE

Esencijalistički pogled na muško nasilje smatra da su muškarci *prirodno* skloni agresiji i nasilju a tu ideju podržavaju mediji i popularna vjerovanja. Međutim, znanstveni dokazi koji bi podržali ovu hipotezu ne postoje ili kako bi to slikovito rekao Connell "gen za silovanje još nije otkriven niti će biti". Ono što moramo uzeti u obzir jest snaga vjerovanja većine u ovu esencijalističku ideju koja doprinosi legitimaciji upotrebe nasilja od strane muškaraca (Connell, 2007).

Korisniji uvid u problem nasilja daju feminističke analize koje objašnjavaju muško nasilje u terminima muške moći u patrijarhalnom društvu (Walby, 1990), gdje ono funkcionira i kao kontrolni mehanizam nad ženama (Mooney, 2000).

Feminističke analize muškog nasilja povezuju moć, nasilje i seksualnost (Kelly, 2008) i daju uvid u rodno određenu društvenu egzistenciju. Nasilje protiv žena poprima značajke kontinuuma koji započinje dobacivanjem i zvižducima na ulici a može završiti silovanjem i ubojstvom (Kelly, 2008).

Nasilje je rezultat strukturalne neravnopravnosti i dio sistema dominacije. Mnogi muškarci koriste nasilje kako bi održali svoju dominantnu poziciju. Analize nasilja dokumentiraju obrasce prema kojima je nasilje jedna od taktika koju muškarci koriste kako bi kompenzirali percipirani nedostatak kontrole, moći, povlastica, sigurnosti, i osjećaja manje vrijednosti (Hautzinger, 2003). Većina muškaraca nije nasilna prema ženama, a oni koji to jesu ne smatraju se problematičnima ili devijantnima. Upravo suprotno, smatraju da na to imaju pravo jer nasilje legitimira sveprisutna *rodna ideologija* koja ističe mušku nadmoć. Nasilje je također prisutno u odnosima s drugim muškarcima. Većina epizoda nasilja ogromnih razmjera poput ratova, ubojstava, napada, predstavljaju transakcije među muškarcima. Nasilje heteroseksualnih muškaraca nad gay muškarcima koristi se kako bi se povukle granice i potvrdilo isključenje jedne grupe muškaraca. Nasilje tako postaje način na koji se dokazuje ili potvrđuje maskulinitet (Connell, 1995).

SEKSUALNOST

Seksualnost, za koju se uobičajeno smatra da predstavlja nešto osobno i privatno, uvelike je strukturirana. Heteroseksualnost predstavlja društvenu instituciju (Rich, 1980). "Normalna muška seksualnost" koju karakterizira moć, agresija, objektivizacija, usmjerenost na penis, odvajanje seksa od emocija, i navodna "nemogućnost kontrole" (Coveney, prema Hearn, 1999) je naveliko kritizirana kao vrlo problematičan koncept. Prisilna heteroseksualnost usmjerena je na i nametnuta i muškarcima (Connell, 1995: 104). Obrazac heteroseksualne romanse u rodnim odnosima definira maskulinitet kroz dihotomiju maskulino/feminino. Također je u uskoj vezi sa hijerarhijom maskuliniteta, budući da je heteroseksualni uspjeh izvor prestiža, pogotovo u vršnjačkoj grupi (Hodžić i Bijelić, 2003). Etnografski dokazi sugeriraju da je heteroseksualnost konstituirana u svakodnevnim praksama koje imaju utjecaj na konsolidiranje određene vrste maskuliniteta. Na primjeru mladića u školi pokazalo se da je heteroseksualnost za njih stvorena kroz prakse kao što su razgovor o seksu, masturbacija i pornografija te potvrđena kroz veze s djevojkama (Kehily, 2001).

OČINSTVO I KUĆANSKI POSLOVI

Briga oko djece i sudjelovanje u kućanskim poslovima nisu dio tradicionalne muške rodne uloge, ali postoje indikacije da muškarci danas više sudjeluju nego što su to činili u prošlosti u ovim aktivnostima. Pitanje podjele kućanskih poslova i brige oko djece povezano je sa velikom društvenom promjenom prošlog stoljeća, odnosno ulaskom žena na tržište rada. Posljedično, bilo bi za očekivati da će muškarci provoditi više vremena u kućanskim poslovima ako su žene zaposlene ali promjene u sferi plaćenog rada bile su puno radikalnije od promjena u kući (Boje, prema Craig, 2006).

Važno je razlikovati kulturu očinstva i konkretno ponašanje očeva kako to sugerira LaRossa u SAD-u (LaRossa, prema Wall & Arnold, 2007). Kultura očinstva uključuje društvene vrijednosti, norme i vjerovanja i mora biti razlikovano od stvarnog ponašanja i praksi očeva jer je očinstvo doživjelo više promjena u kulturi nego u praksama. Upravo iz tog razloga, javnost može zamisliti očeve kao više uključene u brigu oko djece nego što oni to zaista i jesu. Tvrdnja o postojanju neravnopravne podjele poslova u privatnoj sferi dokumentirana je u istraživanjima. Rodne razlike vidljive su u različitim praksama brige oko dje-

ce: majke više vremena utroše na brigu o djeci nego očevi, a ono što očevi rade s djecom i okolnosti u kojima to rade se uvelike razlikuju čak i kada su muškarci i žene zaposleni (Craig, 2006). Postoje razlike u obavljanju kućanskih poslova: kućanski poslovi koje obavljaju muškarci su povremeni i vremenski fleksibilni (npr. košenje trave), što znači da mogu biti odrađeni bilo kada, dok ženski poslovi (npr. kuhanje) moraju biti zgotovljeni u točno određeno vrijeme (Baxter, prema Craig 2006). Mnogi muškarci pomažu u obavljanju različitih kućanskih poslova, ali i dalje taj "posao" ostaje ženin odgovornost jer su one odgovorne za planiranje i organizaciju (Craig, 2006: 265).

Ovaj rodni obrazac pokazuje da muškarci imaju više slobode nego žene u tome koje poslove će obaviti i kada, a taj obrazac je vidljiv i oko brige o djeci kako je to pokazalo jedno australsko istraživanje (Craig, 2006). Zadaci oko brige o djeci koje obavljaju muškarci su zabavniji i vremenski fleksibilniji (npr. igranje, čitanje), što ukazuje da je vrijeme koje očevi utroše na brigu oko djece manje slično radu/naporu. Majke su zadužene za fizičku brigu oko djece (kupaње, hranjenje, uspavlivanje), odnosno aktivnosti koje su manje vremenski fleksibilne. Iskustvo roditeljstva je bitno različito iskustvo za žene i muškarce.

Briga o djeci je teža majkama, jer majčinstvo uključuje više fizičkog rada, više aktivnosti, striktan vremenski raspored i više odgovornosti nego očinstvo, čak i kada su oba roditelja zaposlena. Ovi podaci govore u prilog tome da ideja ravnopravnog roditeljstva nije zaživjela u praksi (Craig, 2006: 276). Međutim, stupanj uključenosti muškaraca u brigu oko djece može biti poboljšana institucionalnim promjenama koje čine ovu uključenost ekonomski i kulturalno lakšom (Connell, 1995: 191).

MOGUĆNOSTI PROMJENE U RODNIM ODNOSIMA

Materijalne i institucionalne strukture patrijarhata se nisu raspale, već se raspala legitimacija patrijarhata, čemu su pridonijeli i društveni pokreti prošlog stoljeća (npr. pokret za prava žena, homoseksualnih osoba, itd.) (Connell, 1995: 226). Model promjene rodni odnosa koji uključuje akciju muškaraca u vidu nekog "muškog pokreta" nije se pokazao učinkovitim. Na temelju analize muške anti-seksističke grupe u Velikoj Britaniji, Andrew Tolson zaključuje da model oslobodilačkog pokreta ne može biti primijenjen na grupu koja zauzima pozicije moći. Senzibilizacija i osvještavanje heteroseksualnih muškaraca nije dovela do grupne mobilizacije

i afirmacije (kao što je to učinila za žene ili gay muškarce) već je nakon inicijalnog uvida u problem dovela do marginalizacije i raspada (Connell, 1995: 235). Muška društvena dominacija i dalje traje ali se istovremeno određene grupe muškaraca suočavaju s promjenama u različitim područjima života (obitelj, kuća, posao, itd.). Unatoč promjenama, preuranjeno je govoriti o "krizi maskuliniteta" jer pojedini muškarci/grupe mogu biti suočeni s promjenama i mogu se mijenjati ali to moramo promatrati u kontekstu *stabilnosti muške strukturalne moći* (Hearn, 1999). Kako to primjećuje Hearn, za neke grupe muškaraca s manjkom moći, obrazovni neuspjeh, manuelni posao, izbjegavanje "ženskog posla" i njihovo rizično ponašanje (prema sebi i drugima) mogu zaista izazvati materijalnu krizu u njihovim životima i životima njihovih bližnjih ali to nipošto ne znači i ideološku krizu maskuliniteta (odnosno, propitivanja kakvi jesu ili kakvi bi muškarci trebali biti) (Hearn, 1999).

Maskuliniteti su konfiguracije prakse koji se konstruiraju, razvijaju i mijenjaju s vremenom (Connell i Messerschmidt, 2005). Maskulinitet kao društveni konstrukt otvara mogućnost promjene. Učiniti muškarce svjesnima kategorije roda i načina na koji ona utječe na njihove živote ali i na živote žena pred-

stavlja prvi korak u eliminaciji rodne neravnopravnosti. Mnogi muškarci žele zadržati moć i privilegije koje imaju u odnosu na žene, ali postoje i oni muškarci koji se protive ovakvom rodnom poretku i skloniji su prihvaćanju alternativnih, rodno ravnopravnih maskuliniteta. Istraživanja su operacionalizirala pojam rodno osviještenih muškaraca, kao muškaraca koji ostvaruju veze sa ženama utemeljene na ravnopravnosti, poštivanju i intimnosti, a ne seksualnom osvajanju. Ovi muškarci vjeruju da žene i muškarci imaju jednaka prava, protive se upotrebi nasilja protiv žena u svim mogućim slučajevima, čak i onima u kojima se često opravdava nasilje (npr. seksualna nevjera). Zahtijevaju da budu uključeni u brigu o djeci i kućanske poslove, što znači da njihova briga oko obitelji i kućanstva nije samo ekonomske prirode. Oni pokazuju odgovornost u seksualnom ponašanju, što znači da prihvaćaju odgovornost za vlastito ali i partneričino seksualno i reproduktivno zdravlje, te preuzimaju inicijativu u razgovoru o kontracepciji i seksualnim problemima. Protive se i homofobiji i nasilju protiv homoseksualnih osoba (Pulerwitz, Barker, 2008: 326).

Rodna ravnopravnost ne odnosi se samo na promjenu stavova, ponašanja i praksi muškarca već zahtijeva značajne strukturalne, odnosno društvene

promjene. Ostvarenje rodne ravnopravnosti zahtijeva radikalnu transformaciju odnosa moći između muškaraca i žena te zahtijeva transformaciju rodne hijerarhije i dokidanje muških privilegija. Veći stupanj rodne ravnopravnosti smanjit će pritisak na muškarce da se konformiraju s rigidnim oblicima maskuliniteta. To može donijeti promjene i poboljšati kvalitetu života muškaraca, a time i žena i djece. Angažman muškarca može doprinijeti širem konsenzusu i podršci za promjenama u sferi obitelji, seksualnog i reproduktivnog zdravlja te nasilja, odnosno područja tretiranih i marginaliziranih kao "žensko pitanje" (Ruxton, 2009).

Connell uočava potrebu za postojanjem političke strategije koja će dovesti do promjene u rodnim odnosima. Muški interes u očuvanju patrijarhata *ne djeluje kao jedinstvena sila* u homogenoj strukturi. Imajući u vidu ovu činjenicu, otvaraju se mogućnosti za rekonfiguracije i transformacije maskuliniteta gdje je potrebno razviti politiku koja će iskoristiti te mogućnosti. Ova politika mora ostaviti po strani "mit o oslobođenju", ili mogućnost "muškog pokreta", te treba uzeti u obzir zajednički interes muškaraca u očuvanju patrijarhata ali to zahtijeva, kako tvrdi Connell, inovaciju i značajnije te zajednički rad muškaraca i žena (Connell, 1995: 243). Međutim, politički

izbor muškaraca za promjene dosadašnjih rodni^h odnosa mora uzeti u obzir činjenicu da se ti izbori događaju u konkretnim društvenim okolnostima, koje ograničavaju pokušaje, a ishodi se ne daju lako kontrolirati (Connell, 1995; 86)

Muškarci i politika rodne ravnopravnosti² je međunarodni projekt koji se temelji na studiji koja uključuje kvantitativno i kvalitativno istraživanje te analizu politika s ciljem senzibilizacije donositelja odluka o potrebi uključivanja muškaraca u postizanje rodne ravnopravnosti. Cilj projekta je pokazati na temelju dobivenih rezultata kako mijenjati javne politike i institucije kako bi se učvrstila rodna ravnopravnost i podigla svijest među kreatorima politika i programa i donositeljima odluka o potrebi uključivanja muškaraca u pitanja zdravlja, razvoja i rodne ravnopravnosti. Projekt koordiniraju International Center for Research on Women (ICRW) iz SAD-a i Instituto Promundo iz Brazila, a studija se provodila u Brazilu, Meksiku, Indiji, Čileu, Ruandi i Hrvatskoj³.

Projektne aktivnosti uključuju:

- međunarodnu analizu javnih politika publiciranu pod imenom ***What Men Have to Do with It:***

² Originalan naziv glasi “The Men and Gender Equality Policy Project”

³ Partnerske organizacije koje su provodile istraživanje su: Colegio de Mexico, Mexico; Centro de Estudios de Genero, Universidad de Chile, Chile; ICRW-Asia Regional Office, India; RWAMREC, Ruanda, Instituto Promundo, Brazil i CESI-Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, Republika Hrvatska.

Public Policies to Promote Gender Equality⁴

- kvantitativno istraživanje o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti odnosno IMAGES⁵ provedeno 2009. godine na muškarcima i ženama u 6 zemalja (istraživanju su se priključile nove zemlje 2010. godine⁶). Rezultati komparativnog istraživanja publicirani su pod imenom ***"Evolving Men – Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey (IMAGES)"***

4 Barker, G, Green, E. M., Siegel, E.G., Nto, M., Segundo, M., Ricardo, C., Figureoa, J.G., Redpath, J., Morell, R., Jewkes, R., Peacock, D., Aguayo, F., Sadler, M., Das, A., Singh, S.K., Pawar, A., Pawlak, P. (2010) What Men Have To Do With It – Public Policies to Promote Gender Equality. Washington DC: ICRW and Rio de Janeiro: Instituto Promundo.

5 U originalu istraživanje je nazvano IMAGES (International Men and Gender Equality Survey)

6 IMAGES istraživanje biti će provedeno 2011. godine u Bangladešu, Kambodži, Kini, Indoneziji i Papui Novoj Gvineji a koordinirat će ga Partners for Prevention, program UN-a.

7 Barker, G., Contreras, J.M., Heilman, B., Singh, A.K., Verma, R.K., and Nascimento, M. (2011). Evolving Men: Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey (IMAGES). Washington DC: ICRW and Rio de Janeiro: Instituto Promundo.

- kvalitativno istraživanje **Men Who Care**, koja uključuje dubinske intervjue sa muškarcima u 5 zemalja⁸
- javno-zagovarački napori i širenje projektnih rezultata u različitim oblicima, uključujući video materijale⁹

Višestruke istraživačke komponente imaju za cilj osigurati donositeljima politika praktične strategije za uključivanje muškaraca u relevantna područja politika, posebno u područje seksualnog i reproduktivnog zdravlja, rodno-uvjetovanog nasilja, očinstva, zdravlja žena i djece, te zdravstvenih potreba muškaraca.

U Hrvatskoj su bile provedene neke od projektnih aktivnosti, konkretnije analiza politika i kvantitativna studija IMAGES. U ovom izvještaju biti će prezentirani rezultati kvantitativnog istraživanja o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti (IMAGES).

8 Rezultati će biti publicirani krajem 2011. Istraživanje se provodi u Južnoafričkoj Republici, Brazilu, Meksiku, Čileu i Indiji.

9 video je producirao režiser dokumentarnih filmova Rahul Roy

METODOLOGIJA

Istraživanjem o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti (IMAGES) željeli smo prikupiti podatke o različitim aspektima života muškaraca, odnosno njihovim stavovima i ponašanjima vezanim uz rodnu ravnopravnost. Istraživanje je provedeno i na uzorku žena jer nas je zanimalo kako žene doživljavaju i vide muškarce pa su ispitivani i njihovi stavovi i mišljenja o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 1500 muškaraca i 505 žena u dobi od 18-68 godina u RH. Primijenjene su dvije vrste upitnika: jedan za žene a drugi za muškarce. Anketirani su muškarci i žene u gradu Zagrebu, te u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji u mjestima i gradovima sa manje od 100 000 stanovnika. Uzorak je konstruiran kao stratificirani slučajni uzorak prema dobi ispitanika/ica i geografskom području.

U kvantitativnom istraživanju primijenjen je standardizirani upitnik (muški i ženski upitnik) koji mjeri ponašanje i stavove muškaraca (i žena) u nizu područja povezanih sa rodnom ravnopravnošću. "Muškim" upitnik se nastojalo ispitati različite aspekte života muškaraca, a sadržajno je obuhvatio djetinjstvo i adolescenciju, školovanje, roditeljstvo i obiteljski život, zaposlenje, odnose i

Život s partnericom u kućanstvu, rodnu ravnopravnost, seksualnost i reproduktivno zdravlje, zdravlje i kvalitetu života, nasilje protiv žena, korištenje seksualnih usluga te rizična ponašanja (koja su uključivala konzumaciju alkohola, lakih droga, posjedovanje oružja, boravak u zatvoru i sudjelovanje u tučnjavama i krađama). "Muški" upitnik je bio koncipiran prema tematskim cjelinama i većina muškaraca je odgovarala na većinu postavljenih pitanja u upitniku. Međutim, postojao je i dio muškaraca koji su, shodno svom iskustvu ili ponašanju, odgovarali na određene dijelove upitnika. Tako su dijelovi upitnika bili namijenjeni nezaposlenim muškarcima, muškarcima koji jesu /ili su bili u vezama/brakovima sa ženama, muškarcima koji žive sa ženama, muškarcima koji su roditelji, muškarcima koji su imali seksualna iskustva s muškarcima i muškarcima koji su imali seksualna iskustva sa ženama. Slijedom toga, određen broj muškaraca je preskakao pojedine dijelove upitnika koji se nisu odnosili na njihova iskustva.

"Ženski" upitnik je obuhvatio identične teme: rodnu ravnopravnost, odnos i život s partnerom u kućanstvu, roditeljstvo, zdravlje i kvalitetu života, seksualnost te iskustva nasilja od strane muškaraca. Muški upitnik bio je opsegom nešto duži od ženskog. "Ženski"

upitnik je primijenjen na ženama koje nisu nužno bile partnerice anketiranih muškaraca, pa kada u analizi govorimo o usporedbama između muškarca i žena misli se generalno na usporedbe odgovora žena koje su procjenjivale muškarce (prisutne u njihovim životima) i odgovore muškaraca koji su procjenjivali odnos sa ženama (prisutnim u njihovim životima).

"Ženski" upitnik je, kao i muški, također bio koncipiran prema tematskim cjelinama i većina žena je odgovarala na većinu postavljenih pitanja u upitniku. Isto kao i kod muškog upitnika postojali su dijelovi upitnika na koji su mogle odgovoriti samo žene sa određenom vrstom iskustva ili ponašanja. Tako su dijelovi upitnika bili namijenjeni ženama čiji je partner nezaposlen, zatim ženama koje jesu (ili su bile) u vezama/brakovima s muškarcima, te ženama koje žive s partnerom, ženama koje imaju djecu, ženama koje su imale seksualna iskustva sa ženama i ženama koje su imale seksualna iskustva s muškarcima. Slijedom toga, određen broj žena je preskakao pojedine dijelove upitnika koji se nisu odnosili na njihova iskustva.

Provedeno je pilot istraživanje krajem 2008. godine na manjem uzorku žena i muškaraca na temelju čega su upitnici dorađeni. Anketiranje je trajalo od siječnja do ožujka 2009. godine. Oko 70

obučenih anketara/ki je bilo zaduženo za anketiranje. Prije samog anketiranja ispitanici i ispitanice su informirani o ciljevima i sadržaju istraživanja te su dali svoju usmenu suglasnost za sudjelovanje u istraživanju ali isto tako imali su mogućnost odustati u bilo kojem trenutku ispunjavanja ankete. Anonimnost i privatnost ispitanika/ica je bila osigurana time što su ispitanici/e samostalno ispunjavali upitnik koji su nakon toga zatvorili u omotnicu, a anketari/ke su imali zadatak osigurati omotnicu dodatnim naljepnicama, kako bi se izbjegla mogućnost otvaranja i osigurala povjerljivost podataka.

Upitnik se dijelom temelji na upitniku o rodnoj ravnopravnosti i kvaliteti života kreiranom od strane norveškog ministarstva za djecu i rodnu ravnopravnost. Također, upitnik koristi i neke čestice korištene u međunarodnoj studiji Svjetske zdravstvene organizacije o nasilju protiv žena te GEM skalu (Gender Equitable Men Scale)¹⁰ razvijenu od strane Population Council-a i Instituta Promundo. Za potrebe istraživanja u RH, upitnik je prilagođen našem kontekstu i neznatno modificiran u dijelu sociodemografskih karakteristika.

10 Skala rodno ravnopravni muškaraci.

Interpretativni okvir ove analize uzima u obzir rod kao društvenu strukturu koja podrazumijeva hijerarhiju koja rezultira neravnopravnošću. Maskuliniteti i femininiteti su konfiguracije prakse unutar rodnih odnosa. Rodna neravnopravnost podrazumijeva tradicionalne rodne odnose, gdje ne postoji različitost rodnih obrazaca među muškarcima niti različitost muških ponašanja i praksi. Struktura rodnih odnosa uključuje odnose moći, podjelu rada, emocionalne odnose i simboličke strukture (npr. komunikacija) (prema Connell, 2005). Ove strukture rodnih odnosa se formiraju i transformiraju s vremenom što podrazumijeva dinamičan karakter kategorije roda i njegov historijski karakter. Rodni obrasci nisu statični, niti se muškarci i žene moraju slijepo držati naslijeđenih rodnih obrazaca, ali to znači da određene prakse i odnosi konstruiraju oblike maskuliniteta u trenutačnom rodnom poretku. Rodni poredak sa pripadajućim praksama i odnosima utječe na i podupire rodnu (ne)ravnopravnost.

Analizu podataka u svakoj pojedinoj zemlji provele su partnerske organizacije na temelju plana analize razvijenog od strane International Center for Research on Women (ICRW). Komparativnu analizu, koja donosi usporedbu podataka svake pojedine zemlje, proveo je ICRW.

I: REZULTATI ISTRAŽIVANJA

11 Ovaj izvještaj, najvećim dijelom, donosi rezultate vezane uz muškarce. Rezultati dobiveni ispitivanjem žena služe kao ilustracija podataka dobivenih ispitivanjem muškaraca budući da nas je zanimalo kako žene doživljavaju i vide muškarce.

SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

Tablica 1. Sociodemografske karakteristike muškaraca i žena

GODINE	MUŠKARCI		ŽENE	
	%	N	%	N
18-24	19	277	19	95
25-34	33	498	32	162
35-49	26	389	30	150
50-59	19	290	19	98
60-68	3	42		
ŽUPANIJA				
Grad Zagreb	53	789	52	259
Osječko-baranjska	36	537	35	177
Vukovarsko-srijemska	11	155	13	65
MJESTO BORAVKA				
Zagreb	46	684	46	234
veliki grad ¹	10	152	10	49
mali grad ²	20	294	22	112
selo	24	365	22	110
TRENUTAČNI STATUS				
Školuje se	18	269	21	104
Zaposlen/a	63	942	60	303
Nezaposlen/a	9	132	12	61
Umirovljen/a	7	103	5	23
STUPANJ OBRAZOVANJA				
OŠ	4	55	4	21
Trogodišnja stručna sred. škola	12	187	9	44
Ostale srednje škole	48	715	48	243
Viša škola	11	170	9	44
Fakultet	22	323	27	137
Magisterij, doktorat, specijalizacija	3	44	3	15
VJERNIK/CA				
Da	76	1106	78	392
Ne	24	353	20	103
BRAČNI/REZIDENCIJALNI STATUS				
Neoženjeni i ne žive s partnericom (Neudate i ne žive s partnerom)	30	331	47	233
Oženjeni i/ili žive s partnericom (Udane i/ili žive s partnerom)	70	769	53	265

Tablica 1. donosi pregled sociodemografskih karakteristika muškaraca i žena u odnosu na dob, geografsku pripadnost, stupanj obrazovanja, vjeru, bračni/rezidencijalni status i roditeljski status. Budući da su u fokusu istraživanja bili muškarci i žene u dobi od 18-59 godina, većina muškaraca i žena su u braku ili žive sa partnericama/partnerima. Generalno gledano, muškarci i žene su uglavnom srednjeg stupnja obrazovanja odnosno imaju završenu srednju školu. Većina ih se izjašnjava kao vjernici/e. Podjednak broj ispitanika/ica dolazi iz Grada Zagreba i iz dvije istočne županije: Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske. Također, podjednak broj ih živi u gradu Zagrebu, a ostatak u većim i manjim gradovima i selima u dvije istočne županije.

RADNI STATUS

Što se tiče radnog statusa ispitanika, više od polovice njih radi, (63.5%). Najviše je onih s primanjima u iznosu od 3000 do 5000 kuna (32%) zatim manjim od 3000 kuna (26.4%) te 22.4% onih koji zarađuju između 5000 i 7000 kuna. 9% ispitanika je nezaposleno, 7% ih je u mirovini. 15.3% ispitanika prima financijsku potporu od države i to više od polovine njih prima dječji doplatak a zatim naknadu za nezaposlene.

48.3% zaposlenih muškaraca radi prekovremeno jer to od njih zahtijeva radno mjesto. Situacija na poslu je za nešto više od polovice ispitanika stabilna (64%) dok je za njih 27 % samo djelomično stabilna. Istovremeno, polovina ispitanika, 52%, je pod stresom jer ne zarađuju dovoljno.

Muškarci koji su nezaposleni suočavaju se sa različitim problemima. Oko polovice nezaposlenih, njih 55%, su većinu vremena bez posla ili u potrazi za poslom. Nešto više od trećine muškaraca (37%) osjeća sram kada se treba suočiti s vlastitom obitelji upravo radi toga što nemaju posao. Oko 11% ih je pomišljalo da napuste svoju obitelj radi nezaposlenosti dok ih 15 % izbiva iz kuće ili konzumira alkohol kada ne mogu pronaći posao.

Trenutačno, više od polovine zaposlenih muškaraca kao neposredno nadređenog ima osobu muškog spola (65.8%) dok je 18.3% imalo iskustvo rada sa šeficom. Najvećem broju muškaraca (92.5%) žena šefica ne bi predstavljala problem za razliku od 7.5% njih kojima bi smetalo kada bi im nadređena osoba bila žena.

Utvrđena je veza između radnog statusa i mjesta boravka te županije, pa je na razini statističke značajnosti najviše zaposlenih u Zagrebu u odnosu na manje gradove (hi kvadrat=56.9, df=12, $p<0.05$). Veza između radnog statusa i županije ukazuje na to da je u Vukovarsko-srijemskoj i Osječko-baranjskoj županiji više nezaposlenih nego u gradu Zagrebu (hi kvadrat=41.2, df=8, $p<0.05$).

DJETINJSTVO

Najveći dio ispitanika, 72% njih, izjavljuje da su i otac i majka bili uključeni u brigu o njima za vrijeme odrastanja, dok 7.5% njih izjavljuje da je o njima brinula samo majka. U manje od 1% slučajeva ispitanici izjavljuju da se za vrijeme odrastanja o njima brinuo isključivo otac.

U najvećem broju slučajeva, i otac i majka naših ispitanika su završili srednju školu. Međutim, primjetne su i rodne razlike u stupnju obrazovanja, jer ako se pogleda detaljnije, vidljivo je da su očevi ipak obrazovaniji nego majke. 42.8% majki naših ispitanika su završile srednju školu, 24.2% ih je završilo samo osnovnu školu dok je 14.6% njih visoko-obrazovano (fakultet i magisterij/doktorat). 47.8% očeva naših ispita-

nika je završilo srednju školu, 18.5% su visoko-obrazovani, dok je 14.9% njih završilo samo osnovnu školu.

Odrastanje uz (biološke) očeve je najčešće iskustvo naših ispitanika, jer je 74% njih do svoje 18. godine živjelo s ocem, dok 3% ispitanika izjavljuje da nikada nisu upoznali svog biološkog oca. Oni koji nisu imali priliku živjeti sa biološkim ocem, kao druge važne muške osobe tokom odrastanja navode djeda (u 2.5% slučajeva), a veći dio njih kaže da nije bilo važnih muških osoba u njihovom životu (6.1%).

U obiteljima u kojima su odrasli, odnos partnera se doživljava kao pun poštovanja, pa tako 66.7% muškaraca izjavljuje da se njihov otac (ili muškarac koji je živio s majkom) često odnosio prema majci s poštovanjem za razliku od 4.6% koji to nikada nisu činili. Istovremeno, 75.9% ispitanika izjavljuje da se majka često odnosila prema ocu s poštovanjem, za razliku od 1.6% njih koje to nikada nisu činile.

U periodu odrastanja ispitanici su svjedočili određenom stupnju sudjelovanja muškaraca u kućanskim poslovima. Sudjelovanje muškaraca u konkretnim kućanskim poslovima, prema izjavama naših ispitanika moglo bi se opisati izrazima poput "ponekad" ili "nikada"

što je vidljivo iz tablice 2. Jedino na pitanje je li se vaš otac brinuo za vas i vašu braću sestre za vrijeme odrastanja odgovor 48% muškaraca je "često" dok gotovo 12% daje odgovor "nikada".

Očevi su ponekad pripremili hranu (43% njih) dok, istovremeno, 39% njih to nikada nisu činili. Također, 51% očeva nikada nisu čistili kuću, a oko 73% nikada nije pralo odjeću ili čistilo WC.

Tablica 2.

U periodu vašeg odrastanja, je li vaš OTAC ili drugi MUŠKARAC u kući					
N=1385					
	Često	Ponekad	Gotovo nikada	Nikada	Ne odnosi se na mene
Pripravljao hranu	13.6 %	44.8 %	20.2 %	18.6 %	2.7 %
Čistio kuću	8%	38.2 %	26.1 %	24.8 %	2.8 %
Prao odjeću	3.6 %	20.6 %	31 %	42 %	2.8 %
Čistio kupaonicu/WC	5.5 %	18.7 %	29 %	43.9 %	2.9 %
Brinuo se za vas ili vašu braću/sestre	48.4 %	35.7 %	5.9 %	6 %	4.1 %

Sami ispitanici su bili odgajani na način da ih se učilo obavljanju kućanskih dužnosti pa je tako 61.9% muškaraca učilo kako pripremiti hranu, 75.9% ih je učilo kako očistiti kuću, oko polovine ih je naučilo očistiti kupaonicu i WC (51.8%) i brinuti o mlađoj braći/sestrama (55.2%).

Oko polovice ispitanika izjavljuje da je donošenje odluka u kućanstvu većinom bilo zajedničko, odnosno, i otac i majka su zajednički donosili važne odluke koje

su se ticale školovanja djece, obiteljskih kupovina i investicija (vidi tablicu 3.). Međutim, ako to nije bila zajednička odluka, onda su vidljive rodne specifičnosti, jer odluka o kupovini hrane i odjeće je uglavnom "ženska" dok je odluka o većim investicijama, poput kupnje kućanskih aparata, automobila ili školovanja djece uglavnom "muška" odluka. To ilustriraju i podaci koji govore da je 34% majki i 12% očeva odlučivalo o kupnji hrane i odjeće, a 30% očeva i 10% majki su odlučivale o većim investicijama.

Tablica 3.

DONOŠENJE ODLUKA U KUĆANSTVU ZA VRIJEME ODRASTANJA					
N= 1494					
	Majka	Otac	Podjednako i otac i majka	Ostali	Ne odnosi se na mene
Odluke o školovanju, aktivnostima vas i vaše braće/sestara	19.6 %	21.3 %	55.3 %	1.4 %	2.4 %
Kupnja hrane i odjeće	33.8 %	12%	51.8 %	1.3 %	1.1 %
Veće investicije (auto, kuća, aparati)	10.2 %	30.4 %	54.2 %	1.3 %	3.7 %

ISKUSTVA U PERIODU ODRASTANJA

Prije navršene 18-te godine života, 15.8% muškaraca je svjedočilo obiteljskom nasilju. Za vrijeme odrastanja fizičkom nasilju je bilo izloženo često ili ponekad 70.4% muškaraca a psihološkom nasilju njih 33.1%. Seksualno nasilje doživjelo je 2.8% muškaraca. Iskustvo vršnjačkog nasilja u školi ili u kvartu (bilo da su počinitelji ili žrtve) ima 84.1% ispitanika.

Prije nego li su postali punoljetni, 15.8% muškaraca je bilo svjedokom obiteljskog nasilja, odnosno situacijama u kojima je otac/partner bio fizički nasilan prema njihovoj majci. Osim što su svjedočili nasilju neki od njih su i sami doživjeli različite oblike nasilja: od fizičkog, verbalnog, emocionalnog pa sve do seksualnog.

65.7% muškaraca je dobilo šamar od roditelja/ili bliskih odraslih osoba, a 23.8% muškaraca je doživjelo vrijeđanje/ponižavanje u obitelji, dok ih je 34.5% doživjelo kod kuće prijetnju nasiljem ili fizičkim kažnjavanjem. 11.7% muškaraca za vrijeme odrastanja nisu imali primjerenu roditeljsku skrb jer su im roditelji bili pod utjecajem alkohola i droga te nesposobni za brigu o djeci. Iskustvo seksualnog nasilja, odnosno neželjenog seksualnog dodira imalo je 2,6% muškaraca, a nešto manje od 1% ih je bilo prisiljeno na seksualni odnos (njih 0.7%).

Da je nasilje popratna pojava i u interakcijama s vršnjacima za vrijeme odrastanja svjedoče i podaci gdje 77.4% muškaraca izjavljuje da je u njihovoj okolini, tj. školi i susjedstvu, bilo zadirkivanja, uznemiravanja i napada. 75.4% muškaraca je

tokom odrastanja doživjelo zadirkivanje i uznemiravanje od strane vršnjaka, dok ih je 65.2% činilo to isto drugima.

Škola je također jedno od mjesta gdje se dešava nasilje, pa tako oko trećine ispitanika (28.9%), izjavljuje da su u školi doživjeli da ih učitelj/ica tuče i fizički kažnjava. Zbog fizički nasilnog ponašanja prema vršnjacima/kinjama u školi bilo je kažnjeno 21.4% muškaraca. 25.6% muškaraca ima iskustvo vršnjačkog nasilja, odnosno sudjelovali su u tučama sa suparničkim grupama u školi.

Iako 76.6% muškaraca izjavljuje da se u njihovoj školi prema djevojkama odnosilo s poštovanjem, njih 64.2% je djevojkama dobacivalo seksualne komentare ili su ih dodirivali.

21.5% muškaraca izjavljuju da su u školi, zajedno s prijateljima, uzimali droge. O važnosti prijatelja tokom odrastanja govori i podatak da je 86% muškaraca moglo računati i oslanjalo se na podršku školskih prijatelja u rješavanju problema.

ŽIVOT U KUĆANSTVU

Prema tipu kućanstva većina ispitanika, njih 67.2%, živi u zajedničkom kućanstvu koje uključuje ili roditelje ili rođake ili cimere, dok 32.8% živi u kućanstvu s

partnericom ili partnericom i djecom. Na pitanje tko/što je glavni izvor prihoda u vašem domu ispitanici navode u najvećem broju slučajeva (54.8%) da oni osiguravaju prihod. Zatim dolaze roditelji kao izvor prihoda (u 28.5% slučajeva) i partnerica (ili partner) u 7.8% slučajeva.

Većina muškaraca živi s partnericom i djecom. U najvećem broju slučajeva, partneri su istog nivoa obrazovanja (55.3% slučajeva) ili je pak partnerica obrazovanija (u 23.7% slučajeva). Što se tiče radnog statusa partnerice, najveći broj muškaraca, oko 69.8% njih, izjavljuje da je partnerica zaposlena, dok 7.3% muškaraca ima partnericu koja je nezaposlena ali je u procesu traženja posla. Oko 6% ispitanika imaju partnericu koja je u mirovini, dok oko 3% njih kažu da im je partnerica studentica ili na porodiljnom dopustu (u 4% slučajeva). Većina muškaraca, njih 52.8%, zarađuje više od svoje partnerice dok 21.4% njih izjavljuje da partnerica zarađuje više a 19.6% ih zarađuje jednako kao i partnerica.

Muškarci procjenjuju da je donošenje obiteljskih odluka većinom zajednička odluka oba partnera, međutim i tu su primjetne rodne razlike. Investicije vezane uz hranu i odjeću u 68% slučajeva su zajednička odluka ili u 24% slučajeva odluka žene. Jednako tako odluka o provođenju vremena sa prijateljima i obitelji je zajednička

odluka (75.5% slučajeva) ali i odluka žene (u 13% slučajeva). Veće kupnje poput auta, kuće ili kućanskih aparata, osim što su zajednička odluka (78% slučajeva), je za razliku od prijašnjih, odluka muškarca (u 15% slučajeva).

Kada smo pitali žene što one misle o donošenju odluka o obiteljskim kupovinama, njihove procjene bile su identične procjeni muškaraca. U većini slučajeva, kupovina hrane i odjeće, velike investicije poput kupnje auta ili kuće te provođenje vremena s prijateljima i obitelji je zajednička odluka. Međutim, kao i kod

muškaraca, ako se ne radi o zajedničkoj odluci, vidljive su rodne razlike u ženskim izjavama jer kupovina hrane i odjeće i druženje s prijateljima/obitelji su ostavljene ženama na odlučivanje u većem broju slučajeva, dok su odluke o velikim investicijama prepuštene muškarcima.

Tablica 4. donosi odgovore muškaraca i odgovore žena na pitanje tko ima posljednju riječ u donošenju odluka o tome kako vaša obitelj troši novac na kupnju određenih stvari potrebnih u kućanstvu ili obiteljskih aktivnosti.

Tablica 4.

		DONOŠENJE OBITELJSKIH ODLUKA				
		Kupnja hrane i odjeće				
		<i>Ja odlučujem</i>	<i>Žena/Muž</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Netko drugi</i>	<i>Ja i netko drugi</i>
MUŠKARCI		5.1%	23.9%	67.6%	0.1%	0.7%
ŽENE		24%	1.7%	70.5%	0.3%	2.1%
		Kupnja kuće, auta, aparata				
		<i>Ja odlučujem</i>	<i>Žena/Muž</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Netko drugi</i>	<i>Ja i netko drugi</i>
MUŠKARCI		15.1%	2.9%	77.8%	0.2%	0.9%
ŽENE		4.2%	10.1%	81.6%	1%	2.4%
		Druženje s prijateljima/obitelji				
		<i>Ja odlučujem</i>	<i>Žena/Muž</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Netko drugi</i>	<i>Ja i netko drugi</i>
MUŠKARCI		7.7%	13.1%	75.5%	0.5%	0.4%
ŽENE		14.2%	3.8%	77.8%	1%	2.4%

Muškarci (N= 819)

Žene (N= 288)

Iako većina ispitanika nema dodatnu pomoć oko poslova u kućanstvu i brige o djeci, jedan dio njih (21.1%) ih se oslanja na pomoć djece a 12.3% na pomoć obitelji i rodbine.

Podjela kućanskih poslova je područje u kojem je izrazito vidljiva rodno-stereotipna podjela posla. Jedini kućanski posao za koji muškarci izjavljuju da obavljaju zajedno sa ženama jest kupovanje hrane (60% slučajeva) dok sve ostale poslove obavljaju ili većinom žene ili većinom muškarci. Tako su ženski poslovi pranje odjeće (80% slučajeva), čišćenje kupaonice i WC-a (71%), priprema hrane (60%) i čišćenje kuće (56%). Muški poslovi su popravci u kući (84% slučajeva) i plaćanje računa (41%).

Zanimljivo je da je percepcija oko polovine muškaraca (49.4%) da rade podjednako kao i žene dok oko 20% njih percipira da njihove partnerice ipak rade puno više. Što se tiče samih muškaraca i njihovog zadovoljstva podjelom kućanskih poslova, velika većina ih je zadovoljno podjelom i u većini misle da su i njihove partnerice zadovoljne takvom podjelom.

Žene imaju malo drugačije viđenje podjele kućanskih poslova. One izjavljuju u većini slučajeva da peru odjeću (87.5%), čiste kupaonicu i WC (82.5%) te pripremaju hranu (73%). Zajedno s partnerom

se obavljaju poslovi poput kupovanja hrane i čišćenja kuće, te plaćanja računa, dok popravke u kući većinom obavljaju muškarci. Kod poslova koji se obavljaju zajedno, vidljivo je da ako ih ne obave zajedno onda ti poslovi najčešće ostaju ženama da ih odrade. 60% žena izjavljuje da zajedno s partnerom obavljaju kupovinu hrane, ali ako to ne obave zajedno to onda postaje njen zadatak u 33% slučajeva. 34% žena zajedno s partnerima čiste kuću, ali u 63% slučajeva to je ženski zadatak. Plaćanje računa u 34% slučajeva se obavlja zajedno, ali osim što je to muški zadatak u 33% slučajeva, to je isto tako i ženski zadatak u 32% slučajeva. Plaćanje računa koji su muškarci percipirali svojim zadatkom, žene izjavljuju da ga jednako tako obavljaju. Jedini posao za koji žene procjenjuju da većinom obavljaju muškarci su popravci u kući (u 72% slučajeva).

Percepcija većine žena (njih 38.4%) jest da podjednako dijele kućanske poslove s partnerom, 32.6% procjenjuje da rade nešto više nego partner dok ih 19.4% procjenjuje da rade puno više nego njihov partner. 80.1% žena je vrlo/odnosno poprilično zadovoljno ovakvom podjelom za razliku od njih 20% koje izražavaju nezadovoljstvo podjelom kućanskih poslova. Također, velika većina žena slaže se da je i njihov partner zadovoljan ovakvom podjelom kućanskih poslova.

Tablica 5. donosi odgovore muškaraca i odgovore žena na pitanje o podjeli kućanskih poslova.

Tablica 5.

		Podjela kućanskih poslova PRANJE ODJEĆE				
		<i>Ja radim uvijek</i>	<i>Obično ja</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Obično partner/partnerica radi</i>	<i>Partner/partnerica radi uvijek</i>
MUŠKARCI		1%	1.2%	14.6%	42.1%	38.3%
ŽENE		55.4%	32.1%	9.6%	0.7%	0.7%
		POPRAVKI U KUĆI				
		<i>Ja radim uvijek</i>	<i>Obično ja</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Obično partner/partnerica radi</i>	<i>Partner/partnerica radi uvijek</i>
MUŠKARCI		39.2%	44.8%	10.3%	2%	1.6%
ŽENE		2.5%	6.1%	18%	55%	16.9%
		KUPOVANJE HRANE				
		<i>Ja radim uvijek</i>	<i>Obično ja</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Obično partner/partnerica radi</i>	<i>Partner/partnerica radi uvijek</i>
MUŠKARCI		3%	9.7%	60.3%	19.3%	6.2%
ŽENE		16.5%	16.8%	59.9%	5.4%	0.7%
		ČIŠĆENJE KUĆE				
		<i>Ja radim uvijek</i>	<i>Obično ja</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Obično partner/partnerica radi</i>	<i>Partner/partnerica radi uvijek</i>
MUŠKARCI		1.1%	2%	39.3%	40.3%	15.4%
ŽENE		32.6%	30.5%	34.4%	0.7%	0.7%
		ČIŠĆENJE KUPAONICE I WC-a				
		<i>Ja radim uvijek</i>	<i>Obično ja</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Obično partner/partnerica radi</i>	<i>Partner/partnerica radi uvijek</i>
MUŠKARCI		1.7%	3%	21.5%	46%	25.5%
ŽENE		48.2%	34.3%	13.9%	1.8%	1.1%

		PRIPREMANJE HRANE				
		<i>Ja radim uvijek</i>	<i>Obično ja</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Obično partner/partnerica radi</i>	<i>Partner/partnerica radi uvijek</i>
MUŠKARCI		1.6%	6.5%	30.5%	42.8%	16.8%
ŽENE		30.1%	42.7%	20.1%	4.7%	1.1%
		PLAĆANJE RAČUNA				
		<i>Ja radim uvijek</i>	<i>Obično ja</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Obično partner/partnerica radi</i>	<i>Partner/partnerica radi uvijek</i>
MUŠKARCI		17.1%	23.7%	33.6%	14.1%	10%
ŽENE		16.8%	15.1%	33.7%	22.6%	10.4%

Muškarci (N=804) Žene (N=279)

Na razini statističke značajnosti, mlađi muškarci u dobi do 35-te godine više sudjeluju u obavljanju kućanskih poslova, kao što su pranje odjeće (hi-kvadrat=44.04, df=4, p<0.05), čišćenje kuće (hi-kvadrat=32.4, df=4, p<0.05), čišćenje kupaonice i WC-a (hi-kvadrat=17.3, df=4, p<0.05), pripremi hrane (hi-kvadrat=13.9, df=4, p<0.05) i kupovini namirnica (hi-kvadrat=23.4, df=4, p<0.05). Muškarci višeg obrazovnog statusa statistički značajnije su skloniji izjaviti da sudjeluju u određenim kućanskim poslovima kao npr. čišćenje kuće (hi kvadrat=6.7, df=2, p<0.05), kupovanje namirnica (hi kvadrat=13, df=2, p<0.05), plaćanje računa (hi kvadrat=8.9, df=2, p<0.05). Radni status ispitanika također je povezan sa sudjelovanjem u kućanskim poslovima. Nezaposleni muškarci i oni koji nikada nisu radili, na razini statističke značajnosti, izjavljuju da više

sudjeluju u nekim kućanskim poslovima kao što su: pranje odjeće (hi kvadrat=21.4, df=4, p<0.05), čišćenje kuće (hi kvadrat=15.6, df=4, p<0.05), priprema hrane (hi kvadrat=14.9, df=4, p<0.05)

Najveći broj ispitanika, 95%, procijenio je zajednički život s partnericom kao dobar dok oko 3% muškaraca procjenjuje zajednički život kao ne baš dobar/ili loš. Također samo 5.6% ispitanika izjavljuju da su osobno ili kao par zatražili vanjsku pomoć u vidu savjetovanja ili pomoći obitelji u rješavanju problema vezanih uz zajednički život.

Pitali smo muškarce i žene da procijene koliko uživaju u stvarima koje rade sa partnericom/partnerom i pokazalo se da i muškarci i žene najviše uživaju u hrani, seksu i razgovoru. Međutim, više žena nego muškaraca uživa u zajedničkoj brizi oko djece i provođenju vre-

mena s njima jer je muškarcima to na posljednjem mjestu u odnosu na ostale aktivnosti.

BRIGA O DJECI

Nešto manje od polovine ispitanika (44%) ima biološku djecu i to najčešće dvoje ili jedno dijete. U slučaju najvećeg broja muškaraca njihova biološka djeca žive s njima u kućanstvu (81%) u odnosu na oko 19% njih koji izjavljuju da djeca ne žive s njima. Nešto manje od polovine muškaraca (48.8%) koji imaju maloljetnu djecu (mlađu od 18 godina) koja ne žive s njima, u prosjeku viđaju tu djecu od jednog do tri dana u tjednu. 28% ovih muškaraca ne uzdržava financijski djecu koja ne žive s njima a 35% ih izjavljuje da ih povremeno uzdržavaju dok 21% izjavljuje da plaćaju većinu troškova vezanih uz dijete.

Rođenje svog posljednjeg djeteta 28.6% muškaraca je dočekaao kod kuće, dok ih je oko 40 % bilo u bolnici (24.1% ih je bilo u čekaonici bolnice a 17.3% u rađaonici). Oko 2% smatra da u njihovoj okolini nije uobičajeno prisustvovati rođenju djeteta. Također, oko 2% muškaraca izjavljuju da su željeli prisustvovati porodu ali im nije bio dopušten pristup rađaonici. Mlađi muškarci (do 35 godina starosti) statistički značajnije su sklo-

niji prisustvovati porodu bilo da su bili prisutni u rađaoni ili u samoj bolnici (hi kvadrat=51.2, df=8, $p<0.05$). Isto tako, obrazovaniji muškarci su skloniji prisustvovati porodu za razliku od onih koji su završili samo osnovno ili srednjoškolsko obrazovanje (hi kvadrat= 19.8, df=4, $p<0.05$).

Također, mlađi muškarci su bili skloniji uzeti dopust¹² kada su dobili dijete (hi kvadrat=17.1, df=8, $p<0.05$).

Postoji statistički značajna povezanost između stupnja obrazovanja i visine prihoda: odnosno, obrazovaniji muškarci imaju veće prihode¹³ (hi kvadrat=242.5, df=9, $p<0.05$). Muškarci s višim prihodima skloniji su prisustvovati porodu (hi kvadrat=15.3, df=6, $p<0.05$) i pratiti partnericu na liječničke kontrole za vrijeme trudnoće (hi kvadrat= 23.1, df=6, $p<0.05$). U odnosu na radni status ispitanika, zaposleni su statistički značajnije skloniji pratiti partnericu na liječničke kontrole za vrijeme trudnoće u usporedbi sa nezaposlenima (hi kvadrat=21.02, df=6, $p<0.05$). Utvrđena je povezanost između radnog statusa muškaraca i korištenja porodiljnog

12 Dopust nije bio specificiran pa ne znamo jesu li muškarci uzimali godišnji odmor, slobodne dane ili porodiljni dopust u vrijeme rođenja djeteta.

13 Prihodi iznad 5 000 kuna

dopusta. Sadašnji umirovljenici bili su najmanje skloni uzeti dopust za vrijeme rođenja njihovog posljednjeg djeteta (hi kvadrat=17.6, df=6, $p < 0.05$).

Kada smo pitali žene zašto njihov partner nije bio prisutan za vrijeme rođenja djeteta, oko 23% žena izjavljuje da to nije uobičajeno za muškarce u njihovoj sredini, oko 18% kaže da je partner morao raditi, oko 16% kažu da je partner htio, ali mu nije bilo dopušteno prisustvovati porodu, dok 13.5% žena to nije željelo.

Muškarci u 72% slučajeva izjavljuju da je odluka o rađanju (ili usvajanju) djeteta bila zajednička odluka partnera. 89.1% muškaraca je pratilo ženu na liječničke kontrole u trudnoći, u odnosu na 8% njih koji nikada nisu išli na kontrole sa partnericom.

Nešto više od polovine muškaraca, oko 53% njih, nije uzelo dopust pri rođenju njihovog posljednjeg djeteta dok ih je 36% uzelo dopust (plaćeni ili neplaćeni). Muškarci koji nisu uzeli dopust kao najčešće razloge navode da si to nisu mogli priuštiti (43%) ili nisu željeli (26%). Oni koji su bili

na dopustu su u 82% slučajeva izjavili da su bili zajedno s partnericom i djetetom dok ih je oko 6% bilo samo s djetetom. Velika većina muškaraca smatra da je period koji su proveli kući s djetetom doveo kasnije do boljeg odnosa s djetetom.

Nešto više od polovine muškaraca (56%) smatra da imaju najveću odgovornost što se tiče zarađivanja za obitelj. Oko 41% njih uočava da zbog posla premalo vremena provode s djecom, dok bi istovremeno 39% njih radilo manje, ako bi to značilo da mogu više vremena provoditi s djecom.

Dok 42% muškaraca vidi najčešće svoju ulogu u brizi o djeci kao pomagača, njih 47% ne slaže se s ovom tvrdnjom što se može tumačiti da ovi muškarci doživljavaju svoju ulogu puno širom od isključivo pomagačke ili je pak njihov angažman puno manji i ograničeniji. Oko polovine muškaraca (49%) dijeli strah da bi izgubili kontakt s djecom kada bi se veza s partnericom prekinula.

Tablica 6. donosi detaljnije odgovore muškaraca.

Tablica 6.

MUŠKARCI				
Jesu li navedene okolnosti primjenjive na vaš svakodnevni život u vašem domu?				
(N=539)				
	Da	Ne	Ne znam	Ne odnosi se na mene
Zbog svog posla provodim premalo vremena sa svojom djecom.	40.6%	39.9%	10.4%	9.1%
Radio bih manje ako bi to značilo da bih mogao više vremena provoditi s djecom.	39%	24.5%	20.2%	16.3%
Kada se sve uzme u obzir, imam najveću odgovornost što se tiče zarađivanja za obitelj.	55.8%	28.9%	7.6%	7.6%
Bojim se da bih izgubio kontakt s djecom kada bi se veza s partnericom/om prekinula.	22.2%	49.1%	20.1%	8.6%
Moja uloga u brizi oko djeteta je najčešće kao pomagač.	42.3%	47.2%	4.7%	5.8%

Zanimalo nas je i mišljenje žena o ulozi partnera u kućanstvu i brizi oko djeteta, pa tako polovina žena (51%) smatra da je partner najviše odgovoran za financiranje obitelji. Također, isto toliko žena (53%) partnera vide u brizi oko djece kao pomagača. Velika većina, oko 72%, žena

procjenjuje da one više vremena utroše na brigu oko obitelji i kućanstva. Nešto manje od polovine žena (46%) procjenjuje neistinitom tvrdnju da zbog posla partner provodi premalo vremena s djecom. Tablica 7. donosi odgovore žena.

Tablica 7.

ŽENE				
Odnose li se dolje navedene tvrdnje na svakodnevni život u vašem domu?				
(N=201)				
	Da	Ne	Ne znam	Ne odnosi se na mene
Zbog posla, moj partner provodi premalo vremena s našom djecom	41.4%	45.9%	4.5%	8.3%
Gledajući u cjelini, moj partner ima najveću odgovornost što se tiče zarađivanja za obitelj.	51.2%	38.8%	4%	6%
Moj partner troši više vremena od mene organizirajući praktične stvari u obitelji i kućanstvu.	14.4%	71.6%	11.4%	2.5%
Uloga mog partnera u brizi za djecu je uglavnom kao pomagač.	52.7%	33.3%	4.5%	9.5%

Isto tako, žene smo, kao i muškarce, pitale da procijene vlastiti angažman oko djece pa se tako podjednak broj žena slaže s tvrdnjom da zbog posla provode premalo vremena s djecom (oko 41%), ali i isto toliko (41%) ih se ne slaže s tom tvrdnjom. Oko 44% žena kažu da bi radile manje kada bi to značilo da mogu više vremena provoditi s djecom, u odnosu na 21% njih koje kažu da to ne bi činile.

Ako usporedimo odgovore muškaraca (tablica 6.) i žena (tablica 7.) primjetno je da se njihove percepcije oko brige o djeci razlikuju: naime muškarci sebe vide kao nešto više/ili manje od po-

magača u brizi oko djece, dok ih žene uglavnom vide kao pomagača.

Podjela poslova oko brige o djeci

Zanimalo nas je i kako **muškarci i žene dijele poslove koji se odnose na brigu o djeci**. Muškarci procjenjuju da većinu poslova koje se odnose na brigu o djeci obavljaju zajedno s partnericom (vidi tablicu 8.). Iako muškarci izjavljuju da većinu navedenih zadataka oko brige o djeci obavljaju zajedno, ipak su vidljive rodne razlike. Oko 55% muškaraca izjavljuje da zajedno s partnericom svakodnevno brinu o djetetu, 48% ih kaže

da zajedno odlaze po dijete u školu/vrtić, a 44% ih zajedno odvođe dijete na slobodne aktivnosti. Međutim, kod svih ovih aktivnosti, kada ih ne obavljaju zajedno, one postaju rodno specifične pa je tako "ženski" posao uglavnom svakodnevna briga o djetetu (u 35% slučajeva) dok je "muški" posao odlazak po

dijete u školu/vrtić (u 18% slučajeva) i odvođenje djeteta na slobodne aktivnosti (u 23% slučajeva).

Jedino u slučaju kad je dijete bolesno, većina muškaraca (50%) izjavljuje da partnerica ostaje kući s djetetom, u odnosu na 5% muškaraca koji to čine.

Tablica 8.

MUŠKARCI – BRIGA O DJECI			
(N=537)			
	<i>Ja radim</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Partnerica radi</i>
Svakodnevna briga o djetetu	3.4%	55.2%	34.9%
Ostajanje kući s djetetom kada je bolesno	5.2%	34.5%	50.3%
Odlazak po dijete u školu/vrtić	17.8%	47.6%	15.6%
Odvođenje djeteta na slobodne aktivnosti	22.8%	44%	13.7%

Percepcija žena o količini vremena koju provode obavljajući poslove vezane uz brigu o djeci razlikuje se od percepcije koju imaju muškarci (vidi tablicu 8.). Žene su procijenile da je u više od polovine slučajeva svakodnevna briga o djetetu i ostajanje kući s bolesnim djetetom njihov zadatak. Tako 67% žena ostaje kući s djetetom kada je ono bolesno, a oko 50% žena se svakodnevno brine o djetetu.

Kao zajedničku odgovornost u brizi oko djeteta procjenjuju onu vezanu uz odlazak po dijete u vrtić/školu/slobodne aktivnosti. Prema procjeni žena, proizlazi da niti jedna aktivnost vezana uz brigu o djeci nije većinom odgovornost muškarca. Aktivnosti vezane uz brigu o djeci, ako ih ne obavljaju zajedno, onda su u najvećem broju slučajeva zaduženje žene. Na primjer, žene kažu da je odlazak po dijete u vrtić/školu nešto što rade zajedno (oko 40%), ili to radi žena (29%) i, tek na kraju, partner (oko 11%).

Međutim, iz tablice 9. je vidljivo da su muškarci više zaduženi za odlazak po dijete u školu/vrtić (11%) i odvođenje djeteta na slobodne aktivnosti (17%), nego što su zaduženi za svakodnevnu

brigu oko djeteta (samo 0.5% njih) što se može dovesti u vezu sa podjelom na privatnu i javnu sferu i stereotipnom vezanošću muškaraca uz javnu sferu.

Tablica 9.

ŽENE – BRIGA O DJECI (N=201)			
	<i>Ja radim</i>	<i>Zajedno</i>	<i>Partner radi</i>
Svakodnevna briga o djetetu	50.3%	41.8%	0.5%
Ostajanje kući s djetetom kada je bolesno	67.3%	18.1%	1.5%
Odlazak po dijete u školu/vrtić	29.1%	39.7%	11.1%
Odvođenje djeteta na slobodne aktivnosti	20.5%	39.5%	17.5%

Ako pogledamo podatke koji govore o uključenosti muškaraca u živote vlastite djece u dobi do 5 godina starosti njih karakterizira *povremena* uključenost muškaraca. Muškarci s malom djecom, do 5 godina starosti, izjavljuju da se svakodnevno igraju s djecom (njih 61%), ali

sve ostalo čine ponekad, pa tako 40% muškaraca ponekad priprema hranu djeci, 36% ponekad kupa djecu, a 35% njih ponekad mijenja pelene/odjeću djeci. Međutim, isto tako 32% muškaraca svakodnevno mijenjaju pelene djeci (vidi tablicu 10.).

Tablica 10.

MUŠKARCI – BRIGA O DJECI DO 5 GODINA STAROSTI (N=160)				
	<i>Rijetko/ Nikad</i>	<i>Ponekad</i>	<i>Nekoliko puta tjedno</i>	<i>Svaki dan</i>
Igranje s djecom kod kuće	3.8%	20.6%	15%	60.6%
Pripremanje hrane djeci	15.1%	40.3%	27%	17.6%
Mijenjanje pelena/odjeće	12.9%	35.5%	19.4%	32.3%
Kupanje djece	20.8%	35.7%	26.6%	16.9%

Zanimalo nas je i kako žene vide i procjenjuju angažman svog partnera oko brige o djeci do 5 godina starosti (vidi tablicu 11.). Više od polovine žena, oko 56%, izjavljuje da se partner svakodnevno igra s djecom. Također, trećina žena izjavljuje da partner svakodnevno mijenja pelene/odjeću djeci. Isto tako, tre-

ćina žena izjavljuje da partner ponekad priprema hranu djeci i kupuje ih. Procjene žena donekle su slične procjeni muškaraca. Žene, u najvećem broju slučajeva, procjenjuju da se muškarci svakodnevno igraju s djecom i mijenjaju im pelene, dok ostalo, poput kupanja i pripreme hrane za djecu, rade ponekad.

Tablica 11.

ŽENE - BRIGA MUŠKARACA O DJECI DO 5 GODINA STAROSTI (N=45)				
	<i>Rijetko/Nikad</i>	<i>Ponekad</i>	<i>Nekoliko puta tjedno</i>	<i>Svaki dan</i>
Partner se igra s djecom kod kuće	6.7%	22.2%	15.6%	55.6%
Partner priprema hranu djeci	26.7%	31.1%	22.2%	20%
Partner mijenja pelene/odjeću	20%	28.9%	20%	31.1%
Partner kupuje djecu	29.5%	31.8%	18.2%	20.5%

Osim brige o sasvim maloj djeci, zanimalo nas je koliko se muškarci bave i brinu o djeci malo starije, odnosno školske, dobi (vidi tablicu 12.). Kada je riječ o nešto starijoj djeci, situacija je slična kao i s mlađom djecom. Muškarci koji imaju djecu u dobi od 6 do 13 godina izjavljuju, njih 76%, da rijetko odnosno nikada, ne peru odjeću djeci, ali zato sve ostale stvari čine ponekad. Tako je 57% muškaraca ponekad uključeno u fizičke vježbe ili igre s djecom izvan kuće,

47% ponekad priprema hranu za djecu, 43% ponekad pomaže djeci sa školskim zadaćama, 41% ih ponekad razgovara s djecom o osobnim stvarima, dok se 39% muškaraca ponekad igra s djecom kod kuće.

Oko 1/5 muškaraca ali i manje od toga, izjavljuju da se djecom bave **svaki dan**. Tako se oko 26% muškaraca se svaki dan igra s djecom kod kuće, 25% ih razgovara s djecom, 14% ih pomaže djeci

sa školskim zadaćama, 12% ih priprema hranu djeci svaki dan, 3% se bave fizič-

kim aktivnostima s djecom svaki dan dok ih oko 1% pere dječju odjeću.

Tablica 12.

MUŠKARCI – BRIGA O DJECI OD 6-13 GODINA STAROSTI				
(N=139)				
	<i>Rijetko/ Nikad</i>	<i>Ponekad</i>	<i>Nekoliko puta tjedno</i>	<i>Svaki dan</i>
Igranje s djecom kod kuće	6.5%	38.8%	28.8%	25.9%
Razgovor o osobnim stvarima s djecom	6.6%	40.9%	27.7%	24.8%
Vježbanje/igranje s djecom izvan kuće	15.2%	57.2%	24.6%	2.9%
Pomoć u školskim zadaćama	15.9%	42.8%	26.8%	14.5%
Kuhanje/priprema hrane djeci	23.2%	47.1%	17.4%	12.3%
Pranje dječje odjeće	76.5%	16.2%	5.9%	1.5%

Žene su također identično procijenile angažman svojih partnera u brizi oko školske djece (tablica 13.). Sve aktivnosti brige oko djece muškarci obavljaju u najvećem broju slučajeva povremeno. Tako je oko 42% žena procijenilo da se njihov partner ponekad igra s djecom, 39% kaže da partner ponekad razgovara s djecom o osobnim stvarima, 56% izjavljuje da partner ponekad vježba ili se igra s djecom izvan kuće, dok 46% žena kažu da partner ponekad pomaže djeci sa školskim zadaćama, a 48%

izjavljuje da partner ponekad priprema hranu djeci. Jednako kao i muškarci, većina žena, oko 86% njih je procijenilo da partner nikada ne pere dječju odjeću. Žene procjenjuju da se oko 1/5 muškaraca (i manje) svakodnevno bave djecom pa u skladu s tim oko 18% muškaraca se svaki dan igraju s djecom, 23% razgovara s njima, 7% ih pomaže djeci sa zadaćama, 5% kuha djeci, a 4% sudjeluje u fizičkim aktivnostima s djecom.

Tablica 13.

ŽENE – BRIGA MUŠKARACA O DJECI OD 6-13 GODINA STAROSTI				
(N=56)				
	<i>Rijetko/ Nikad</i>	<i>Ponekad</i>	<i>Nekoliko puta tjedno</i>	<i>Svaki dan</i>
Partner se igra s djecom kod kuće	9.1%	41.8%	30.9%	18.2%
Partner razgovara o osobnim stvarima s djecom	8.9%	39.3%	28.6%	23.2%
Partner vježba/igra se s djecom izvan kuće	25.5%	56.4%	14.5%	3.6%
Partner pomaže u školskim zadaćama	30.4%	46.4%	16.1%	7.1%
Partner kuha/priprema hranu djeci	33.9%	48.2%	12.5%	5.4%
Partner pere dječju odjeću	85.7%	10.7%	3.6%	0

Obrazovaniji muškarci i oni većih prihoda, ali i nezaposleni, skloniji su više sudjelovati u brizi o djeci.

Obrazovaniji muškarci su skloniji igrati se s djecom školskog uzrasta kod kuće, u odnosu na one manje obrazovane (sa završenom osnovnom školom), koji izjavljuju da se rijetko ili nikada ne igraju s djecom (hi kvadrat=12.1, df=4, p<0.05). Jednako tako, obrazovaniji muškarci su statistički značajnije skloniji pomagati djeci sa školskim zadaćama (hi kvadrat=13.8, df=4, p<0.05).

Svakodnevna briga oko djeteta pokazala se povezana sa radnim statusom i prihodima ispitanika. Muškarci viših prihoda,

statistički značajnije, skloniji su svakodnevno igrati se s djecom školskog uzrasta (hi kvadrat=18.6, df=6, p<0.05) i mijenjati pelene/presvlačiti malo dijete (hi kvadrat=17.1, df=6, p<0.05).

Briga o školskoj djeci (kuhanje i pranje odjeće) povezana je sa radnim statusom muškaraca. Muškarci koji su neformalno zaposleni statistički značajnije su od ostalih skloniji svakodnevnom pripremanju hrane djeci (hi kvadrat=14.2, df=6, p<0.05), a nezaposleni muškarci skloniji su pranju odjeće djeci (hi kvadrat=13.2, df=6, p<0.05).

SEKSUALNOST

Velika većina muškaraca, njih 73%, izjavilo je da ima stalnu partnericu (partnera)¹⁴. Oko 71% muškaraca živi s partnericom (partnerom).

Trenutačni status naših ispitanika izgleda slijedeće: oko 57% muškaraca je oženjeno i žive sa ženom, oko 27% muškaraca ima partnericu ali ne žive zajedno, dok ih oko 11% živi s partnericom. Oko 2% muškaraca izjavljuje da imaju partnera.

Zanimao nas je i broj žena s kojima su muškarci bili u braku ili zajedno živjeli, izuzimajući vezu u kojoj se trenutno nalaze, pa tako oko 28% muškaraca kažu da su bili u braku/živjeli i sa drugim ženama. S jednom ženom je živjelo oko 21% muškaraca, sa dvije žene je živjelo oko 4% njih, a sa 3 žene 1% muškaraca. Isto pitanje je postavljeno i muškarcima

¹⁴ Pitanje je glasilo: Imate li stalnu partnericu/partnera?. Na ovo, ali i sva slijedeća pitanja vezana uz seksualnost odgovarali su muškarci koji su u vezi sa ženama i oni koji su u vezi sa muškarcima. Budući da se većina odgovora ipak odnosi na one koji su u vezi sa ženama i budući da nismo imali mogućnost distinkcije hetero-homo u ovim pitanjima to je razlog zbog čega je kategorija partner stavljena u zagradu. Dakle, odgovori se u većini odnose na seksualna iskustva muškaraca sa ženama.

koji su bili u istospolnim vezama. Na pitanje s koliko ste muškaraca živjeli, izuzimajući vašu sadašnju vezu, izjavljuju da su živjeli s jednim partnerom.

Nešto manje od polovine muškaraca, oko 42% bi opisalo svoju seksualnu vezu s partnericom (partnerom) kao vrlo zadovoljavajuću. Za 35% muškaraca veza je zadovoljavajuća, za njih 17% je više-manje zadovoljavajuća, dok 6% muškaraca procjenjuje vlastitu seksualnu vezu kao nezadovoljavajuću.

Također, zanimalo nas je i kako muškarci procjenjuju učestalost seksualnih odnosa sa partnericom (partnerom) pa tako oko 38% kaže da je zadovoljavajuća, za 25% njih je više-manje zadovoljavajuća, oko 24% ih procjenjuje kao vrlo zadovoljavajuću dok ih oko 12% procjenjuje kao nezadovoljavajuću. Muškarci koji podržavaju rodnu ravnopravnost, odnosno oni koji prema svojim stavovima ulaze u skupinu najviše ravnopravnih muškaraca, na razini statističke značajnosti, češće izjavljuju da su zadovoljniji seksualnom vezom s partnericom ($\chi^2=14.8$, $df=2$, $p<0.05$).

Gubitak seksualne želje iskusila je oko polovina muškaraca u našem uzorku, u odnosu na polovinu njih koji izjavljuju da nikada nisu doživjeli tako nešto.

Stres na poslu, koji se manifestira kao briga oko nedovoljnog dohotka, pove-

zan je sa seksualnim zadovoljstvom i korištenjem seksualnih usluga. Muškarci koji doživljavaju stres na poslu skloniji su ocijeniti svoju seksualnu vezu s partnericom kao nezadovoljavajuću (hi kvadrat=15.7, df=3, $p<0.05$), ali su i skloniji koristiti seksualne usluge, odnosno skloniji su izjaviti da su imali seksualni odnos sa ženom koja pruža seksualne usluge (hi-kvadrat=22.5, df=6, $p<0.05$). Također, pokazalo se da muškarci koji iskazuju nezadovoljstvo trenutnom seksualnom vezom s partnericom su na razini statističke značajnosti skloniji korištenju seksualnih usluga (hi kvadrat=28.1, df=2, $p<0.05$).

Što se tiče korištenja kontracepcije u posljednjih godinu dana, oko polovine muškaraca (51%) izjavljuje da nisu koristili kondome. 17.5% njih izjavljuje da ponekad koriste kondom, a 17.1% je uvijek koristilo kondom, dok ih oko 14% izjavljuje da najčešće koriste kondom. Utvrđena je i veza između religijske pripadnosti i korištenja kondoma (u posljednjih godinu dana) pa su muškarci

koji se izjašnjavaju kao vjernici skloniji izjaviti da ne koriste kondome ili ih povremeno koriste dok oni koji nisu vjernici izjavljuju kako uvijek ili najčešće koriste kondom (hi kvadrat=13.5, df=6, $p<0.05$).

Broj seksualnih partnerica u protekloj godini za najveći dio muškaraca kreće se od jedne do tri partnerice (partnera). Preko polovine muškaraca, njih 61%, izjavljuju da su u proteklih godinu dana imali seksualne odnose sa jednom partnericom (partnerom), oko 10% njih je imalo 2 seksualne partnerice a oko 6% muškaraca kažu da su imali seksualni odnos s tri partnerice u posljednjih godinu dana. Zanimalo nas je, od ovog broja seksualnih partnerica sa koliko su žena (muškaraca) imali seks samo jednom prilikom. Rezultati pokazuju da većina (oko 64%) nije imala iskustvo seksa za jednu noć, za razliku od oko 21% muškaraca koji su imali seks za jednu noć s jednom partnericom dok je oko 6% muškaraca ponovilo iskustvo seksa za jednu noć (sa dvije partnerice (partnera)).

Tablica 14.

MUŠKARCI - ISKUSTVO ZADNJEG SEKSUALNOG ODNOSA	
N=1437	
S KIM?	% MUŠKARACA
Žena/partnerica/partner	74.9 %
Ljubavnica/ljubavnik	5.8 %
S nekim s kim sam bio samo jednom	5.1 %
Prijateljica/prijatelj	5.6 %
Bivša partnerica/partner	5.6 %
Osoba koja se bavi prostitucijom/osoba kojoj sam platio za seks	0.6 %
Nikada nisam imao seksualni odnos	2.1%
Ostalo	0.1%

Iz tablice 14. vidljivo je da se iskustvo zadnjeg seksualnog odnosa za najveći dio muškaraca (oko 75%) dogodilo u okviru veze/braka. Za oko 6% muškaraca zadnji seks se dogodio sa ljubavnicom (ljubavnikom) ili prijateljicom (prijateljem) ili bivšom partnericom (partnerom). Nešto manje od 1% muškaraca je platilo za seks.

Što se tiče komunikacije u vezi, i to specifično o problemima s kojima se suočavaju, zanimalo nas je koliko često muškarci razgovaraju s partnericom (partnerom) o tome. Oko 75% muškaraca navode da su ovaj tjedan posljednji put razgovarali s partnericom (partnerom) o problemima s kojima se suočavaju u životu. Oko 12% je isti razgovor vodilo prije par tjedana, dok 3%

njih nikada ne razgovaraju o problemima s partnericom/om. Istovremeno, oko 70% muškaraca izjavljuje da im se posljednji put ovaj tjedan partnerica (partner) obratila/o sa svojim problemima, dok oko 15% njih kažu da je to bilo prije par tjedana. Oko 4% muškaraca nikada nisu doživjeli da im se partnerica (partner) obratila/o za razgovor o vlastitim problemima. Mlađi muškarci, u dobi do 35-te godine, su statistički značajno skloniji razgovoru o problemima s partnericom u posljednjih mjesec dana, dok su stariji ispitanici skloniji rjeđe razgovarati o tome s partnericom tj. razgovarali su prije više od mjesec dana (hi kvadrat=20.1, df=4, p<0.05). Također, visoko obrazovani muškarci skloniji su češćem razgovoru o problemima (u posljednjih mjesec dana) s partnericom

(hi kvadrat= 26, df=2, p<0.05). Umirovljenici su najmanje skloni čestom razgovoru s partnericom o problemima (hi kvadrat=48.1, df=4, p<0.05). Pokazalo se i da postoji povezanost između komunikacije i seksualnog zadovoljstva, pa tako muškarci koji izjavljuju da su u proteklih mjesec dana razgovarali s partnericom o problemima na razini statističke značajnosti iskazuju zadovoljstvo seksualnom vezom s partnericom (hi kvadrat= 44, df=1, p<0.05).

Osim seksualnog ponašanja muškaraca, zanimali su nas i neki aspekti **seksualnog ponašanja žena**. Zadnje iskustvo seksualnog odnosa naše ispitanice

u 80% slučajeva su imale sa mužem ili partnerom (partnericom)¹⁵, zatim sa bivšim partnerom/icom (8%), a onda dolaze ljubavnici(e), prijatelji(ce) i veze za jednu noć (oko 3%). Za razliku od muškaraca, žene pri posljednjem seksualnom odnosu nisu platile za seks osobi koja pruža seksualne usluge. Tablica 15. donosi odgovore žena.

¹⁵ Na ova pitanja odgovarale su žene koje su u vezi sa muškarcima i one koje su u vezi sa ženama. Budući da se većina odgovora ipak odnosi na one koje su u vezi sa muškarcima, i budući da nismo imali mogućnost distinkcije hetero-homo u ovim pitanjima to je razlog zbog čega je kategorija partnerica stavljena u zagradu.

Tablica 15.

ŽENE - ISKUSTVO ZADNJEG SEKSUALNOG ODNOSA	
N=497	
S KIM?	% ŽENA
Muž/partner/ica	79.9 %
Ljubavnik/ica	2.8 %
S nekim s kim sam bila samo jednom	2.8 %
Prijatelj/ica/	2.8 %
Bivši partner/ica	8 %
Osoba koja se bavi prostitucijom/osoba kojoj sam platila za seks	0 %
Nikada nisam imala seksualni odnos	3 %
Ostalo	0.6 %

U posljednjih godinu dana, uvijek koristi kondome oko 14% žena, dok ih oko 49% nije koristilo. Broj onih koje nekonzistentno koriste kondom (ponekad/najčešće) je oko 30%.

Većina žena, njih 71%, izjavljuje da su tokom protekle godine imale samo jednog seksualnog partnera(icu), oko 9% ih je imalo dva partnera(ice) a 3% kažu da su imale tri seksualna partnera(ice) dok ih oko 11% izjavljuje da nisu imale niti jednog seksualnog partnera(icu).

Na pitanje sa koliko ste muškaraca zajedno živjeli kao par (izuzimajući vašu sadašnju vezu) najveći broj žena (njih 22%) je živjelo s jednim muškarcem, njih 7% sa dva muškarca, dok velika većina žena (70.2%) nema to iskustvo. Sa ženom je u vezi živjelo kao ljubavni par 1% žena u našem uzorku.

HOMOSEKSUALNA ISKUSTVA

Oko 2% muškaraca izjavljuju da imaju partnera, a isto toliko muškaraca izjavljuje da ih privlače muškarci, dok nešto malo više muškaraca, 3.7%, izjavljuje da su imali seksualni odnos s muškarcem¹⁶. Prvo seksualno iskustvo s drugim muškarcem se za većinu ispitanika dogodilo kada su imali 17 godina. Nešto više od polovine muškaraca koje privlače muš-

¹⁶ Seks s drugim muškarcem je definiran kao analni seks, oralni seks i masturbacija.

karci kažu kako bi željeli živjeti s trenutnim partnerom ili drugim muškarcem kada bi to bilo prihvatljivo u našem društvu.

Oko 9% žena izjavljuju da su imale seksualni odnos ili seksualni kontakt sa ženom zato što su to željele. Većina žena su imale 16 godina kada su prvi put imale seksualni odnos sa ženom. 0.8% žena izjavljuju da ih privlače žene dok je oko 1% žena živjelo s partnericom.

Vidljivo je da podaci vezani uz homoseksualno iskustvo, (homo)seksualno ponašanje i vezu variraju. Razlog tome je činjenica da imati seksualni odnos s osobom istog spola ne znači nužno i definirati se kao homoseksualac ili lezbijka. Seksualna orijentacija pojavljuje se bez postojanja bilo kakvog prethodnog seksualnog iskustva. Osobe mogu, ali i ne moraju, izražavati vlastitu seksualnu orijentaciju u svom seksualnom ponašanju. Neke osobe se mogu identificirati kao homoseksualne bez ikakvog prethodnog seksualnog iskustva, dok se druge osobe koje su imale seksualno iskustvo s osobom istog spola ne moraju smatrati homoseksualcima/lezbijkama. Izbor postoji samo u domeni seksualnog ponašanja gdje možemo odabrati hoćemo li se (ili ne) ponašati u skladu s vlastitom seksualnom orijentacijom.

RODNA RAVNOPRAVNOST – STAVOVI I ISKUSTVA

Prisutnost žena u društvenoj/javnoj sferi je činjenica koju muškarci prihvaćaju i velik broj muškaraca podržava takav angažman žena. Oko 92% muškaraca se ne slaže s tvrdnjom da žene kada rade, oduzimaju posao muškarcima, međutim postoje i oni koji se slažu (njih 4%). Također, muškarci podržavaju i prava žena jer se oko 94% njih ne slaže s tvrdnjom da kad žene dobivaju prava, muškarcima se oduzimaju njihova prava. Oko 93% muškaraca ne slaže se s tvrdnjom da omogućiti prava ženama znači da muškarci gube. Postoji i manjina koja misli drukčije, pa tako oko 4% muškaraca smatra da postojanje ženskih prava znači oduzimanje prava muškarcima i gubitak za muškarce.

Žene također imaju vrlo slično mišljenje o ovim temama kao i muškarci. 98% žena se ne slaže da žene koje rade oduzimaju posao muškarcima. Isto tako, 99% ih se ne slaže da ženska prava znači oduzi-

manje prava muškarcima a otprilike isto toliko žena (98%) ne slaže se da muškarci gube samim postojanjem ženskih prava.

Stavovi muškaraca vezani uz privatnu sferu, ulogu i odnose muškaraca i žena u tom području donosi i različite stavove muškaraca prema ovim pitanjima. Tablica 16. donosi stavove muškaraca vezane uz privatnu sferu, odnosno stavove vezane uz brigu o obitelji i kućanskim poslovima te stavove o seksualnosti (stavovi su mjereni uz pomoć GEM skale)¹⁷.

17 Population Council i Instituto Promundo razvili su Gender-Equitable Men (GEM) skalu kako bi mjerili stavove prema rodno-ravnopravnim normama. Skala je kreirana na način da izmjeri postojeće norme u zajednici kao i učinkovitost bilo kojeg programa koji želi utjecati na te norme. (Vidi: Pulerwitz, Julie and Gary Barker. 2008. "Measuring attitudes toward gender norms among young men in Brazil: Development and psychometric evaluation of the GEM Scale," *Men and Masculinities* 10: 322–338.)

Tablica 16.

RODNA RAVNOPRAVNOST– stavovi muškaraca			
N= 1490			
Stavovi	U potpunosti se slažem	Slažem se	Ne slažem se
ROD			
Najvažnija uloga žene je da se brine o kući i da kuha za svoju obitelj.	8.2 %	27.5 %	64.2 %
Mijenjanje pelena, kupanje djece, i hranjenje djece su dužnosti majke.	5.1 %	23.6 %	71.3 %
Muškarac bi trebao imati posljednju riječ o odlukama kod kuće.	4.4%	15.9 %	79.7 %
SEKSUALNOST			
Muškarcima treba seks više nego ženama	8.1 %	24.3 %	67.6 %
Muškarci ne pričaju o seksu, oni to rade.	6 %	19.2 %	74.8 %
Muškarci su uvijek spremni na seks.	9.5%	24.8 %	65.7 %
Nikada ne bih imao prijatelja/icu koji je homoseksualac/lezbijka.	12.9 %	17.7 %	69.4 %
NASILJE			
Postoje situacije u kojima žena zaslužuje biti istučena.	2.2 %	9.8 %	88%
Žena bi trebala tolerirati nasilje kako bi održala obitelj na okupu.	1.3 %	4.5 %	94.2 %
Žena bi trebala biti ona koja se brine da ne zatrudni.	2.4 %	13.2 %	84.5 %
REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE			
Bio bih bijesan/uvrijeđen da moja žena zatraži da koristim kondom.	3.2 %	8.8 %	88 %
Muškarac i žena bi trebali zajedno odlučiti koju vrstu kontracepcije će koristiti.	44.8 %	47.1 %	8.1 %

MASKULINITETI

Ako me netko uvrijedi, branit ću svoj ugled i silom ako bude trebalo.	16.8 %	40.7 %	42.5 %
Biti muškarac znači da moraš biti čvrst.	15.7%	45.9 %	38.4 %
Muškarcima bi trebalo biti neugodno ako nemaju erekciju za vrijeme seksa.	6.5 %	25.6 %	67.9%

Stavovi muškaraca idu u prilog i podržavaju rodnu ravnopravnost jer se muškarci većinom ne slažu s tvrdnjama da je uloga žene biti kućanica te da je briga o djeci dužnost majke. U sferi seksualnosti stavovi muškaraca također podržavaju rodnu ravnopravnost jer najveći broj muškaraca ne misli da im treba seks više nego ženama, ne misle da su muškarci uvijek spremni na seks i ne slažu se s tvrdnjom da muškarci ne pričaju o seksu već to rade. Također, oko 68% muškaraca smatra da muškarcima ne bi trebalo biti neugodno ako imaju problema s erekcijom dok je stav ostalih 32% da bi muškarcima s tim problemom trebalo biti neugodno. Što se tiče stavova o kontracepciji većina misli da odluka o korištenju kontracepcije mora biti zajednička odluka muškarca i žene, ne bi negativno reagirali ako partnerica zatraži da koriste kondom te ne podržavaju stav da je žena ta koja se treba brinuti da ne zatrudni.

Stavovi muškaraca o nasilju protiv žena govore da ne podržavaju upotrebu nasilja jer se oko 88% ne slaže s tvrdnjom

da postoje situacije u kojima žena zaslužuje fizičko nasilje. Također, oko 94% ih se ne slaže da žena treba tolerirati nasilje radi očuvanja obitelji. Jednako tako, većina ih se ne slaže (80%) da muškarci trebaju donositi odluke u obitelji.

Većina, njih 69%, se ne slaže s tvrdnjom da nikada ne bi imali prijatelja/icu koji je homoseksualac ili lezbijka iako nije zanemariv broj od 31% homofobičnih koji se slažu s tim.

Iako u međusobnim odnosima sa ženama većina, barem u stavovima, zastupa rodnu ravnopravnost, ako pogledamo stavove vezane uz mušku rodnu ulogu, primijetiti ćemo da prevladava mišljenje koje podupire stereotipnu mušku ulogu. Karakteristike stereotipne muške rodne uloge kao čvrstoća, hrabrost i neranjivost pronalazimo i u stavovima naših ispitanika. Većina muškaraca, njih 62% vjeruje da biti muškarac znači da moraš biti čvrst. Također, 57% kaže da će ako ih netko uvrijedi braniti svoj ugled i upotrebom nasilja.

Postoji i onaj manji dio muškaraca čiji stavovi ne odražavaju potrebu i važnost postojanja ravnopravnosti između muškaraca i žena. Otprilike 1/3 muškaraca zastupa stavove koji su u skladu sa stereotipnom muškom rodnom ulogom. Shodno tome, oko 36% muškaraca vjeruje da je najvažnija uloga žene ipak biti kućanica te da je dužnost majke brinuti od djece (oko 29%). Tolerancija prema nasilju vidljiva je kod 12% muškaraca koji vjeruju da postoje situacije u kojima žena zaslužuje fizičko nasilje. Isto tako,

34% ih smatra da su muškarci uvijek spremni na seks, dok 16% njih misli da je trudnoća problem žene, koje bi se trebale pobrinuti da ne zatrudne.

Osim stavova muškaraca, ispitali smo i stavove žena vezane uz rodnu ravnopravnost i privatnu sferu.

Tablica 17. donosi stavove žena o privatnoj sferi, odnosno stavove vezane uz brigu o obitelji i kućanskim poslovima te stavove o seksualnosti (stavovi su mjereni uz pomoć GEM skale).

Tablica 17.

RODNA RAVNOPRAVNOST – stavovi žena			
N= 500			
Stavovi	U potpunosti se slažem	Slažem se	Ne slažem se
ROD			
Najvažnija uloga žene je da se brine o kući i da kuha za svoju obitelj.	1.6 %	11.4 %	87 %
Mijenjanje pelena, kupanje djece, i hranjenje djece su dužnosti majke.	1.2%	12.4 %	86.4 %
Muškarac bi trebao imati posljednju riječ o odlukama kod kuće.	0.4 %	0.6 %	99 %
SEKSUALNOST			
Muškarcima treba seks više nego ženama	5.8 %	22.6 %	71.5 %
Muškarci ne pričaju o seksu, oni to rade.	2.8 %	16.8 %	80.4 %
Muškarci su uvijek spremni na seks.	5.1 %	26.3 %	68.7 %
Nikada ne bih imala prijatelja/icu koji je homoseksualac/lezbijka.	3 %	7.8 %	89.2 %

NASILJE

Postoje situacije u kojima žena zaslužuje biti istučena.	1 %	3.4 %	95.6 %
Žena bi trebala tolerirati nasilje kako bi održala obitelj na okupu.	0.8 %	1.2 %	98 %
Žena bi trebala biti ona koja se brine da ne zatrudni.	1.2 %	7.4 %	91.4 %
Muškarac može udariti svoju ženu ako ona ne pristane na seks s njim.	0.6 %	0.2 %	99.2 %

REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE

Bila bih bijesna da moj suprug želi samnom koristiti kondom.	1.6 %	8.9 %	89.5 %
Muškarac i žena bi trebali zajedno odlučiti koju vrstu kontracepcije će koristiti.	38.8%	51%	10.2 %

MASKULINITETI

Biti muškarac znači da moraš biti čvrst.	2.2 %	23.9 %	73.8 %
Muškarcima bi trebalo biti neugodno ako nemaju erekciju za vrijeme seksa.	1.4 %	7.2 %	91.4 %

Žene se ne slažu sa rodno –stereotipnom podjelom poslova u obitelji i kućanstvu. Većina žena, (87%) ne misli da je njihova najvažnija uloga briga o obitelji i kućanstvu, a isto toliko žena smatra da svakodnevna briga oko djece, koja uključuje mijenjanje pelena, hranjenje i kupanje djece, nisu samo dužnost majke. Oko 99% žena ne slaže se da bi muškarac trebao imati posljednju riječ o odlukama kod kuće.

U sferi seksualnosti, žene također ne podržavaju rodne stereotipe pa tako većina žena, njih 71%, ne misli da muškarcima seks treba više nego ženama. 80%

žena se ne slaže s tvrdnjom da muškarci ne pričaju o seksu, već ga upražnjavaju. Oko 69% žena ne vjeruje da su muškarci uvijek spremni za seks dok 31% žena vjeruje da je to tako. Također, velika većina žena, 91% smatra da muškarcima ne bi trebalo biti neugodno ako imaju problema sa erekcijom.

Što se tiče upotrebe kontracepcije žene smatraju, u 90% slučajeva, da odluka o korištenju kontracepcije mora biti zajednička odluka muškarca i žene. Velika većina žena se ne slaže da je odgovornost za trudnoću samo njihova briga jer

90% žena smatra da ne bi trebale biti te koje se brinu da ne zatrudne. Također, žene imaju pozitivan stav prema upotrebi kondoma, pa tako 89% njih iskazuje neslaganje s tvrdnjom da bi bile bijesne ako bi njihov suprug zahtijevao upotrebu kondoma u seksualnom odnosu.

Stavovi žena o nasilju pokazuju da u najvećem broju slučajeva ne odobravaju niti podržavaju nasilje protiv žena. Oko 98% žena smatra da žene ne smiju tolerirati nasilje kako bi održale obitelj na okupu. Oko 99% žena protivi se nasilju u partnerskom odnosu jer smatraju da muškarac ne smije udariti ženu ako ona ne pristane na seks s njim. Isto tako, 96% žena odbacuje stav da postoje situacije u kojima žena zaslužuje fizičko nasilje.

Većina žena, njih 89% ima liberalan stav prema homoseksualnosti jer prihvaćaju homoseksualce i lezbijke za prijatelje.

Za razliku od muškaraca koji vjeruju u stereotipnu mušku rodnu ulogu, žene imaju drugačiji stav. One se većinom, njih 74%, ne slažu sa vjerovanjem da biti muškarac znači da moraš biti čvrst.

Stavovi većine žena vezani uz privatnu sferu podržavaju rodnu ravnopravnost, ali postoje i one žene koje podržavaju stereotipne rodne uloge i podjelu po-

slova. Oko 13% žena vidi ulogu žene kao kućanice i majke kojoj je dužnost briga o kućanstvu, djeci i obitelji. Također, oko 26% žena vjeruje u tradicionalnu ulogu muškaraca koji moraju pokazati čvrstoću.

Stereotipnu rodnu ulogu muškaraca u seksualnosti podržava trećina žena koje vjeruju u veće seksualne potrebe i snažniji seksualni nagon muškaraca. Također 1/5 žena vjeruje u mušku seksualnu inicijativu jer smatraju da muškarci ne pričaju o seksu već ga prakticiraju, a oko 1/3 žena vjeruje u mit da su muškarci uvijek spremni na seks. Neke žene (9% njih) podržavaju mišljenje da je briga i odgovornost oko kontracepcije samo njihova briga, dok ih 10% ima negativan stav u vezi korištenja kondoma s partnerom.

U odnosu na nasilje protiv žena, jedan dio ispitanica, oko 2% njih, smatra da bi žena trebala tolerirati nasilje kako bi održala obitelj. Oko 11% ispitanica ima homofobičan stav, budući da kažu da ne bi prijateljevale s homoseksualcem ili lezbijkom.

Zanimalo nas je i mišljenje muškaraca o **rodnoj ravnopravnosti**. Oko 62% muškaraca se ne slaže da je ravnopravnost između muškaraca i žena otišla predaleko, za razliku od oko 25% njih koji se slažu s time. Da je ravnopravnost između muškaraca i žena najvećim dijelom

već postignuta misli oko 57% muškaraca, dok se njih 35% ne slaže. Rodnu ravnopravnost kao privilegiju elite vidi 28% ispitanika koji vjeruju da rodna ravnopravnost ide u korist dobrostojećima, za razliku od 46% njih koji se ne slažu s tim stavom.

Žene imaju malo drugačije mišljenje o rodnoj ravnopravnosti nego muškarci i kritičnije su u procjeni stanja. Oko 80% žena ne slaže se s tvrdnjom da je ravnopravnost između muškaraca i žena otišla predaleko, u odnosu na njih 11% koje

se slažu s tim. Dok većina muškaraca misli da je rodna ravnopravnost postignuta, žene se ne slažu s tim. Oko 57% žena ne slaže se s tvrdnjom da je ravnopravnost između muškaraca i žena već najvećim dijelom postignuta, dok oko 36% žena iskazuje djelomično slaganje, a oko 3% njih se u potpunosti slaže. Rodnu ravnopravnost kao privilegiju elite vidi oko 29% žena dok se većina, oko 56%, ne slaže s tim stavom. Tablica 18. donosi stavove muškaraca i žena o rodnoj ravnopravnosti.

Tablica 18.

STAVOVI MUŠKARACA I ŽENA O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI						
Stavovi	Spol	U potpunosti se slažem	Djelomično se slažem	Djelomično se ne slažem	U potpunosti se ne slažem	Ne znam
Ravnopravnost između muškaraca i žena je već predaleko otišla.	M	6.2 %	18.8 %	21.2 %	41.1 %	12.7 %
	Ž	1.4 %	10.1 %	20.1 %	60.4 %	8 %
Ravnopravnost između muškaraca i žena je već najvećim dijelom postignuta.	M	13.3 %	43.8 %	22.6 %	12.2 %	8.1 %
	Ž	2.8 %	35.9 %	31.9 %	26.1 %	3.4 %

Nastojanja da se postigne ravnopravnost između muškaraca i žena ide u korist uglavnom dobrostojećim ljudima.	M	8.8 %	18.8 %	13.1 %	33.4 %	25.9 %
	Ž	4.8 %	23.8 %	19.8 %	36.7 %	14.8 %

Muškarci (N= 1485)

Žene (N= 497)

Sistem kvota kao jedan od mehanizama kojim se može postići rodna ravnopravnost u društvenoj i političkoj sferi bio je i naš predmet interesa. Zanimao nas je stav muškaraca o uvođenju kvota za žene u institucijama vlasti te na upravljačkim pozicijama. Sistem kvota predlaže da se jedan dio fakultetskih mjesta, radnih mjesta, kao i politička reprezentacija u vlasti rezervira za žene u područjima u kojima žene čine manjinu. Tablica 19. donosi mišljenje muškaraca i žena o ženskim kvotama.

Nešto manje od polovine muškaraca, oko 43%, podržava kvote koje garantiraju ženama udio u institucijama vlasti. Oko 34% muškaraca je protiv takvih kvota, dok 1/5 muškaraca nema stav o

tome. U većini, muškarci podržavaju jednake plaće za jednak rad, pa tako oko 83% muškaraca podupiru zakone koji promoviraju jednake plaće za muškarce i žene na istim pozicijama/poslovima.

Kada se radi o kvotama za žene na upravljačkim pozicijama i među studentima na fakultetima muškarci većinom imaju negativno mišljenje. Većina muškaraca (40%) su protiv kvota koje osiguravaju ženama mjesta na upravljačkim pozicijama, nešto malo manje (37%) ih je za takve kvote dok je 1/5 muškaraca neodlučna. Protiv kvota koje garantiraju mjesto za žene među studentima na fakultetima izjasnilo se 44% muškaraca, 35% ih podupire takve kvote, a 1/5 je neodlučna.

Tablica 19.

STAVOVI MUŠKARACA I ŽENA O ŽENSKIM KVOTAMA				
Stav	Spol	Za	Protiv	Ne znam
Kvote koje garantiraju određen udio žena u institucijama vlasti	M	43.5 %	34.3 %	22.3 %
	Ž	66.9 %	18.8 %	14.2 %
Kvote koje garantiraju udio žena među studentima na fakultetima	M	34.8 %	43.9 %	21.3 %
	Ž	49.1 %	34.3 %	16.6 %
Kvote koje garantiraju mjesta za žene na upravljačkim pozicijama	M	37.5 %	40.5 %	22 %
	Ž	61.6 %	23 %	14.3 %
Zakoni koji promoviraju jednake plaće za muškarce i žene na istim poslovima/pozicijama	M	83.2 %	6.9 %	9.8 %
	Ž	94.6 %	2.6 %	2.8 %
Muškarci (N= 1483)				Žene (N= 498)

Žene u većem postotku, nego muškarci, iskazuju svoju podršku kvotama. 67% žena podržava kvote za žene u institucijama vlasti, oko 62% ih je za kvote na upravljačkim pozicijama, 49% podržava kvote za studentice na fakultetima, a najveći broj žena (njih 95%) podržavaju zakone koji promoviraju jednake plaće za jednak rad. Ona manjina ispitanica koje ne podržavaju sistem kvota, najviše se protive sistemu kvota za žene studentice na fakultetima (njih oko 34%).

Stavovi o rodu

Kako bi izmjerili stavove o rodnim ulogama i ponašanju odnosno prema "rodno-ravnopravnim" normama muškaraca korištena je GEM skala (Gender-Equitable Men). GEM skala je skup stavova (vidi tablicu 15. i 16.) korištena u različitim društvenim kontekstima koja konzistentno pokazuje visoku razinu internalne pouzdanosti. Na temelju GEM skale formirani su rezultati (GEMS) gdje visoki rezultat predstavlja podršku rodno-ravnopravnim normama. GEM rezultati su trihotomizirani u tri kategorije: muškarci koji postižu najniži, srednji i visoki rezultat na ovoj skali tj. nisko, srednje i najviše

rodno-ravnopravni muškarci¹⁸. Rezultati su se tretirali kao varijabla gdje se mjerila njihova povezanost sa muškim praksama kao što je primjerice upotreba nasilja.

U našem uzorku, oko 3% muškaraca spada u kategoriju najmanje ravnopravnih, oko 15% ih ulazi u kategoriju umjereno ravnopravnih dok ih je većina, oko 77%, u kategoriji najviše ravnopravnih muškaraca. Na razini statističke značajnosti mlađi muškarci više podržavaju rodno-ravnopravne norme nego stariji (hi kvadrat=26.7, df=8, p<0.05), jednako kao i obrazovaniji muškarci (hi kvadrat=42.9, df=4, p<0.05) i oni sa višim prihodima (hi kvadrat=30.6, df=6, p<0.05). Također, prema radnom statusu, umirovljenici

najmanje podržavaju rodnu ravnopravnost (hi kvadrat=45.4, df=8, p<0.05).

Utvrđena je i povezanost rodno-ravnopravnih normi i upotrebe nasilja pa tako muškarci koji postižu više rezultate na GEM skali odnosno oni koji spadaju u kategoriju umjereno i najviše ravnopravnih su na razini statističke značajnosti manje skloni upotrebi nasilja protiv partnerice (hi kvadrat=8.5, df=2, p<0.05). Rodno ravnopravni muškarci (koji postižu visok rezultat na GEM skali) su i manje skloni upotrebi seksualnog nasilja protiv partnerice (hi kvadrat=53.4, df=2, p<0.05) i manje su skloni biti počinitelji seksualnog nasilja u grupi (hi kvadrat=45.05, df=2, p<0.05) od muškaraca koji spadaju u kategoriju najmanje ravnopravnih.

18 Za čestice GEM skale provedena su tri seta faktorske analize i odabrano je 13 čestica (Cronbach Alpha=0.83). Nakon toga sve čestice su zbrojene i trihotomizirane kao „najmanje ravnopravni“, „umjereno ravnopravni“ i „najviše ravnopravni muškarci“. Svaka čestica imala je 3 kategorije odgovora: „u potpunosti se slažem“, „slažem se“, i „ne slažem se“. Najmanje ravnopravan odgovor dobio je vrijednost 1, umjereno ravnopravan odgovor dobio je vrijednost 2 a vrijednost 3 je dana najviše ravnopravnom odgovoru. Kako bi se olakšala analiza, kategorije odgovora GEM skorova „u potpunosti se slažem“ i „djelomično se slažem“ su spojene kako bi se dobio postotak ispitanika koji se slažu sa pojedinom česticom.

Jednako tako, muškarci koji postižu više rezultate na GEM skali, odnosno spadaju u kategoriju ravnopravnih muškaraca statistički značajnije su skloniji češćem razgovoru s partnericom o problemima (hi kvadrat= 31.7, df=2, p<0.05) te odlasku s partnericom na liječničke kontrole tokom trudnoće (hi kvadrat=23.6, df=4, p<0.05).

Na razini statističke značajnosti, korištenju seksualnih usluga skloniji su muškarci koji postižu najniži rezultat na GEM skali, odnosno oni koji spadaju u kategoriju najmanje ravnopravnih (hi kvadrat=56.7, df=4, p<0.05). Ovi muškarci

su skloniji i homofobičnim stavovima, pa su tako muškarci koji spadaju u kategoriju najmanje ravnopravnih skloniji složiti se sa stavom da bi ih bilo sram da imaju sina homoseksualca (hi kvadrat=176.5, df=4, p<0.05), te da bi im bilo neugodno u društvu homoseksualnih muškaraca (hi kvadrat=173.1, df=4, p<0.05).

Utvrđena je povezanost rodno-ravnopravnih normi i određenih rizičnih ponašanja muškaraca. Muškarci koji postižu najniži rezultat na GEM skali, odnosno oni najmanje ravnopravni, statistički značajnije su skloniji sudjelovanju u tučama, krađama i pripadnosti bandama (hi kvadrat=20.6, df=2, p<0.05).

Stavovi vezani uz ženska prava mjereni su kroz tvrdnje "Kad žene dobivaju prava oduzimaju ih muškarcima" i "Prava za žene znači da muškarci gube". Stariji muškarci (iznad 60-te), statistički značajnije, skloniji su složiti se s ovim tvrdnjama vezanim uz ženska prava (hi kvadrat=10.1, df=4, p<0.05), jednako kao i muškarci najnižeg stupnja obrazovanja (hi kvadrat=35.4, df=3, p<0.05). U odnosu na radni status, umirovljenici su najskloniji složiti se s ovim tvrdnjama (hi kvadrat=13.8, df=4, p<0.05). Uključenost žena u svijet rada najmanje su skloni podržati oni najmanje obrazovani pa su muškarci osnovnoškolskog obrazovanja skloniji složiti se sa stavom da "kad žene

rade oduzimaju posao muškarcima" (hi kvadrat=27.9, df=3, p<0.05). Muškarci viših primanja¹⁹ statistički značajnije su skloniji podržati zakone koji promoviraju jednake plaće za muškarce i za žene na istim pozicijama (hi kvadrat=13.6, df=6, p<0.05). Istovremeno, muškarci nižih primanja²⁰ skloniji su izjaviti da bi im smetalo kada bi im žena bila šefica (hi kvadrat=8.9, df=3, p<0.05).

Sistem kvota za žene u institucijama vlasti na razini statističke značajnosti podupiru muškarci 50-ih godina²¹ (hi kvadrat=40.4, df=8, p<0.05) i obrazovaniji muškarci (hi kvadrat=12, df=4, p<0.05). U odnosu na radni status, najviše skloni podržati sistem kvota za žene u vlasti su muškarci sa radnim iskustvom tj. zaposleni i umirovljenici (hi kvadrat=19.9, df=8, p<0.05).

Sistem kvota za žene na sveučilištu odnosno sustav koji garantira određen udio žena među studentima na fakultetima su najmanje skloni podržati visokoobrazovani muškarci (hi kvadrat=19.7, df=4, p<0.05) i oni koji nemaju radno iskustvo (hi kvadrat=20.6, df=8, p<0.05). Visokoobrazovani su, isto tako, najmanje skloni podržati kvote za žene na upravljačkim pozicijama (hi kvadrat=10.2, df=4, p<0.05).

19 Iznad 5 000 kuna (mjesečno netto).

20 Manjim od 5 000 kuna.

21 U dobi od 50-59 godina

HOMOFOBIIJA

Stavovi ispitanika prema homoseksualnosti ukazuju na prisutnost netolerancije odnosno na visok stupanj homofobije²² prisutne u našem društvu (vidi tablicu 20.).

²² Premda je termin homofobija u stručnoj literaturi odavno zamijenjen terminom seksualnih predrasuda i homonegativnosti ovdje namjerno koristimo upravo ovaj termin radi njegove društveno-političke važnosti. Homonegativnost se koristi umjesto homofobije kao politički neutralan, i prema nekima znanstveno točniji, termin koji označava negativne stavove prema homoseksualnosti ili homoseksualnim osobama. Korištenje pojma homonegativnost odriče političko značenje pojmu homofobije i čini manje vidljivom prošlost/sadašnjost borbe za prava homoseksualaca i lezbijki.

Oko 63% ispitanika osjeća se nelagodno u društvu homoseksualnih muškaraca. Za 54% muškaraca homoseksualnost nije prirodna i normalna. Da homoseksualcima ne bi trebalo biti dozvoljeno da rade s djecom smatra njih 58%. Stav 78% muškaraca jest da homoseksualcima ne bi smjelo biti dozvoljeno da usvajaju djecu. 62% muškaraca izjavljuje da bi ih bilo sram da imaju sina koji je homoseksualac. Zanimljivo je da jedino kada se radi o homoseksualnim brakovima oko polovine ispitanika, njih 56%, ima najmanje homofobičan stav te smatraju da bi homoseksualnim parovima trebalo biti dozvoljeno vjenčanje, dok ih se 44% izjasnilo protiv²³.

²³ Ovo je bila jedina tvrdnja u kojoj se ne spominju eksplicitno homoseksualni muškarci već samo parovi tako da je moguće pretpostaviti da je veće prihvaćanje povezano s razlikama u interpretaciji tvrdnje od strane ispitanika.

Tablica 20.

MUŠKARCI – STAVOVI O HOMOSEKSUALNOSTI			
N=1482			
Stavovi	U potpunosti se slažem	Djelomično se slažem	Ne slažem se
Neugodno mi je kada sam u društvu homoseksualnih muškaraca.	27.1 %	35.6 %	37.3 %
Homoseksualnost je prirodna i normalna.	16.3 %	29.2 %	54.5 %

Homoseksualnim muškarcima ne bi smjelo biti dozvoljeno da rade s djecom.	29.4 %	28.9 %	41.7 %
Homoseksualnim muškarcima ne bi smjelo biti dozvoljeno da usvajaju djecu.	53.7 %	24.6 %	21.6 %
Homoseksualnim parovima trebalo bi biti dozvoljeno da se vjenčaju jednako kao i heteroseksualni parovi.	29.7 %	26.4 %	43.8 %
Bilo bi me sram da imam sina koji je homoseksualac.	27.7 %	34.8 %	37.4 %

Iako imaju izuzetno homofobične stavove, naši ispitanici većinom ne opravdavaju upotrebu nasilja protiv homoseksualnih muškaraca. Ponudili smo ispitanicima nekoliko hipotetičkih situacija i zahtijevali od njih odgovor na pitanje u kojoj je situaciji opravdano upotrijebiti nasilje protiv homoseksualnog muškarca (vidi tablicu 21). U svakoj od ponuđenih situacija odgovori ispitanika pokazuju da

u većini slučajeva ne smatraju opravdanom upotrebu nasilja. Međutim, najviše opravdanja za upotrebu nasilja, njih 38%, vidi u situaciji kada im se homoseksualci "nabacuju". Za oko 15% muškaraca ako homoseksualac bulji u njih ili ako se ljubi s drugim muškarcem u javnosti predstavlja opravdan razlog za nasilje. Oko 8% muškaraca smatra da je feminizirano ponašanje također dobar razlog za nasilje.

Tablica 21.

Kada je *opravdano upotrijebiti nasilje* protiv homoseksualnog muškarca koji NIJE VAŠ PRIJATELJ?

N=1484

Situacije	Opravdano	Neopravdano	Ne znam
Kada mi se neprestano "nabacuje"	37.6 %	42.5 %	19.8 %
Kad neprestano bulji u mene	14.9 %	66.1 %	19 %
Kada se ljubi s drugim muškarcem u javnosti	15.4 %	64.8 %	19.8 %
Kada se ponaša ženskasto	8.1 %	75.3 %	16.6 %

U prilog činjenici da je potrebno kontinuirano raditi na senzibilizaciji javnosti i promociji tolerancije i uvažavanja homoseksualnih osoba govori i podatak da 62% ispitanika nikada nisu čuli za bilo kakvu kampanju usmjerenu protiv homofobije ili diskriminacije homoseksualnih osoba.

Žene iskazuju tolerantnije stavove prema muškoj homoseksualnosti u odnosu na muškarce (vidi tablicu 22.). 74% žena ne osjeća nelagodu u društvu homosek-

sualaca. 66% ih smatra da je homoseksualnost prirodna i normalna. 60% se ne slaže sa stavom da homoseksualcima ne bi smio biti dozvoljen rad s djecom. 66% ispitanica podupire dozvolu vjenčanja za homoseksualne parove. Oko 60% žena kažu da se ne bi sramile homoseksualnog sina ili kćeri. Jedino kod usvajanja djece, žene iskazuju u većini homofobičan stav jednako kao i muškarci, odnosno 66% ispitanica se slaže da homoseksualcima ne bi trebalo biti dozvoljeno usvajanje djece.

Tablica 22.

ŽENE – STAVOVI O HOMOSEKSUALNOSTI			
N= 500			
Stavovi	U potpunosti se slažem	Djelomično se slažem	Ne slažem se
Neugodno mi je kada sam u društvu homoseksualnih muškaraca.	8.4 %	17.7 %	73.9 %
Homoseksualnost je prirodna i normalna.	25.1 %	41.2 %	33.7 %
Homoseksualnim muškarcima ne bi smjelo biti dozvoljeno da rade s djecom.	12.3 %	27.2 %	60.5 %
Homoseksualnim muškarcima ne bi smjelo biti dozvoljeno da usvajaju djecu.	38.3 %	27.5 %	34.3 %
Homoseksualnim parovima trebalo bi biti dozvoljeno da se vjenčaju jednako kao i heteroseksualni parovi.	37.5 %	28.3 %	34.3 %
Bilo bi me sram da imam homoseksualnog sina ili kćer.	11.6 %	28 %	60.4 %

NASILJE PROTIV ŽENA

32.7% muškaraca je bilo fizički nasilno prema partnerici tokom života, odnosno svaki treći muškarac²⁴. Faktori koji su povezani sa upotrebom nasilja od strane muškaraca su dob, ekonomski stres, rodno-neravnopravni stavovi te posjedovanje oružja i česta konzumacija alkohola.

Iako sve dobne skupine muškaraca izjavljuju da su koristili fizičko nasilje protiv partnerice, statistički značajnije su tome skloniji stariji muškarci²⁵ (hi kvadrat=44.32, df=4, p<0.05).

Stres na poslu koji se manifestira kao briga oko nedovoljnog dohotka povezan je sa upotrebom nasilja. Muškarci koji doživljavaju ekonomski stres skloniji su upotrebi fizičkog nasilja protiv partnerice (hi kvadrat=10.2, df=3, p<0.05) ali i seksualnog nasilja (hi kvadrat=10.7, df=3, p<0.05).

Također, utvrđena je povezanost između posjedovanja oružja od strane muškaraca i upotrebe fizičkog nasilja protiv partnerice. Muškarci koji posjeduju oružje statistički značajnije su skloniji izjaviti da su upotrijebili fizičko nasilje protiv partnerice (hi kvadrat=16.7, df=1,

p<0.05).

Česta konzumacija alkohola pokazala se povezana sa upotrebom fizičkog nasilja protiv partnerice, odnosno, muškarci koji često²⁶ konzumiraju alkohol su, statistički značajno, skloniji upotrijebiti fizičko nasilje protiv partnerice (hi kvadrat=6.8, df=1, p<0.05). Međutim, istovremeno, povezanost konzumacije alkohola i upotrebe seksualnog nasilja nije se pokazala statistički značajnom.

Utvrđena je i povezanost rodno-ravnopravnih normi i upotrebe nasilja, pa su tako muškarci koji postižu više rezultate na GEM skali odnosno oni koji spadaju u kategoriju najviše ravnopravnih na razini statističke značajnosti manje skloni upotrebi nasilja protiv partnerice (hi kvadrat=8.5, df=2, p<0.05). Rodno ravnopravni muškarci (koji postižu visok rezultata na GEM skali) su i manje skloni upotrebi seksualnog nasilja protiv partnerice (hi kvadrat=53.4, df=2, p<0.05) te manje skloni biti počinitelji seksualnog nasilja kao dio muške grupe (hi kvadrat=45.05, df=2, p<0.05).

Nasilje protiv žena s kojima su muškarci u partnerskom odnosu mjereno je po uzoru na istraživanje provedeno od strane Svjetske zdravstvene organizacije

24 Ovaj podatak je dobiven na način da je konstruirana varijabla koja objedinjuje sve varijable koje se odnose na upotrebu fizičkog nasilja.

25 Iznad 35-te godine

26 Definirano kao nekoliko puta tjedno ili svakodnevno.

cije²⁷. Muškarci su pitani jesu li počinili određenu vrstu nasilja dok smo žene pitale jesu li doživjele te iste vrste nasilja. Čestice kojima je mjereno seksualno nasilje nastale su na temelju rada Medical Research Council-a iz Južnoafričke Republike, odnosno posljednje studije o muškarcima, zdravlju i nasilju²⁸.

Stavovi muškaraca o nasilju protiv žena, odnosno stavovi vezani uz silovanje ukazuju na većinsko neodobravanje nasilja i ne slaganje sa uobičajenim stereotipnim vjerovanjima i predrasudama vezanim uz žene žrtve silovanja (vidi tablicu 23). Oko 88% muškaraca ne slažu se sa stavom da su žene odgovorne za silovanje zbog vlastitih neopreznih postupaka. Oko 72% njih izražava neslaganje sa stavom da su u nekim slučajevima žene željele biti silovane. Isto tako, 74% muškaraca ne slaže se sa uobičajenim mitom da se ne može govoriti o silovanju ako se žena fizički ne opire. Međutim, nešto manje ispitanici

27 Garcia-Moreno, C., Janse, H., Ellsberg, M., Heise, L., Watts, C. (2005). WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women. Initial Results on prevalence, health outcomes and women's responses. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

28 Jewkes, R., Sikeweyiya, Y., Morell, R., Dunkle, K. (2009). Understanding Men's Health and Use of Violence: Interface of Rape and HIV in South Africa.

ka nego u prethodnim slučajevima, njih 64%, iskazuje neslaganje sa tvrdnjom da bi u svakom pojedinom slučaju silovanja trebalo ispitati reputaciju žrtve i utvrditi njenu promiskuitetnost.

Jedan manji dio muškaraca zastupa patrijarhalne, odnosno rodno- stereotipne stavove koji naginju mizoginiji i odražavaju sklonost i opravdanje za nasilje protiv žena. Oko 5% muškaraca smatra da su žene same krive za silovanje, 14% ih misli da su žene željele da im se dogodi silovanje a 16% smatra da ne možemo govoriti da se dogodilo silovanje ako se žena ne opire. Najveći postotak muškaraca, njih 24%, smatra da bi kod svakog slučaja silovanja trebalo ispitati reputaciju žrtve odnosno njenu promiskuitetnost.

Ispitivani su i stavovi žena o nasilju protiv žena. Žene ne odobravaju upotrebu nasilja, s time da je neslaganje žena sa svakom pojedinom tvrdnjom, gledajući postotke odgovora, veće nego kod muškaraca. Oko 98% žena iskazuje neslaganje sa stavom da su žene odgovorne za silovanje jer ih je vlastiti neoprez doveo u takvu situaciju. 87% žena ne slaže se sa stavom da su u nekim slučajevima žene željele biti silovane. Također, oko 88% žena ne slaže se s tvrdnjom da se ne može govoriti o silovanju ako se žena fizički ne opire, a 83% ih se ne slaže da

bi trebalo ispitati reputaciju žrtve i nje-
nu promiskuitetnost.

Istodobno, jedan manji dio žena podr-
žava mitove o nasilju koji proizlaze iz
rodnih stereotipa i predrasuda, pa tako

oko 10% žena podržava ispitivanje re-
putacije žrtve i utvrđivanja njene pro-
miskuitetnosti, dok ih se 6% slaže da ne
možemo govoriti o silovanju ako nema
tragova fizičkog otpora.

Tablica 23.

STAVOVI MUŠKARACA I ŽENA O NASILJU PROTIV ŽENA						
Stavovi	Spol	U potpunosti se slažem	Slažem se	Ne slažem se	U potpunosti se ne slažem	Ne znam
Kada je žena silovana, to obično znači da je učinila nešto neoprezno i dovela se u takvu situaciju.	M	1.1 %	3.8 %	43.6 %	44.9 %	6.5 %
	Ž	0.6 %	0.2 %	32 %	66.2 %	1 %
U nekim slučajevima silovanja, žene su željele da se to dogodi.	M	1.3 %	12.3 %	37.2 %	35.1 %	14.2 %
	Ž	0 %	3 %	29.2 %	58.2 %	9.6 %
Ako se žena fizički ne opire, to se ne može nazvati silovanjem.	M	2.4 %	13.4 %	38.3 %	35.6 %	10.4 %
	Ž	1.2 %	5.2 %	35.2 %	52.6 %	5.8 %
U svakom slučaju silovanja trebalo bi ispitati je li žrtva promiskuitetna ili ima lošu reputaciju.	M	4.6 %	19.6 %	34 %	30.2 %	11.6 %
	Ž	1.8 %	8 %	33.2 %	49.6 %	7.4 %

Muškarci (N= 1491)

Žene (N=500)

Tablica 24. donosi rezultate vezane uz nasilno ponašanje muškaraca prema ženama, i to samo fizičko nasilje protiv žena. Muškarci koji su bili ili trenutno jesu u vezi sa ženama u najvećem broju slučajeva, (više od 70%), izjavljuju da nikada nisu počinili fizičko nasilje protiv žena. Međutim, postoje i oni koji su to činili, pa tako neki izjavljuju da su jednom ili više puta bili nasilni prema

partnericama. Podaci govore da je 21% muškaraca ošamarilo partnericu ili bacilo na nju nešto što ju je moglo ozlijediti. 27% muškaraca izjavljuje da su gurnuli partnericu, dok ih je oko 6% udarilo partnericu šakom ili nečim drugim. Oko 3% muškaraca su udarili nogom, vukli, istukli, gušili ili nanijeli opeklinu partnerici. Oko 3% ih je prijetilo upotrebom oružja ili su ga čak upotrijebili.

Tablica 24.

MUŠKO NASILJE PROTIV ŽENA			
N= 1366			
Jeste li....	Nikada	Jednom	Više od jednog puta
Ošamarili partnericu ili bacili nešto na nju što ju je moglo ozlijediti	79.4 %	13.6 %	7 %
Gurnuli partnericu	73 %	16.7 %	10.3 %
Udarili partnericu šakom ili nečim drugim	94.2 %	3.3 %	2.5 %
Udarili nogom, vukli, istukli, gušili ili nanijeli opeklinu partnerici	96.6 %	1.5 %	1.8 %
Prijetili da ćete upotrijebiti/ upotrijebili pištolj, nož ili neko drugo oružje protiv partnerice	97.3 %	1.5 %	1.2 %

Iako većina muškaraca, njih 84%, nema u svojoj okolini muške prijatelje koji su fizički nasilni prema partnericama, oko 16% muškaraca priznaje da imaju takve prijatelje. Kada su upitani bi li mogli prigovoriti nasilnom ponašanju svog prijatelja većina, oko 65%, procjenjuje da bi mogli, 10% ih kaže da su već prigovorili

i upozorili prijatelja na takvo ponašanje, dok ih oko 25% izjavljuje da se ne bi usudili prigovoriti prijatelju.

Zanimalo nas je i kako bi muškarci reagirali na moguću situaciju u kojoj vide prijatelja da se nasilno ponaša prema ženi (vidi tablicu 25.). Velika većina, njih

70%, bi se upleli za vrijeme nasilne epizode, a 13% bi razgovarali s nasilnikom nakon incidenta. Oko 7% muškaraca bi reagirali tako što bi pozvali policiju ili ne bi učinili ništa, a oko 2% njih bi se klonili nasilnog prijatelja.

Kada bi vidjeli nepoznatog muškarca koji je nasilan prema ženi, situacija je

malo drugačija nego u situaciji s nasilnim prijateljem. Muškarci iskazuju manju sklonost reagiranju kada je počinitelj nasilja nepoznata osoba. Nešto manje od polovine muškaraca, njih 45%, bi se uplelo za vrijeme incidenta, 39% bi zvalo policiju, a oko 10% muškaraca uopće ne bi reagiralo.

Tablica 25.

REAKCIJA MUŠKARACA NA MUŠKO NASILJE PROTIV ŽENA		
N=1326		
	Kada je nasilan prijatelj	Kada je nasilan nepoznati muškarac
Upleo bih se za vrijeme incidenta	70 %	44.6 %
Razgovarao bih s njim nakon incidenta	13 %	1.3 %
Izbjegavao bih ga/klonio ga se	2.3 %	4.2%
Zvao bih policiju	6.9 %	39.1 %
Ne bih učinio ništa, to je njihov problem	7.5 %	9.9 %
Pozvao bih susjede	0.4 %	0.9 %

Koliko muškarci koji imaju mušku djecu razgovaraju o ovoj temi sa svojim sinovima, govori podatak da oko 16% muškaraca izjavljuje da su razgovarali sa sinom o nasilju protiv žena.

Nasilje u vezama – iskustvo žena

Za jedan dio žena koje su imale vezu sa muškarcima, nasilje je bilo sastavni dio partnerskog odnosa. 38.1% žena su doživjele fizičko nasilje od strane muškaraca. Podaci u tablici 26. donose učestalost pojedinog oblika fizičkog nasilja u vezama žena sa muškarcima. Jedna trećina žena (29%) kaže da su jednom ili više

puta doživjele da ih je partner ošamario ili pokušao ozlijediti. Otprilike jednako toliko žena, njih 32%, su doživjele da ih je partner gurnuo. Oko 14% ima iskustvo nasilja u kojem ih je partner udario šakom ili nečim drugim. Teže oblike fi-

zičkog nasilja koje uključuju partnerovo cipelarenje, gušenje, batine, nanošenje opekline doživjelo je jednom ili više puta 8% žena, dok ih 7% izjavljuje da im je partner prijetio oružjem ili upotrijebio oružje protiv njih.

Tablica 26.

ISKUSTVA ŽENA - MUŠKO NASILJE PROTIV ŽENA			
N= 465			
Koliko puta....	Nikada	Jednom	Više od jednog puta
Je li vas ikada, bilo koji partner, ošamario ili na vas bacio nešto što vas je moglo ozlijediti?	71 %	16.5 %	12.4 %
Je li vas ikada partner gurnuo ?	68 %	16.6 %	15.5 %
Je li vas partner ikada lupio šakom ili nečim drugim što vas je moglo ozlijediti?	85.5 %	6.7 %	7.8 %
Je li vas partner ikada lupio nogom, vukao, istukao, gušio ili nanio opeklinu?	92 %	2.8 %	5.2 %
Je li vam partner ikada prijetio da će upotrijebiti ili je upotrijebio pištolj, nož ili neko drugo oružje protiv vas?	92.9 %	3.2 %	3.9 %

Seksualno nasilje

Seksualno nasilje²⁹ počinito je 16.9% muškaraca a 3% muškaraca bilo je seksualno nasilno prema svojim partnericama. Seksualno nasilje protiv žene kao dio muške grupe počinito je 9.7% muškaraca.

²⁹ Varijabla seksualno nasilje konstruirana je od niza varijabli koje su mjerile prisilu na seksualni odnos.

Faktori koji su se pokazali povezani sa upotrebom seksualnog nasilja od strane muškaraca su dob, obrazovni status te visina prihoda.

Muškarci iznad 60-te godine su statistički značajnije skloniji upotrebi seksualnog nasilja a odmah iza njih su i mlađi muškarci u dobi od 18-24 (hi kvadrat=14.2, df=4, p<0.05). Jednako tako, na razini statističke značajnosti,

muškarci u dobi od 18-24, skloniji su biti počinitelji seksualnog nasilja kao dio muške grupe (hi kvadrat=15.53, df=4, $p<0.05$).

Muškarci nižeg, odnosno osnovnoškolskog, obrazovanja (hi kvadrat=23, df=3, $p<0.05$) i muškarci najnižih prihoda³⁰, statistički značajnije, su skloni počiniti seksualno nasilje (hi kvadrat=8.05, df=3, $p<0.05$).

Nadalje, muškarci nižeg, odnosno osnovnoškolskog, obrazovanja, statistički značajnije su skloni počiniti seksualno nasilje protiv partnerice (hi kvadrat=10.51, df=2, $p<0.05$), a skloniji su biti i počinitelji seksualnog nasilja kao dio muške grupe (hi kvadrat=23.3, df=3, $p<0.05$).

Iako najveći dio muškaraca izjavljuje da nikada nisu prisilili žensku osobu na seks, jedan dio njih je to učinio (vidi tablicu 27). 3% muškaraca izjavljuje da su jednom ili više puta imali seksualni

odnos sa ženom kada ona nije pristala na seks. 6% muškaraca kažu da su imali jednom ili više puta seksualni odnos sa ženom kada je ona bila previše pijana da bi dala svoj pristanak. 3% muškaraca kažu da su jednom ili više puta prisilili vlastitu ženu/djevojku na seks. Oko 2% muškaraca je prisililo jednom ili više puta bivšu djevojku ili ženu na seks. Oko 1% muškaraca je jednom ili više puta prisililo na seks ženu koja nije bila njihova partnerica/žena.

1% muškaraca kažu da su zajedno sa drugim muškarcima, jednom ili više puta, imali seksualni odnos sa ženom na koji ona nije pristala, što znači da su sudjelovali u grupnom silovanju žene. Isto toliko muškaraca (1%) izjavljuje kako su zajedno sa drugim muškarcima, jednom ili više puta, imali seksualni odnos sa ženom u alkoholiziranom stanju koja ih nije bila u stanju zaustaviti.

Muškarci su također vršili i seksualno nasilje nad drugim muškarcima, pa tako 0.2% muškaraca priznaje kako su imali seksualni kontakt s mladićem/muškarcem bez njegovog pristanka i pod prisilom.

30 Prihod manji od 3000 kuna.

Tablica 27.

MUŠKARCI – SEKSUALNO NASILJE					
N= 1376					
Koliko puta ste...	Nikada	1x u zadnjih godinu dana	Više od 1x u zadnjih godinu dana	1x prije godinu dana	Više od 1x prije više od godinu dana
Imali seks sa ženom/ djevojkom kada ona nije pristala ili nakon što ste ju prisilili	96.8 %	0.9 %	0.7 %	0.5 %	1 %
Imali seks sa ženom/ djevojkom kada je ona bila previše pijana da bi rekla da li to želi ili ne želi	94.2 %	1.5 %	0.8 %	1.2 %	2.3 %
Prisilili vašu djevojku/ suprugu na seks s vama	97 %	1 %	0.1 %	0.8 %	1.1 %
Prisilili bivšu djevojku/ suprugu na seks s vama	98 %	0.4 %	0.1 %	0.1 %	1.2 %
Prisilili ženu koja NIJE bila vaša žena/djevojka na seks s vama	99 %	0.2 %	0.1 %	0.1 %	0.6 %
Vi i drugi muškarci imali istovremeno seksualne odnose sa ženom/ djevojkom a da ona na to nije pristala ili ste ju prisilili	99 %	0.3 %	0.1 %	0.3 %	0.3 %
Vi i drugi muškarci imali istovremeno seksualne odnose sa ženom kada je ona bila previše pijana da vas zaustavi	99 %	0.4 %	0	0	0.7 %
Učinili nešto seksualno sa mladićem/muškarcem kada on nije pristao na seks ili ste ga prisilili	99.8 %	0.1 %	0.1 %	0	0

Odbijanje seksa u partnerskom odnosu od strane žene može biti povod za nasilje pa smo ženama postavili pitanje o odbijanju seksa s partnerom. 77% žena izjavljuje da su odbile seks s partnerom dok petina izjavljuje da to nikada nisu učinile. Iako je najčešća reakcija muškaraca u 91% slučajeva bilo prihvaćanje, jedan manji dio muškaraca nisu htjeli prihvatiti odbijanje. Oko 3% žena izjavljuje da je u tom slučaju partner vikao na njih, a 0.8% žena je doživjelo da im je partner uskratio pristup materijalnim dobrima.

ZDRAVLJE

Različiti aspekti zdravlja i općenito zdravstvenog stanja muškaraca bili su također jedna od tema istraživanja. Oko 71% muškaraca je potražilo zdravstvenu pomoć u proteklih godinu dana. Najčešći razlozi su bili posjet zubaru, odlazak na sistematski pregled ili problemi s krvožilnim sustavom. Oko 18% muškaraca starijih od 40 godina obavilo je pregled prostate. Oko 89% muškaraca nikada se nije testiralo na HIV, u odnosu na 11% onih koji su to učinili.

Kada su tužni ili frustrirani, najveći broj muškaraca traži pomoć od partnerice/partnera (oko 58% njih), 22% bi zatražilo pomoć od prijatelja, a 9% od obitelji dok nije zanemariv niti broj od 33% onih koji ne traže pomoć od drugih.

Prema samoprocjeni vlastitog stanja, oko 72% muškaraca izjavljuje da je zadovoljno vlastitim tijelom, u odnosu na 8% njih koji nisu zadovoljni (vidi tablicu 28). Većina, 86%, iskazuje pozitivan stav prema životu, u odnosu na oko 6% njih koji smatraju da je njihov život beskoristan. Većina muškaraca smatra i da imaju razloga biti ponosni (oko 74%), dok njih 9% ne misli tako. Oko 16% muškaraca iskazuje određen stupanj slaganja sa tvrdnjom da se ponekad u društvu prijatelja osjećaju inferiorno, dok ih se nešto više od polovine, oko 61%, ne slaže s tom tvrdnjom.

Tablica 28.

MUŠKARCI – SAMOPROCJENA VLASTITOG STANJA					
N= 1464					
	U potpunosti se slažem	Djelomično se slažem	Djelomično se slažem i ne slažem	Djelomično se ne slažem	U potpunosti se ne slažem
Zadovoljan sam svojim tijelom.	27.3 %	45.1 %	19.2 %	6.3 %	2.1 %
Držim da moj život nije ni od kakve koristi nikome.	1.8 %	3.9 %	7.9 %	12.4 %	74 %
Sve skupa imam puno razloga da budem ponosan.	38.6 %	35.4 %	16.6 %	5.4 %	4 %
Imam dobar seksualni život.	31.1 %	33.9 %	18.2 %	7.9 %	8.9 %
Ponekad kada sam sa prijateljima osjećam se inferiorno.	3 %	12.7 %	23.5 %	16.6 %	44.3 %

Zanimala nas je i procjena muškaraca o vlastitom seksualnom životu. Oko 65% muškaraca procijenilo je svoj seksualni život kao dobar. Sa tvrdnjom "Imam dobar seksualni život" u potpunosti se slo-

žila trećina muškaraca, jednako toliko muškaraca se djelomično slaže, petina njih su neodlučni, a također petina ih se ne slaže s tom tvrdnjom.

Problemi poput stresa, depresivnih i suicidalnih misli, te gubitka seksualne želje realnost su u životima muškaraca (vidi tablicu 29). Upitani da procijene koliko često su doživjeli ove probleme proteklog mjeseca najveći broj njih izjašnjava se da stres doživljavaju ponekad, iako nije zanemariv broj onih koji ga doživljavaju rijetko ili pak često. Najveći broj muškaraca, 35%, kaže da se nisu osjećali depresivno proteklog

mjeseca, a znatan broj izjavljuje da su se tako osjećali rijetko (33%), ponekad (oko 25%) ili pak često (oko 7%). Suicidalne misli su najmanje prisutan problem, međutim oko 15% muškaraca se suočilo s ovim problemom. 50% muškaraca izjavljuje da nisu imali problema sa gubitkom seksualne želje u proteklom mjesecu, dok ih je 47% imalo rijetko ili ponekad takvih problema, u odnosu na 3% njih koji se često susreću s time.

Tablica 29.

Tokom proteklog mjeseca, koliko često ste doživjeli slijedeće? N= 1472				
	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često
Stres	14.2 %	25.1 %	36 %	24.7 %
Osjećaj depresivnosti	34.7 %	32.7 %	25.1 %	7.5 %
Suicidalne misli	85.2 %	10.1 %	3.5 %	1.2 %
Gubitak seksualne želje	50.3 %	29.1 %	17.8 %	2.8 %

Stres na poslu koji se manifestira kao briga oko nedovoljnog dohotka povezan je sa osjećajem depresivnosti i suicidalnim mislima. Na razini statističke značajnosti, muškarci koji doživljavaju stres na poslu skloniji su izjaviti da se ponekad ili često osjećaju depresivno (hi kvadrat=160.4, df=9, p<0.05) i doživljavaju suicidalne misli (hi kvadrat=31.3, df=9, p<0.05).

Upitani za mišljenje bi li trebale postojati specijalizirane zdravstvene usluge

za muškarce ili posebno vrijeme/dani za zdravstvene usluge za muškarce, oko 50% muškaraca odgovara da ne bi trebale postojati takve usluge, dok ih 17% smatra da bi trebale. Također, zanimala nas je i procjena muškaraca jesu li postojeće zdravstvene usluge koje koriste prilagođene njihovim potrebama, na što je najveći broj muškaraca, njih 42% odgovorio da ne znaju, 38% ih procjenjuje da su usluge prilagođene njihovim potrebama dok ih 20% smatra da nisu.

Osim pitanja o vlastitom zdravstvenom stanju, zanimali su nas i neki aspekti zdravlja partnerice točnije oni vezani uz reproduktivno zdravlje i odluku o pobačaju. Na pitanje je li vaša partnerica imala pobačaj, 18% ih izjavljuje da jest. U odluci partnerice da izvrši pobačaj sudjelovalo je oko 41% muškaraca, a otprilike jednako toliko njih (40%) izjavljuje da su pratili partnericu na pobačaj. Polovina muškaraca je pružila partnerici financijsku pomoć za izvršenje pobačaja. Na razini statističke značajnosti, stariji muškarci iznad 50-te u većoj mjeri izjavljuju da je njihova partnerica imala pobačaj (hi kvadrat=209.4, df=8, $p<0.05$), da su sudjelovali u odluci o pobačaju (hi kvadrat=51.5, df=8, $p<0.05$), da su pružili financijsku pomoć partnerici za izvršenje pobačaja (hi kvadrat=34.4, df=4, $p<0.05$), te da su pratili partnericu na pobačaj (hi kvadrat=27.1, df=4, $p<0.05$).

Utvrđena je povezanost dobi, obrazovanja i radnog statusa sa seksualnim zadovoljstvom, pa su tako mlađi muškarci, do 35 godina starosti, statistički značajnije zadovoljniji seksualnim životom s trenutnom partnericom nego što su to oni iznad 60 godina (hi kvadrat=56.9, df=4, $p<0.05$). Obrazovaniji muškarci su također zadovoljniji svojim seksualnim životom (hi kvadrat=8.6, df=2, $p<0.05$). Zadovoljniji seksualnim životom su

nezaposleni muškarci, ali i oni koji nikada nisu radili u odnosu na zaposlene i umirovljenike (hi kvadrat=20.4, df=4, $p<0.05$).

Također, mlađi muškarci, do 35 godina starosti, su statistički značajnije skloniji izjaviti da su imali seksualne odnose s drugom partnericom van veze s trenutnom partnericom (hi kvadrat=78.8, df=4, $p<0.05$). Jednako tako, manje obrazovani muškarci³¹ su na razini statističke značajnosti skloniji izjaviti da su imali seksualne odnose izvan trenutne veze (hi kvadrat= 11.3, df=2, $p<0.05$).

Gubitak seksualne želje povezan je s dobi, mjesečnim prihodom, ali i radnim statusom ispitanika. Tako su stariji muškarci (iznad 50 godina) statistički značajnije skloniji povremenom gubitku seksualne želje (hi kvadrat=48.3, df=8, $p<0.05$). Isto tako, muškarci viših primanja³² skloniji su povremenom gubitku seksualne želje u odnosu na one s niskim primanjima (hi kvadrat=16.4, df=6, $p<0.05$). Umirovljenici, ali i zaposleni muškarci su statistički značajnije skloni povremenom gubitku seksualne želje (hi kvadrat=18.9, df=8, $p<0.05$).

Dob, obrazovanje, visina primanja, ali i radni status povezani su i sa sklonosti muškarca obavljanju specifičnih

31 Muškarci za završenom osnovnom i srednjom školom

32 Iznad 5000 kn

pregleda kao što je pregled prostate. Stariji muškarci, iznad 50-te, na razini statističke značajnosti izjavljuju da su obavili pregled prostate (hi kvadrat=948.4, df=8, $p<0.05$) jednako kao i muškarci višeg stupnja obrazovanja (hi kvadrat=30.5, df=6, $p<0.05$) i najviših primanja (hi kvadrat=66.45, df=6, $p<0.05$). Muškarci s najvišim primanjima su također na razini statističke značajnosti skloniji testirati se na HIV (hi kvadrat=16.2, df=3, $p<0.05$), jednako kao što su to skloniji i muškarci koji nikada nisu radili i nezaposleni muškarci (hi kvadrat= 12.7, df=4, $p<0.05$).

Traženje zdravstvene pomoći povezano je sa obrazovnim ali i radnim statusom ispitanika. Oni najmanje obrazovani (sa završenom OŠ) na razini statističke značajnosti najmanje su skloni potražiti zdravstvenu pomoć (hi kvadrat=31.5, df=6, $p<0.05$). Također, najmanje skloni potražiti zdravstvenu pomoć su i nezaposleni muškarci (hi kvadrat=32.7, df=8, $p<0.05$).

INFORMIRANOST

U jednom dijelu upitnika ispitivana je informiranost i stavovi o javnim politikama vezanim uz porođiljni dopust, zakonska regulativa alimentacije za djecu te nasilje nad ženama.

U RH³³ postoji roditeljski dopust što znači da otac djeteta može koristiti tu vrstu dopusta. Očevima je omogućeno korištenje rođiljnog dopusta u razdoblju od 42. dana do šestog mjeseca djetetova života, tokom kojeg mogu primati mjesečnu naknadu u iznosu svoje pune plaće, uz uvjet da je majka suglasna s time i da se vrati na posao. Ako nakon isteka obveznog rođiljnog dopusta zaposlene žene otac djeteta koristi pravo na rođiljni dopust u trajanju od najmanje tri mjeseca, rođiljni dopust se produžuje za dva mjeseca. Očevima je omogućeno još i korištenje roditeljskog dopusta - šest mjeseci za prvo i drugo rođeno dijete, 30 mjeseci za blizance, treće i svako sljedeće dijete. Mogu to učiniti jedanput ili višekratno, istodobno s partnericom ili naizmjenično, sve do osme godine djetetova života. Ako roditeljski dopust koriste u dijelovima, ne mogu to činiti više od dva puta godišnje, najmanje po 30 dana. U 2008. godini samo 1.7% muškaraca uzelo je roditeljski dopust do djetetove prve godine (Dobrotić, 2010).

Većina muškaraca, oko 68% njih, zna za zakon koji regulira porođiljni dopust za očeve u odnosu na 26% koji ne znaju i 6% njih koji misle da takav zakon ne postoji u RH. Najveći broj muškaraca (njih 74%) procjenjuje da je dužina tra-

³³ Prema Zakonu o porođiljnim i roditeljskim potporama iz 2009. godine.

janja porodiljnog za muškarce više od 5 mjeseci. Oko 82% muškaraca slaže se da porodiljni dopust za očeve treba biti zakonski zajamčen, dok se 4% muškaraca ne slaže s time. Znatno više muškaraca je upoznato s postojanjem porodiljnog za žene nego porodiljnog za muškarce, pa tako oko 95% zna za postojanje zakona koji ženama omogućuje porodiljni dopust, u odnosu na 5% muškaraca koji nisu upoznati s tom činjenicom. Isto tako, većina muškaraca, njih 93% ispravno procjenjuje da porodiljni za žene traje više od 5 mjeseci i većina se slaže (njih 97%) da bi porodiljni dopust za žene trebao biti zajamčen zakonom.

Većina muškaraca, njih 37%, ne može procijeniti daju li zakoni koji reguliraju rastavu prednost muškarcu ili ženi. Percepcija oko 32% muškaraca jest da se pri rastavi muškarac i žena jednako tretiraju, dok ih 29% smatra da zakon daje prednost ženama.

Također, 70% muškaraca smatra da žena ima veće šanse za dobivanje skrbništva nad djetetom, u odnosu na 18% njih koji ne znaju i 11% njih koji smatraju da se u takvim slučajevima i muškarac i žena jednako tretiraju. Istovremeno, nešto više od polovine ispitanika ne zna je li zajedničko skrbništvo nad djecom čest slučaj u Hrvatskoj, jednako kao što ne znaju procijeniti jesu li zakoni vezani uz alimentaciju pravedni i za muškarce i za žene. Međutim, oko petine ispitanika

je mišljenja da je zajedničko skrbništvo čest slučaj u RH, te da su zakoni vezani uz alimentaciju pravedni i za muškarce i za žene.

Nešto više od polovine ispitanika, njih 53%, zna da postoje zakoni koji uključuju utvrđivanje očinstva u slučaju kada otac ne želi priznati dijete, u odnosu na 45% njih koji ne znaju za postojanje ovakvog zakona. Većina (66%) smatra kako taj zakon uključuje utvrđivanje očinstva putem DNA analize, oko 3% smatra da taj zakon uključuje službenu registraciju kao oca djeteta i zahtjev za alimentacijom, dok 28% njih ne zna što jedan takav zakon uključuje. Stav većine muškaraca prema zakonu koji obuhvaća utvrđivanje očinstva jest da je zakon pravedan i za žene i za muškarce³⁴.

34 Obiteljski zakon uređuje utvrđivanje očinstva. Očinstvo se utvrđuje predmnijevom (bračno očinstvo), priznanjem (izvanbračno očinstvo) ili sudskom odlukom. Očinstvo se može priznati pred matičarom, centrom za socijalnu skrb, sudom ili oporukom. Utvrđivanje očinstva sudskom odlukom uključuje medicinske metode odnosno određivanje vremena začeća, vještačenje o oplodnoj nesposobnosti, vještačenje o genetskim značajkama iz krvi i drugih bioloških tragova i uzoraka iz tkiva koje uključuje: serološku analizu, HLA sustav, i DNA metodu. (Alinčić, M.; Hrabar, D.; Jakovac-Lozić, D.; Korać Graovac, A.: Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2007).

Velika većina žena (76%) je upoznata s postojanjem zakona koji regulira porodiljni dopust za muškarce. Najčešća procjena žena je da takav dopust za muškarce traje dulje od 5 mjeseci. 80% žena smatra da bi porodiljni dopust za muškarce trebao biti zajamčen zakonom. Kada je u pitanju zakonska regulativa u odnosu na razvod, jednako kao i muškarci, većina žena, njih 39% ne zna procijeniti daje li zakon prednost muškarcu ili ženi pri razvodu, a odmah poslije toga najčešći odgovor jest da ih zakon oboje tretira jednako. 81% žena procjenjuje da u slučaju razvoda žena ima veće šanse da dobije skrbništvo nad djecom. Također, nešto manje od polovine ispitanica ne zna je li zajedničko skrbništvo nad djecom čest slučaj u Hrvatskoj, jednako kao što ne znaju procijeniti jesu li zakoni vezani uz alimentaciju pravedni i za muškarce i za žene. Nešto više od polovine žena je upoznato sa postojanjem zakona o utvrđivanju očinstva i smatraju da je zakon pravedan za oba spola. Međutim, trećina ispitanica ne zna za zakon o utvrđivanju očinstva. One koje su upoznate sa zakonom o utvrđivanju očinstva, u najvećem broju slučajeva procjenjuju da taj zakon zahtijeva DNA test.

76% muškaraca upoznato je s činjenicom da u RH postoji zakon koji regulira nasilje nad ženama, 2% misli da takvog zakona nema, dok 22% ne zna za po-

stojanje takvog zakona. Zanimao nas je stav muškarca prema tom zakonu (vidi tablicu 30). Najveći dio muškaraca, njih 61%, ne slaže se s tvrdnjom da zakon previše olakšava ženi da optuži muškarca za nasilje. Sa tvrdnjom da je zakon prestrog, slaže se 25% ispitanika, a mišljenje da zakon nije dovoljno strog, podupire 73% muškaraca. Oko 85% muškaraca smatra da zakon ne štiti dovoljno žrtvu nasilja, a 77% ih smatra da zakon izlaže ženu dodatnoj stigmatizaciji i boli.

79% žena upoznato je sa činjenicom da u RH postoji zakon koji regulira nasilje protiv žena, 4% ih misli da takav zakon ne postoji, dok 17% ne zna za postojanje zakona. Tablica 30. donosi i stavove žena o zakonu koji regulira nasilje nad ženama. Žene, u većem postotku nego muškarci, iskazuju ne slaganje/odnosno slaganje sa pojedinim tvrdnjama. Oko 86% žena ne slaže se sa stavom da zakon olakšava ženi da optuži muškarca za nasilje. Oko 89% njih se ne slaže da je zakon prestrog, već, upravo suprotno, oko 86% smatra da zakon nije dovoljno strog. Isto tako, 94% ispitanica smatra da zakon ne štiti dovoljno žrtvu nasilja, a 85% smatra da odredbe zakona izlažu ženu dodatnoj stigmatizaciji i boli.

Tablica 30.

STAVOVI MUŠKARACA I ŽENA O ZAKONU KOJI REGULIRA NASILJE NAD ŽENAMA				
Stav	Spol	Slazem se	Djelomično se slažem	Ne slažem se
Previše olakšava ženi da optuži muškarca za nasilje	M	8.8 %	30.2 %	61 %
	Ž	2.5 %	11.8 %	85.6 %
Zakon je prestrog.	M	4.3 %	20.4 %	75.2 %
	Ž	0.5 %	10.5 %	89 %
Zakon nije dovoljno strog.	M	33.4 %	39.9 %	26.7 %
	Ž	53.4 %	33.1 %	13.5 %
Zakon ne štiti dovoljno žrtvu nasilja.	M	48.3 %	36.5 %	15.2 %
	Ž	65.3 %	28.3 %	6.5 %
Ženu izlaže dodatnoj stigmatizaciji i boli.	M	34.2 %	42.9 %	22.9 %
	Ž	45.4 %	39.8 %	14.7 %

Muškarci (N= 1123)

Žene (N= 378)

Oko 77% muškaraca upoznato je sa medijskim kampanjama vezanim uz prevenciju nasilja nad ženama, a 85% ih je vidjelo reklamu na televiziji koja upozorava na problem muškog nasilja protiv žena. Istovremeno, nije zanemariv ni podatak da 22% ispitanika izjavljuje da nisu čuli za kampanju koja govori o nasilju protiv žena, a 15% ih nikada nije vidjelo reklamu sličnog sadržaja na TV. Kada je u pitanju sudjelovanje u konkretnim aktivnostima, radionicama, skupovima u zajednici ili radnom mjestu koji su usmjereni na prevenciju nasilja nad ženama, muškarci izjavljuju

slijedeće: 91% muškaraca nisu sudjelovali u takvim aktivnostima u odnosu na 9% njih koji su sudjelovali u takvim aktivnostima.

Kampanje usmjerene na promociju aktivne uloge muškaraca kao očeva su iznimka pa tako 77% muškaraca izjavljuje da nikada nisu čuli za neku takvu kampanju. Još su rjeđe konkretne aktivnosti poput radionica ili skupova na tu temu, jer 94% muškaraca nikada nije sudjelovalo u nekoj takvoj aktivnosti.

Ovi podaci ukazuju na potrebu senzibilizacije i većeg angažmana muškaraca pri rješavanju problema nasilja protiv žena

ali ukazuju i na potrebu da se snažnije promoviraju drugačije uloge muškaraca koje nisu dio stereotipnog muškog identiteta.

Relativno slabije poznavanje zakonske regulative vezane uz zaštitu homoseksualnih osoba od diskriminacije vidljivo je na temelju podatka da 47% muškaraca ne zna za postojanje takvog zakona ili politika, u odnosu na njih 45% koji znaju za njihovo postojanje. Zakone/politike koje štite homoseksualne osobe od diskriminacije podupire 52% ispitanika, a 11 % muškaraca im se protivi, dok preostalih 37% nema izražen stav. Više od polovine ispitanika, 55%, zna da u RH ne postoji mogućnost braka ili registrirane zajednice između osoba istog spola. Samo petina ispitanika je iznijela stav i odgovorila na pitanje o zakonima/politikama koji omogućavaju registriranu zajednicu ili brak osoba istog spola pa tako najveći dio muškaraca (42%) nema mišljenje o tome, oko 34% ih je za, a 24% ih se protivi takvim zakonima/politikama. Takvom stavu vjerojatno doprinosi i relativno slaba informiranost samih ispitanika o ovom pitanju, jer samo 38% muškaraca je čulo ili vidjelo kampanju protiv homofobije ili diskriminacije homoseksualnih osoba u svojoj zajednici ili na radnom mjestu. O potrebi kontinuiranog rada na senzibilizaciji javnosti i promociji tolerancije

i uvažavanja homoseksualnih osoba govori i podatak da 62% ispitanika nikada nisu čuli za bilo kakvu kampanju usmjerenu protiv homofobije ili diskriminacije homoseksualnih osoba.

Žene pokazuju nešto malo bolje poznavanje zakona/politika koje štite homoseksualne osobe od diskriminacije. Većina žena, njih 45%, kaže da u RH postoje takvi zakoni/politike, oko 42% ih ne zna, dok 12% misli da takvi zakoni/politike ne postoje. Također, većina žena (76%) podupire takve zakone. Što se tiče mogućnosti sklapanja braka osoba istog spola, većina žena zna da takva mogućnost ne postoji u RH. Od nešto manje od polovine žena koje su iznijele svoj stav o zakonima/politikama koje omogućavaju istospolne brakove, većina, 43% njih, nema mišljenje, dok 31% žena podupire takve zakone/politike, a 26% ih se protivi.

Muškarci iznad 35 godina starosti su, na razini statističke značajnosti, češće upoznati s postojanjem roditeljskog dopusta za muškarce (hi kvadrat=104.02, df=8, $p<0.05$), jednako kao što su to obrazovaniji muškarci (hi kvadrat=20, df=4, $p<0.05$), zatim muškarci viših prihoda (hi kvadrat=135.62, df=6, $p<0.05$) ali i zaposleni muškarci i umirovljenici (hi kvadrat=115.06, df=8, $p<0.05$). Obrazovaniji muškarci su statistički zna-

čajno češće upoznati sa postojanjem zakona koji sankcionira nasilje nad ženama (hi kvadrat=15.02, df=4, p<0.05). Oni imaju i pozitivan stav prema zakonu: statistički značajno se ne slažu se da je zakon prestrog (hi kvadrat= 14.6, df=2, p<0.05). Isto tako, muškarci viših prihoda koji su ujedno i obrazovaniji, statistički značajno češće iskazuju neslaganje sa tvrdnjom da zakon previše olakšava ženi da optuži muškarca za nasilje (hi kvadrat=11.34, df=3, p<0.05). Stariji muškarci, u dobi iznad 50 godina, imaju negativan stav prema zakonu koji sankcionira nasilje nad ženama. Oni su statistički značajno češće skloni tvrditi da zakon previše olakšava ženi da optuži muškarca za nasilje (hi kvadrat=15.15, df=4, p<0.05), te da je zakon prestrog (hi kvadrat=15, df=4, p<0.05).

Prema radnom statusu, zaposleni muškarci, statistički značajno, su češće skloni stavu da u slučaju razvoda majka ima veće šanse da dobije skrbništvo nad djetetom (hi kvadrat=36.35, df=12, p<0.05). Tom stavu su se statistički značajnije priklonili i muškarci iznad 30 godina (hi kvadrat=9.45, df=3, p<0.05), ali jednako tako i obrazovaniji muškarci (hi kvadrat=15.2, df=6, p<0.05) i muškarci viših prihoda (hi kvadrat=56.79, df=9, p<0.05).

Mlađi muškarci, u dobi do 35 godina starosti, statistički značajnije su upoznati sa TV spotovima koji tematiziraju nasilje protiv žena (hi kvadrat=7.04, df=4, p<0.05). Jednako tako, muškarci koji nikada nisu radili te nezaposleni, a tu je većina mlađih, su statistički značajnije upućeniji u postojanje kampanja o prevenciji nasilja nad ženama (hi kvadrat= 12.42, df= 4, p<0.05), te su upoznati sa TV spotovima takvog sadržaja (hi kvadrat= 10.72, df=4, p<0.05). Potpuno drugačija situacija je kada se radi o kampanjama protiv homofobije gdje većina izjavljuje da nisu upoznati s takvim kampanjama. Međutim, na razini statističke značajnosti, zaposleni su više upoznati s takvim kampanjama u odnosu na nezaposlene i umirovljenike (hi-kvadrat= 15.07, df=4, p<0.05). Jednako tako, na razini statistički značajnog, obrazovaniji muškarci su upućeniji u postojanje kampanja o prevenciji nasilja nad ženama (hi kvadrat= 14.43, df=2, p<0.05) i TV spotova istog sadržaja (hi kvadrat=8.52, df=2, p<0.05) ali i o kampanjama protiv homofobije (hi kvadrat=23.3, df=2, p<0.05). Na temelju ovoga, očekivan je rezultat da su muškarci viših prihoda statistički značajnije upoznati sa kampanjama o prevenciji nasilja nad ženama (hi kvadrat=11.67, df=3, p<0.05) i kampanjama protiv homofobije (hi kvadrat=15.90, df=3, p<0.05).

Zanimljivo je da se jedino visina primanja pokazala statistički značajno povezana sa informiranosti muškaraca o kampanjama koje promiču aktivnu ulogu muškaraca kao očeva. Muškarci sa višim prihodima su, statistički značajnije, upoznati sa takvim tipom kampanja (hi kvadrat= 9.44, df=3, p<0.05).

TRANSAKCIJSKI SEKS

Zanimale su nas prakse muškaraca vezane uz kupovanje seksualnih usluga. Pitanja su se odnosila na stavove i izjave muškaraca o kupovanju seksualnih usluga tokom života, zatim o dobi osoba koje pružaju seksualne usluge i njihovom statusu (maloljetne ili žrtve prisile ili trgovanja ljudima). Pitali smo muškarce i o plaćanju seksualnih usluga i drugim oblicima transakcijskog seksa, kao što je razmjena dobara ili usluga za seks.

11% muškaraca je imalo seksualni odnos sa ženom koja pruža seksualne usluge, dok je 0.2% njih imalo seksualni odnos s muškarcem koji pruža seksual-

ne usluge. Oko 1% muškaraca izjavljuju da su imali seksualni odnos sa osobom koja pruža seksualne usluge za koju su sumnjali da je maloljetna. Također 1% muškaraca kaže da su imali seksualni odnos sa osobom za koju su mislili da je prisiljena ili kupljena za prostituciju.

Na pitanje što biste učinili kada bi znali da je osoba koja pruža seksualne usluge prisiljena na ili kupljena za prostituciju muškarci odgovaraju: pozvao bih policiju (45%), ne bih se upuštao u seks (22%), ništa (17%) i otrpao bi tu osobu na policiju (16%).

Zanimalo nas je i mišljenje ispitanika o odraslim osobama koje pružaju seksualne usluge. Iz tablice 31. vidljivo je da prevladava različit spektar stavova gdje se pružanje seksualnih usluga doživljava kao posao i rezultat vlastitog izbora ali se istovremeno smatra problemom sa moralno ne-odobravajućim prizvukom. Jednak diskurs prevladava i kada smo ih upitali za mišljenje o maloljetnim osobama koje pružaju seksualne usluge gdje se pokazalo da ispitanici imaju manje odobravajuće stavove nego kada se radi o odraslim osobama.

Tablica 31.

Stavovi MUŠKARACA	ODRASLA ŽENA KOJA PRUŽA SEKSUALNE USLUGE (N=1387)			ODRASLI MUŠKARAC KOJI PRUŽA SEKSUALNE USLUGE (N=1350)		
	Slažem se	Ne slažem se	Ne znam	Slažem se	Ne slažem se	Ne znam
Moralno pogrešno	45.1 %	32.5 %	22.4 %	53.7 %	25.9 %	20.4 %
Krši njena/ njegova prava	31.3 %	39.4 %	29.3 %	30.1 %	41.9 %	28 %
Vlastiti izbor	65.5 %	15.1 %	19.4 %	60.4 %	16.6 %	23 %
Ništa se ne može učiniti	28.6 %	49 %	22.4 %	24.4 %	50.7 %	24.9 %
Ne vidim problem u tome	30.8%	46.8 %	22.4 %	23 %	53.5 %	23.5 %
Posao kao i svaki drugi	27.2 %	53.9 %	18.9 %	19.5 %	58.8 %	21.7 %

Zanimalo nas je i što muškarci misle o muškarcima koji kupuju seksualne usluge. Odgovore muškaraca donosi tablica 32. Većina ispitanika ne slaže se s tvrdnjom da je za muškarce prirodno da koriste seksualne usluge (53%), štoviše, 46% ih smatra da je to moralno pogrešno. Čak i ako muškarac nije oženjen ili u vezi, njih 43% ne odobrava kupovanje seksualnih usluga, u odnosu na trećinu njih koji to odobravaju. Ispitanici ne

smatraju da većina muškaraca učini to bar jednom u životu (42%), dok se trećina ispitanika slaže s tim mišljenjem. Većina ispitanika (70%) se ne slaže da seksualne usluge kupuju samo bolesni muškarci. Isto tako, većina, njih 40%, ne stavlja seks u kategoriju sa ostalim uslugama koje se mogu kupiti, u odnosu na 38% muškaraca koji doživljavaju seks takvom uslugom.

Tablica 32.

Što mislite o muškarcima koji kupuju seksualne usluge? N= 1376			
	Slažem se	Ne slažem se	Ne znam
Prirodno je za muškarce da to čine.	23.5 %	53.4 %	23 %
To je moralno pogrešno.	46.2 %	33.2 %	20.6 %
U redu je dok god muškarac nije oženjen ili u vezi.	34 %	43.2 %	22.8 %
To je nešto što većina muškaraca učini bar jednom u životu.	33.5 %	41.6 %	24.9 %
To čine samo bolesni muškarci.	10.5 %	69.8 %	19.7 %
Seks je usluga koja se može kupiti kao bilo koja druga usluga.	37.6 %	40.5 %	21.9 %

Više od polovine muškaraca, njih 68%, smatra kako ne bi trebalo biti protuzakonito kupovati seksualne usluge, od toga 45% njih navodi kao uvjet da se ne radi o maloljetnim osobama. S druge strane, 32% ispitanika smatra da bi kupovanje seksualnih usluga trebalo biti protuzakonito. Isto tako, ispitanici smatraju, 68% njih, da ne bi trebalo biti protuzakonito pružati seksualne usluge. Od toga, 47% njih smatra da bi pružanje seksualnih usluga trebalo biti protuzakonito za maloljetne osobe. Trećina ispitanika, njih 32%, smatra da bi trebalo biti protuzakonito raditi kao osoba koja pruža seksualne usluge.

Muškarci u dobi iznad 35 godina, su statistički značajnije, skloniji seksu s osobama koje pružaju seksualne usluge (hi kvadrat=

16.26, df=8, $p < 0.05$) ali i muškarci nižeg (osnovnoškolskog) stupnja obrazovanja, (hi kvadrat= 19.44, df=6, $p < 0.05$). U odnosu na mjesečne prihode, muškarci srednje i više razine prihoda, statistički značajnije, su skloniji korištenju seksualnih usluga (hi kvadrat=13.37, df=6, $p < 0.05$)

Žene, kao i muškarci, imaju slične stavove prema osobama koje se bave pružanjem seksualnih usluga (tablica 33). Bavljenje prostitucijom smatra se osobnim izborom ali i kršenjem ljudskih prava i problemom koji poprima moralno ne-odobravajući prizvuk. Kada se radi o maloljetnim osobama koje pružaju seksualne usluge naše ispitanice, jednako kao i ispitanici, imaju manje odobravajuće stavove nego kad se radi o odraslim osobama.

Tablica 33.

Stavovi ŽENA	ODRASLA ŽENA KOJA PRUŽA SEKSUALNE USLUGE (N=463)			ODRASLI MUŠKARAC KOJI PRUŽA SEKSUALNE USLUGE (N=463)		
	Slažem se	Ne slažem se	Ne znam	Slažem se	Ne slažem se	Ne znam
Moralno pogrešno	54.8 %	24.2 %	21 %	62.3 %	20.6 %	17.1 %
Krši njena/njegova prava	48.7 %	25 %	26.3 %	44.6 %	28.3 %	27 %
Vlastiti izbor	58.8 %	19.9 %	21.4 %	57.5 %	19.2 %	23.4 %
Ništa se ne može učiniti	30.5 %	50.5 %	19 %	27.8 %	55.7 %	16.5 %
Ne vidim problem u tome	15.6 %	63.8 %	20.6 %	14.8 %	68.3 %	16.9 %
Posao kao i svaki drugi	12.5 %	73 %	14.5 %	11 %	75.4 %	13.6 %

Zanimalo nas je i mišljenje žena o muškarcima koji koriste seksualne usluge (punoljetnih) žena. 65% ispitanica smatra da je to moralno pogrešno, dok 35% žena ne vidi u tome moralni problem. Većina žena, njih 74%, ne smatra da su muškarcima koji kupuju seksualne usluge “bolesni”, dok 26% žena smatra da se ipak radi o “bolesnim” muškarcima. Također, oko polovine žena, 56%, smatra da se nešto može učiniti po tom pitanju, dok 44% žena ne vjeruje u mogućnost promjene. Isto tako, 72% žena vidi problem u muškarcima koji kupuju seksualne usluge, u odnosu na 28% njih koje to ne smatraju problematičnim.

Jedan od oblika transakcijskog seksa predstavljaju i seksualne veze gdje je bitan faktor **razmjena dobara ili usluga za seks**. Ovaj oblik transakcijskog seksa povezan je često i sa siromaštvom u kojem žive osobe, najčešće žene, koje plaćaju dobra ili usluge seksom. Zanimalo nas je da li je ovakva vrsta prakse prisutna u vezama muškaraca sa stalnim partnericama te u vezama sa ženama koje im nisu bile stalne partnerice. Oko 19% muškaraca izjavljuje da su u zamjenu za seks osigurali ženi određena dobra ili usluge³⁵. Tablica 34. donosi odgovore muškaraca.

³⁵ Podatak dobiven na temelju konstruirane varijable koja uključuje niz varijabli kojima je mjerena razmjena dobara ili usluga za seks.

Jedan dio naših ispitanika izjavljuje da su bili u vezi sa ženama, gdje su različita dobra ili usluge plaćane seksom. Kada se radi o ženi s kojom su muškarci imali vezu, 8% muškaraca izjavljuje da su joj osigurali hranu, odjeću, mobitel ili prijevoz. Oko 3% muškaraca je platilo troškove školovanja ili stanovanja. 6% njih je osiguralo smještaj partnerici, ali

i kozmetičke proizvode. 4% muškaraca je osiguralo partnerici stvari za djecu i obitelj, a 6% ih je osiguralo novac za plaćanje računa. 14% muškaraca kaže da su osigurali partnerici bilo što, što ona nije bila u mogućnosti, a 10% kaže da su za nju obavljali popravke u kući i na automobilu.

Tablica 34.

Ponašanje MUŠKARACA	SEKS SA ŽENOM S KOJOM STE BILI U VEZI (N=1330)			SEKS SA ŽENOM S KOJOM NISTE BILI U VEZI (N=1262)		
	Da	Ne	Ne znam	Da	Ne	Ne znam
Osigurali joj hranu, odjeću, mobitel ili prijevoz	8%	84.8%	7.1%	4.7%	87.6%	7.7%
Platili joj troškove školovanja ili stanovanja	2.8%	92.6%	4.6%	2.5%	90.6%	7%
Osigurali joj smještaj	5.6%	89.8%	4.7%	3.7%	88.8%	7.4%
Osigurali joj kozmetiku i novac za kozmetičke proizvode	5.6%	89.8%	4.5%	3.7%	89.1%	7.2%
Pružili joj stvari za djecu i obitelj	4.2%	90.9%	4.9%	1.9%	90.7%	7.4%
Pružili joj novac da plati račune	5.6%	89.9%	4.4%	3.6%	88.8%	7.6%
Osigurali joj bilo što, što ona sama nije bila u mogućnosti	13.6%	78.2%	8.2%	8.5%	82%	9.6%
Vršili popravke u kući i na automobilu	10.2%	85%	4.7%	5.2%	86.9%	7.8%

Također, dio muškaraca koji su imali višekratne seksualne odnose sa ženom koja nije bila njihova partnerica procjenjuju da su te žene stupile u odnos s njima jer su očekivale određene stvari i usluge. 5% muškaraca je osiguralo hranu, odjeću, mobitel ili prijevoz ženi. 2% ih je platilo troškove školovanja ili stanovanja, a 4% ispitanika im je osiguralo smještaj i kozmetičke proizvode. Oko 2% ih je osiguralo stvari za djecu i obitelj a 4% ih je dalo novac za podmirivanje računa. 8% muškaraca kaže kako su toj ženi osigurali bilo što, što ona sama nije bila u mogućnosti, a 5% ih izjavljuju kako su obavljali popravke u kući i na automobilu.

Zanimala nas je i učestalost transakcijskog seksa iz perspektive žena. Jedan mali dio žena izjavljuju da su imale seksualni odnos s muškarcem iz razloga što im je osigurao hranu, odjeću, mobitel ili prijevoz, te novac za plaćanje računa (oko 1%). U manje od 1% slučajeva žene izjavljuju da im je muškarac platio troškove školovanja ili stanovanja, osigurao smještaj, kozmetičke proizvode, stvari za djecu i obitelj, te vršio popravke u kući ili na automobilu. Oko 2% žena izjavljuju da im je dotični muškarac osigurao bilo što, što ona sama nije bila u mogućnosti.

Mlađi muškarci u dobi od 25-34 godine su, na razini statističke značajnosti, razmijenili određena dobra ili usluge

za seks (hi kvadrat=29.7, df=4, $p<0.05$). Zaposleni muškarci su statistički značajnije razmijenili određena dobra i usluge za seks (hi kvadrat=12.17, df=4, $p<0.05$), jednako kao i muškarci nižeg (osnovnoškolskog) stupnja obrazovanja (hi kvadrat=12.27, df=2, $p<0.05$).

Međutim, iako rezultati ukazuju na postojanje razmjene dobara i usluga za seks, specifičnosti konteksta i situacije u kojima su se dešavale seksualne transakcije, te osobni doživljaji i interpretacije aktera ostaju neistraženi. Rasvjetljavanje ove pojave, specifične i istražene uglavnom u nekim drugim društvenim kontekstima, ostaju za neke buduće kvalitativne analize.

RIZIČNA PONAŠANJA

Rizična ponašanja muškaraca odnosila su se na iskustva konzumacije alkohola i lakih droga, sudjelovanje u krađama, tučnjavama, posjedovanje oružja i boravak u zatvoru u toku cjelokupnog života, uključujući djetinjstvo i adolescentsko doba.

Tablica 35.

RIZIČNA PONAŠANJA (N=1475)		% MUŠKARACA
Krađa		36.3
Tučnjava (uključujući nož ili drugo oružje)		17.7
Pripadnost bandi		5.1
Posjedovanje oružja		11.1
Uhićeni		18.5
Boravak u zatvoru		6.1
Konzumacija alkohola	2-4x mjesečno	33
	1x mjesečno ili rjeđe	30.5
	2-3x tjedno	23.5
	> 4x tjedno	13

Oko 36% muškaraca izjavljuje da su sudjelovali u krađama. Od toga, oko 14% njih izjavljuje da su jednom okrali nekoga, 18% je to učinilo 2-3 puta dok 4% izjavljuje da su to često činili. 18% ih je sudjelovalo u tučama (s nožem ili nekim drugim oružjem), a 5% njih su bili članovi bande. Oko 18% muškaraca je bilo uhićeno, a 6% ih je boravilo u zatvoru. Oružje, sa ili bez dozvole, posjeduju 11% ispitanika.

Mlađi muškarci, u dobi do 35-te, su statistički značajnije skloniji pripadnosti bandama, i sudjelovanju u pljačkama i tučama (hi kvadrat=46.4, df=4, p<0.05), isto kao i muškarci nižeg, osnovnoškolskog, stupnja obrazovanja (hi kvadrat=35.6, df=3, p<0.05) i najnižih prihoda (hi kvadrat=22.9, df=3, p<0.05) te muškarci koji su neformalno zaposleni ili nezaposleni (hi kvadrat=17.2, df=4, p<0.05).

Mlađi muškarci, statistički značajno, su češće bili uhićeni ili boravili u zatvoru (hi kvadrat=26.3, df=4, p<0.05) jednako kao i muškarci sa završenom osnovnom školom (hi kvadrat=10.1, df=3, p<0.05) ali i muškarci koji su neformalno zaposleni ili nezaposleni (hi kvadrat=28.3, df=4, p<0.05).

Utvrđena je povezanost rodno-ravnopravnih normi i određenih rizičnih ponašanja muškaraca. Muškarci koji postižu najniži rezultat na GEM skali, odnosno oni najmanje ravnopravni, statistički značajno su skloniji sudjelovanju u tučama, krađama i pripadnosti bandama (hi kvadrat=20.6, df=2, p<0.05).

Konzumacija alkoholnih pića je učestala među ispitanicima. Najveći postotak muškaraca, njih 33%, konzumira alkohol 2-4 puta mjesečno, 30.5% njih ga

konzumira jednom mjesečno ili rjeđe, 23.5% ga konzumira 2-3 puta tjedno dok ga 13% njih konzumira više od četiri puta tjedno. Utvrđena je povezanost između konzumacije alkohola i upotrebe fizičkog nasilja protiv partnerice što bi značilo da muškarci koji često³⁶ konzumiraju alkohol su, statistički značajno, skloniji upotrijebiti fizičko nasilje protiv partnerice (hi kvadrat=6.8, df=1, p<0.05). Međutim, istovremeno, povezanost konzumacije alkohola i upotrebe seksualnog nasilja nije se pokazala statistički značajnom.

Oko petine muškaraca (19.1%) jednom tjedno u jednoj prigodi popije pet ili više alkoholnih pića, a otprilike toliko muškaraca (21.1%) to čini jednom mjesečno. Trećina muškaraca izjavljuje (33.2%) da to čine rjeđe od jednom mjesečno dok oko 2% muškaraca izjavljuju da toliku količinu alkohola konzumiraju na dnevnoj bazi.

Iako 70% ispitanika izjavljuje da nisu konzumirali marihuanu u proteklih godinu dana, nešto manje od trećine muškaraca je to ipak učinilo. Marihuanu je u posljednjih godinu dana, jednom ili više puta, konzumiralo oko 26.5% ispitanika. Od onih koji su konzumirali marihuanu protekle godine, najveći postotak njih kaže da su to učinili tri ili više puta (njih 17.7%). Mlađi muškarci do 35-te, ali

i muškarci s najnižim primanjima skloniji su konzumaciji marihuane. Na razini statističke značajnosti mlađi muškarci iskazuju veću³⁷ upotrebu marihuane u posljednjih 12 mjeseci (hi kvadrat=228.6, df=8, p<0.05), jednako kao i muškarci s najnižim primanjima (hi kvadrat=46.3, df=6, p<0.05). S obzirom na radni status, nezaposleni, ali i oni neformalno zaposleni muškarci su statistički značajnije skloniji čestoj konzumaciji marihuane u zadnjih godinu dana (hi kvadrat=90.5, df=8, p<0.05).

Većina ispitanika nije doživjela u protekla tri mjeseca neki oblik nasilja izvan kuće u odnosu na manji dio njih koji jesu. U posljednja tri mjeseca oko 12% muškaraca je doživjelo da ih je netko udario. Prijetnju nožem ili drugim hladnim oružjem je doživjelo oko 4% ispitanika dok je prijetnju pištoljem doživjelo oko 3% njih.

37 Tri puta i više u posljednjih 12 mjeseci.

36 Definirano kao nekoliko puta tjedno ili svakodnevno.

III DIO: DISKUSIJA

Kućanski poslovi i briga o djeci

Za vrijeme odrastanja, naši ispitanici izjavljuju da su svjedočili da muškarci sudjeluju u kućanskim poslovima, ali učestalost tog sudjelovanja se može opisati izrazima "ponekad" ili "nikada". Sami ispitanici su bili odgajani na način da ih se učilo obavljanju kućanskih poslova. U kućanstvima u kojima su odrastali, otac i majka su zajedno donosili važne odluke, međutim ako odluka nije zajednička, onda su primjetne rodne razlike, budući da je kupovina hrane većinom ženska odluka, dok je muška odluka vezana uz veće investicije, poput kupnje auta i kućanskih aparata.

Muškarci procjenjuju da je u obiteljima u kojima trenutno žive donošenje odluka zajednička aktivnost njih i partnerice. Međutim, kao i u obiteljima u kojima su odrastali, vidljive su rodne razlike. Ako odluka nije zajednička, onda su investicije vezane uz hranu i odjeću odluka žene, dok su veće investicije (npr. kuća, auto, kućanski aparati) odluka muškaraca. Žene, jednako kao i muškarci, identično procjenjuju donošenje odluka u kućanstvu.

Podjela kućanskih poslova je područje u kojem je izuzetno vidljiva rodno stereotipna podjela posla. Jedini kućanski posao za koji muškarci kažu da ga obav-

ljaju zajedno sa ženama je kupovanje hrane, dok sve ostale poslove obavljaju ili većinom žene ili većinom muškarci. S tim da teret kućanskih poslova ipak pada na ženu, jer su ženama ostavljeni poslovi koji se moraju obavljati gotovo svakodnevno (npr. priprema hrane, čišćenje, pranje), dok su muškarcima ostavljeni povremeni poslovi poput popravaka u kući i plaćanja računa. Stoga ne čudi da je većina muškaraca zadovoljna ovom podjelom kućanskih poslova te procjenjuju da su i njihove partnerice zadovoljne. Zanimljivo je da je percepcija oko polovine muškaraca (49.4%) da rade podjednako kao i žene dok samo 20% njih percipira da njihove partnerice ipak rade puno više. Međutim, žene imaju malo drugačije viđenje kućanskih poslova od muškaraca. Iako se nije radilo o ženama koje su partnerice dotičnih muškaraca određen tip usporedbe je moguć. Žene izjavljuju da zajedno s partnerom obavljaju poslove poput kupovanja hrane, čišćenja kuće i plaćanja računa. Međutim, ako ih ne odrade zajedno, onda ti poslovi najčešće ostaju ženama da ih odrade. Jedini posao koji žene procjenjuju da većinom obavljaju muškarci su popravci u kući. Mlađi muškarci (do 35-te godine), obrazovaniji, i nezaposleni više sudjeluju u obavljanju kućanskih poslova.

Nešto manje od petine muškaraca (oko 17%) bilo je prisutno u rađaoni za vrijeme rođenja djeteta. Polovina muškaraca (53%) nije uzela dopust pri rođenju djeteta. Mlađi i obrazovaniji muškarci bili su skloniji prisustvovati porodu i uzeti dopust pri rođenju djeteta. Ovaj rezultat povezan je s činjenicom da porodiljni dopust za muškarce u prošlosti nije bio zakonski omogućen.

Što se tiče podjele poslova oko brige o djeci, muškarci izjavljuju da većinu poslova koji se odnose na brigu o djeci obavljaju zajedno s partnericom, međutim vidljive su rodne razlike. Kada ih ne obave zajedno, onda ove aktivnosti postaju rodno specifične, pa je tako ženski posao uglavnom svakodnevna briga o djetetu, dok je muški posao odlazak po dijete u školu i vrtić i odvođenje djeteta na slobodne aktivnosti. Jedino u slučaju kada je dijete bolesno, većina muškaraca izjavljuje da partnerica ostaje kući s djetetom. Ovakva podjela može biti rezultat stereotipne vezanosti žena uz kuću, privatnu sferu, a muškaraca uz društvenu, vanjsku sferu. Shodno tome, sve aktivnosti koje su vezane uz djecu i ostajanje u kući pripadaju ženama a one koje su vezane uz djecu i društvenu sferu i kretanje pripadaju muškarcima. Žene imaju drugačiju percepciju količine vremena koju provode obavljajući poslove vezane uz brigu o djeci. One

procjenjuju kao zajedničku odgovornost odlazak po dijete u školu/vrtić/slobodne aktivnosti. Prema procjeni žena, proizlazi da niti jedna aktivnost vezana uz brigu o djeci nije odgovornost muškarca. Aktivnosti vezane uz brigu o djeci, ako ih ne obave zajedno, su u najvećem broju slučajeva, zaduženje žene.

Uključenost muškaraca u živote vlastite djece u dobi do 5 godina starosti karakterizira povremena uključenost. Jedina aktivnost koju muškarci čine svakodnevno je igra s djetetom, dok sve ostalo čine povremeno, tj. povremeno pripremaju hranu, mijenjaju pelene i kupaju djecu. Kada je riječ o djeci školske dobi, situacija je slična, što znači da muškarci većinu aktivnosti vezanih uz brigu o djeci čine ponekad. Oko 1/5 petine muškaraca (i manje od toga) izjavljuje da se djecom bave svaki dan, što znači da se svakodnevno igraju s djecom (26%), pomažu sa zadaćama (14%) ili pripremaju hranu djeci (12%).

U brizi oko djece vidljive su rodne razlike: majke više vremena utroše na brigu o djeci nego očevi, a također ono što očevi rade s djecom (npr. igranje) se razlikuje od onoga što majke čine (oblačenje, hranjenje, kupanje). Igranje s djecom u kojem očevi najviše sudjeluju je aktivnost koja je vremenski fleksibilna, dok ženski poslovi koji uključuju brigu o djeci (oblačenje, hranjenje, kupanje)

moraju biti zgotovljeni u točno određeno vrijeme. Slijedom toga, moguće je pretpostaviti da će muškarci imati više slobode nego žene u tome koje će poslove vezane uz brigu o djeci obaviti i kada. Podaci ilustriraju da muškarci sudjeluju u brizi oko djece, ali to i dalje primarno ostaje zadatak i odgovornost žene. Obrazovaniji muškarci i oni većih prihoda skloniji su više sudjelovati u brizi o djeci. Percepcija većine žena jest da partnera vide kao pomagača u brizi o djeci. Tako, 72% žena procjenjuje da one više vremena utroše na brigu oko obitelji i kućanstva.

Zanimljiv je podatak da prema vlastitoj samoprocjeni, kada smo muškarce i žene pitali koliko uživaju u obavljanju zajedničkih aktivnosti s partnericom/partnerom, više žena nego muškarca izjavilo je da uživaju u zajedničkoj brizi oko djece i provođenju vremena s njima, dok je muškarcima to bilo na posljednjem mjestu u odnosu na ostale ponuđene aktivnosti. Ovaj podatak može ukazivati na to da je briga oko djece i dalje rodno određena aktivnost i veća odgovornost žene ali to može i ukazivati na to da društveni uvjeti u kojima muškarci žive rijetko zahtijevaju od njih da iskoriste različite kapacitete koje posjeduju kao što je npr. briga o djeci (Connell, 2007)

Ekonomski stres

Oko polovine ispitanika doživljava stres radi vlastitog ekonomskog položaja, odnosno nedovoljne zarade. Ovaj podatak govori u prilog teškoj ekonomskoj situaciji u našem društvu gdje je, prema posljednjim podacima Državnog zavoda za statistiku, stopa nezaposlenosti iznosila 19%, a prema nedavnom istraživanju, 70% zaposlenih treba dodatni posao kako bi pokrili osnovne životne troškove. Prema istom istraživanju provedenom 2010. godine na oko 1200 ispitanika u dobi od 25-34 godine na području Zagreba i Zagrebačke županije, oko 43% ispitanika je nezadovoljno svojim приходima, dok ih je samo 6% zadovoljno, a 4% zaposlenih ne dobiva plaću za svoj rad (izvor: poslovni.hr, 2010).

U našem istraživanju, prevladava tradicionalno shvaćanje uloge muškaraca kao hranitelja obitelji, budući da nešto više od polovine muškaraca (56%) smatra da imaju najveću odgovornost što se tiče zarađivanja za obitelj.

Ekonomski stres pokazao se povezan sa upotrebom fizičkog nasilja od strane muškaraca. Muškarci koji doživljavaju stres na poslu koji se manifestira kao briga oko nedovoljnog dohotka skloniji su upotrebi fizičkog nasilja protiv partnerice. To znači da situacija u kojoj

muškarci doživljavaju ekonomski stres može doprinijeti upotrebi nasilja, ali ne znači da je ekonomski stres uzrok nasilja. Rodni odnosi moći koje karakterizira neravnomjerna raspodjela moći između muškaraca i žena su uzrok nasilja, a faktori poput ekonomskog stresa mogu samo biti katalizator nasilja protiv žena.

Ekonomski stres pokazao se također povezan i sa depresijom i suicidalnim mislima, pa tako muškarci koji doživljavaju stres radi nedovoljnog dohotka skloniji su izjaviti da se ponekad ili često osjećaju depresivno i doživljavaju suicidalne misli. Utjecaj ekonomskog stresa na zdravlje potvrdile su i neke druge studije. Podaci istraživanja iz 2005. na europskom nivou³⁸ pokazalo je da više od 20% radnika iz EU vjeruje kako je njihovo zdravlje u opasnosti radi stresa povezanog s poslom. Također, utvrđena je i veza između nesigurnosti na poslu i lošijeg mentalnog zdravlja, a osjećaj nesigurnosti posla značajno prevladava u novo pridruženim zemljama članicama EU (Brun, Milczarek, 2007).

Rodna ravnopravnost

Stavovi većine muškaraca podupiru rodnu ravnopravnost ako pogledamo stavove vezane uz seksualnost, nasilje,

³⁸ The Fourth European Working Conditions Survey

reproduktivno zdravlje i rodne uloge mjerene pomoću GEM skale. Većina muškaraca ne podržava upotrebu nasilja, ne smatra da kućanski poslovi i briga o djeci trebaju biti dužnost žene, ne smatraju da je muška seksualnost važnija od ženske, te podupiru donošenje zajedničke odluke o korištenju kontracepcije. Slijedom toga, najveći dio muškaraca, njih 77%, je u kategoriji najviše ravnopravnih muškaraca, 15% ih je u kategoriji umjereno ravnopravnih, dok je 3% u kategoriji najmanje ravnopravnih.

Međutim, kada je riječ o stavovima vezanim uz maskulinitete, onda prevladava mišljenje koje podupire stereotipnu mušku rodnu ulogu. Karakteristike stereotipne muške rodne uloge, kao što je hrabrost, čvrstoća, neranjivost pronalazimo u stavovima naših ispitanika, pa tako oko 2/3 njih vjeruje da biti muškarac znači da moraš biti čvrst te da će ako ih netko uvrijedi braniti svoj ugled i upotrebom sile.

Mlađi, obrazovaniji muškarci i oni viših prihoda skloniji su rodno ravnopravnim stavovima.

Iako na razini stavova podržavaju rodnu ravnopravnost, što se tiče ponašanja u kojem bi se trebala ogledati rodna ravnopravnost situacija postaje malo drugačija što je i očekivano uzevši u obzir općenito slabu povezanost stavova i po-

našanja. Međutim, u promatranju odnosa između stavova i ponašanja značajnu ulogu dobivaju norme, pogotovo ako dolaze od strane važnih referentnih grupa (Smith i Louis, 2009). Tako imamo podatak da 53% muškaraca nije uzeo dopust pri rođenju svog posljednjeg djeteta, a kao razlog navode da si to nisu mogli priuštiti ili nisu željeli. Mlađi muškarci su bili skloniji uzeti dopust pri rođenju djeteta. U RH postoji zakonska mogućnost da muškarac ostvari svoje pravo na roditeljski dopust, ali još uvijek izuzetno malo muškaraca koristi to pravo. Podatak iz 2008. godine govori da je 1.7% muškaraca koristilo roditeljski dopust (Dobrotić, 2010). Međutim, postojanje same zakonske mogućnosti nije dovoljno, budući da su nužne bitne strukturalne promjene koje će dovesti do promjene rodni odnosa. Važan činitelj je svakako ekonomska situacija u kojoj muškarci najčešće imaju veće prihode od žena, pa se onda par odlučuje da će žena ostati na porodiljnom. Pretpostavka jest da će se jedino u slučajevima gdje je ženin prihod veći par odlučiti na odlazak muškarca na porodiljnu.

Rigidni rodni stavovi povezani su i sa upotrebom nasilja, pa je tako utvrđena povezanost između rodno ravnopravnih stavova i upotrebe nasilja. Oni muškarci koji zastupaju rodno ravnopravne stavove i postižu visoki rezultat na GEM

skali manje su skloni upotrebi fizičkog i seksualnog nasilja protiv partnerice, i manje su skloni biti počinitelji seksualnog nasilja kao dio muške grupe. Suprotno tome, muškarci najmanje ravnopravnih stavova, skloniji su korištenju seksualnih usluga, homofobičnim stavovima i rizičnom ponašanju (sudjelovanje u tučama, krađama i pripadnost bandama).

Stavovi muškaraca o sistemu kvota, odnosno mehanizmu kojim se može postići rodna ravnopravnost u društvenoj i političkoj sferi, su podijeljena. Nešto manje od polovine muškaraca (43%) podržava kvote za žene u institucijama vlasti ali kada se radi o kvotama za žene na upravljačkim pozicijama onda je 40% muškaraca protiv takvih kvota. Istovremeno, 83% muškaraca podupiru zakone koji promoviraju jednake plaće za žene i muškarce na istim pozicijama/poslovima. Stavove vezane uz ženska prava najmanje podupiru stariji i manje obrazovani muškarci, dok sistem ženskih kvota u institucijama vlasti većinom podržavaju mlađi i obrazovaniji muškarci.

Visoka razina homofobije vidljiva je u stavovima ispitanika gdje nešto više od polovine muškaraca smatra da homoseksualnost nije normalna i gdje skoro 2/3 ne bi dopustilo homoseksualcima

da rade s djecom. Najkontroverznije se pokazalo pitanje usvajanja djece od strane homoseksualnih parova gdje se 4/5 ispitanika protivi tome. Iako imaju izuzetno homofobične stavove, ispitanici većinom ne opravdavaju upotrebu nasilja protiv homoseksualnih muškaraca. Homoseksualnost izaziva neprijateljstvo zato što se izjednačava sa narušavanjem rodni normi (Herek, 2004). Snažna veza između maskuliniteta i heteroseksualnosti stvara pritisak muškarcima da afirmiraju vlastiti maskulinitet kroz odbijanje onog što nije definirano kao maskulino, a to je u ovom slučaju homoseksualnost. Homofobični stavovi su sastavni dio rigidnih oblika maskuliniteta pa su, u našem istraživanju, muškarci koji zastupaju najmanje ravnopravne stavove ujedno i skloniji homofobičnim stavovima.

Muškarci podržavaju rodnu ravnopravnost, što je vidljivo u njihovim stavovima, ali na razini praksi možemo primijetiti da ravnopravnost iščezava što se više približavamo privatnoj sferi što ilustriraju naši podaci vezani uz privatnu sferu tj. sudjelovanje muškaraca u kućanskim poslovima i brizi o djeci.

Seksualnost

Zadovoljstvo seksualnom vezom pokazalo se povezano sa rodno ravnopravnim stavovima, pa su tako muškarci koji podržavaju rodnu ravnopravnost zadovoljniji seksualnom vezom s partnericom. Utvrđena je i povezanost između komunikacije i seksualnog zadovoljstva pa tako muškarci koji izjavljuju da su u proteklih mjesec dana razgovarali s partnericom o problemima skloniji iskazati zadovoljstvo seksualnom vezom s partnericom. Velika većina muškaraca izjavljuje da komuniciraju s partnericom o problemima s kojima se suočavaju u životu s time da su mlađi i obrazovaniji muškarci skloniji razgovoru s partnericom.

Ova veza je potvrđena i međunarodnim istraživanjem o seksualnom zadovoljstvu. Rodno-ravnopravni seksualni režimi, gdje je ideal suradnički/prijateljski brak i ravnopravnost partnera pokazali su se povezani sa seksualnim zadovoljstvom, za razliku od muško-orijentiranih, odnosno patrijarhalnih seksualnih režima, gdje je prisutna muška kontrola seksualnog ponašanja žena, ali i seksualno nezadovoljstvo. U vezama gdje postoji ravnopravnost između muškaraca i žena veća je vjerojatnost da su partneri zadovoljni seksualnim životom (Lauermann et al., 2006).

Stres na poslu pokazao se također značajnim čimbenikom u odnosu na seksualnost. Stres koji se manifestira kao briga oko nedovoljnog dohotka povezan je sa seksualnim zadovoljstvom i korištenjem seksualnih usluga. Muškarci koji doživljavaju stres na poslu skloniji su ocijeniti svoju seksualnu vezu s partnericom kao nezadovoljavajuću, ali su i skloniji korištenju seksualnih usluga. Korištenju seksualnih usluga skloniji su i muškarci koji iskazuju nezadovoljstvo trenutnom seksualnom vezom s partnericom.

Oko polovine muškaraca (51%), na pitanje o korištenju kondoma u posljednjih godinu dana, izjavljuje da ih nisu koristili. Religijska pripadnost pokazala se povezana s korištenjem kondoma, pa su muškarci koji se izjašnjavaju kao vjernici skloniji ne korištenju ili povremenom korištenju kondoma.

Teorija i istraživačka praksa su se od patologizacije muškaraca koji kupuju seks usmjerili prema perspektivi koja razmatra interakciju između individualnih faktora i sociokulturalnih normi vezanih uz maskulinitet i mušku seksualnost. Rodne norme i društvena očekivanja u odnosu na mušku seksualnost ohrabruju muškarce pri kupovanju seksualnih usluga. Mnogi muškarci konstruiraju vlastite identitete i potvrđuju masku-

linitet kroz seksualnost i seksualna iskustva. U mnogim društvenim kontekstima pohvaljuju se muški (hetero) seksualni uspjesi, a njihova seksualna želja smatra se impulzivnom i teško kontrolirajućom. Istovremeno, od žena se očekuje da budu čedne i suzdržane u vlastitim seksualnim željama i iskustvima (Ricardo, Barker, 2008).

Na razini stavova, većina muškaraca smatra da je pružanje seksualnih usluga moralno pogrešno i problematično, ali istovremeno to vide kao posao i osobni izbor osobe koja se time bavi. Iako prevlada moralno-oboje diskurs u pogledu seksualnih usluga, svejedno 68% muškaraca smatra da ne bi trebalo biti protuzakonito kupovati ili pružati seksualne usluge. Kada se radi o maloljetnim osobama koje pružaju seksualne usluge naši ispitanici imaju manje odobravajuće stavove.

11% muškaraca je imalo seksualni odnos sa ženom koja pruža seksualne usluge, dok je 0.2% njih imalo seksualni odnos s muškarcem koji pruža seksualne usluge. Skloniji korištenju seksualnih usluga su stariji muškarci (iznad 35 godina) i muškarci najnižeg stupnja obrazovanja te muškarci srednjih i viših prihoda.

Oko 19% muškaraca izjavljuje da su u zamjenu za seks osigurali ženi određene

na dobra ili usluge (npr. hranu, odjeću, troškove stanovanja, školovanja, prijevoza). Mlađi muškarci (25-34 god.), zatim zaposleni i najmanje obrazovani imaju iskustvo razmjene određenih dobara ili usluga za seks.

Nasilje protiv žena

Nasilje je sastavni dio života određenog broja muškaraca u našem uzorku, bilo iz pozicije žrtvi ili počinitelja. Podaci pokazuju da su muškarci doživljavali nasilje većinom za vrijeme odrastanja, a kasnije su bili počinitelji nasilja nad ženama.

Iskustvo vršnjačkog nasilja u školi ili kvartu, bilo da su počinitelji ili žrtve, ima 84% muškaraca. Za vrijeme odrastanja, fizičko nasilje je doživjelo oko 70% muškaraca, a psihološko njih 33%. Oko 16% muškaraca je svjedočilo obiteljskom nasilju.

I u doba odrastanja nešto više od polovine muškaraca koristilo je nasilje protiv žena, primjerice verbalno i seksualno nasilje. 64.2% muškaraca izjavljuje da su djevojkama u školi dobacivali seksualne komentare ili ih dodirivali. Važan aspekt stereotipne muške rodne uloge u doba adolescencije uključuje seksističku objektivizaciju djevojaka i žena. Mladići koji ne iskazuju seksističko ponašanje u opasnosti su da budu proglašeni "slabićima" i diskriminirani od strane vršnjačke grupe.

32.7% muškaraca je bilo fizički nasilno prema partnerici. Faktori koji su se pokazali povezani sa upotrebom nasilja od strane muškaraca su dob, ekonomski stres, rodno-neravnomerni stavovi te posjedovanje oružja i konzumacija alkohola. Stariji muškarci, zatim oni koji doživljavaju ekonomski stres, ali i muškarci koji posjeduju oružje skloniji su upotrebi fizičkog nasilja protiv partnerice. Česta konzumacija alkohola pokazala se povezana sa upotrebom fizičkog nasilja protiv partnerice, odnosno, muškarci koji često³⁹ konzumiraju alkohol su, statistički značajno, skloniji upotrijebiti fizičko nasilje protiv partnerice. Pritom je važno istaknuti da ovi faktori nisu uzroci nasilja, već su povezani sa upotrebom nasilja. Rodni odnosi moći koje karakterizira neravnomerna raspodjela moći između muškaraca i žena su uzrok nasilja a faktori poput ekonomskog stresa ili zloupotrebe alkohola mogu biti samo katalizator nasilja.

Oko 11% ispitivanih muškaraca posjeduje oružje. Objašnjenje ovako visokom postotku možemo potražiti u nedavnoj prošlosti gdje je rat na području bivše Jugoslavije pridonio povećanju količine

39 Definirano kao nekoliko puta tjedno ili svakodnevno.

i dostupnosti oružja⁴⁰. Velika količina oružja koju je vlast uručila civilima i vojnicima kako bi sudjelovali u sukobima, nije vraćena po završetku rata, i čest je slučaj da je oružje doneseno kući kao „ratni suvenir“⁴¹.

Rasprostranjenost oružja, posebno na području Balkana, predstavlja faktor rizika za nasilje u obitelji (SEESAC, 2007), a to potvrđuju i naši podaci koji pokazuju povezanost posjedovanja oružja od strane muškaraca i upotrebe fizičkog nasilja protiv partnerice.

40 Sveprisutni „kult oružja“ u regiji vezan je za tradicionalni, patrijarhalni koncept maskuliniteta i muškarca kao branitelja obitelji i vlasništva. Procenjuje se da u RH ima otprilike 968.000 komada vatrenoga oružja u rukama civila, bilo u legalnom bilo u nelegalnom posjedu. Izuzetno je teško utvrditi broj komada oružja u nelegalnom posjedu. Na području zapadnoga Balkana, s ukupno 19,6 milijuna stanovnika, ima otprilike 4.280.000 komada oružja u posjedu civila. (SEESAC izvještaj, 2007, str. 3).

41 Veliki dio toga oružja je kasnije ozakonjen i popisano. U RH, novim Zakonom o oružju iz 2007. godine, nastoji se regulirati oružje koje predstavlja „suvenir iz rata“ na način da su te dozvole ukinute a osobe koje imaju takvu dozvolu imale su kratak rok da deaktiviraju, prodaju, poklone državi ili registriraju ovo oružje u skladu s propisima.

Seksualno nasilje koristilo je 16.9% muškaraca, s time da je 3% muškaraca bilo seksualno nasilno prema svojim partnericama. Seksualno nasilje protiv žene kao dio muške grupe počinilo je 9.7% muškaraca. Faktori povezani sa upotrebom seksualnog nasilja od strane muškaraca su dob, obrazovni status te visina prihoda. Pokazalo se da su muškarci iznad 60-te godine statistički značajnije skloniji upotrebi seksualnog nasilja, a odmah iza njih su i mlađi muškarci u dobi od 18-24. Mlađi muškarci (18-24 god.) su skloniji i biti počinitelji seksualnog nasilja kao dio muške grupe. Upotrebi seksualnog nasilja skloniji su i muškarci nižeg stupnja obrazovanja i muškarci najnižih prihoda.

Jedan manji dio muškaraca iskazuje slaganje sa stereotipnim vjerovanjima i predrasudama vezanim uz žene žrtve silovanja pa tako 16% njih smatra da ne možemo govoriti da se dogodilo silovanje ako se žena ne opire a 24% njih smatra da bi kod svakog pojedinačnog slučaja silovanja trebalo ispitati reputaciju žrtve odnosno njenu „promiskuitetnost“. Utvrđena je i povezanost rodno ravnopravnih normi i upotrebe nasilja, pa su tako muškarci koji postižu više rezultate na GEM skali, odnosno oni koji spadaju u kategoriju najviše ravnopravnih, manje skloni upotrebi nasilja protiv partnerice. Nasilje legitimira sveprisut-

na *rodna ideologija* koja ističe mušku nadmoć. Nasilje stoga postaje način na koji se dokazuje ili potvrđuje maskulinitet (Connell, 1995). Naši podaci ukazuju na to kako veći stupanj rodne ravnopravnosti može naznačiti promjenu u području nasilja i doprinijeti transformaciji rigidnog maskuliniteta.

Većina muškaraca upoznata je s činjenicom da u RH postoji zakon koji regulira nasilje nad ženama, te imaju pozitivan stav prema tom zakonu, jer mišljenje da zakon nije dovoljno strog podupire 73% muškaraca. Također, većina njih bila je izložena medijskim kampanjama vezanim uz prevenciju nasilja nad ženama, ali na razini ponašanja situacija je pomalo drugačija. U hipotetskoj situaciji, muškarci iskazuju manju sklonost reagiranju kada je počinitelj nasilja protiv žene nepoznati muškarac nego kada je u pitanju njima poznata osoba, kao npr. prijatelj. 70% muškaraca bi reagiralo u slučaju kada je prijatelj nasilan dok bi skoro dvostruko manje, odnosno 45% njih, reagiralo kada je nasilan nepoznati muškarac. Ovaj podatak ukazuje na problem „promatrača“ nasilja, odnosno tihe većine koja ne reagira na nasilje.

Rizična ponašanja

Prema podacima MUP-a, u 2010. godini zabilježen je porast krađa, organiziranog kriminaliteta, gospodarskog kriminaliteta i korupcijskih kaznenih djela (MUP, 2011.). Naši podaci pokazuju da je dosta velik postotak muškaraca sudjelovao u krađama (36%), a nije zanemariv niti broj onih koji su bili uhićeni (18%) ili posjeduju oružje (11%). Ove podatke treba promatrati u širem društvenom kontekstu, koji uključuje tranziciju prema tržišnoj ekonomiji obilježenu ratom, političkim promjenama, izuzetno lošom ekonomskom situacijom i visokom stopom nezaposlenosti.

Mlađi muškarci, u dobi do 35-te, najmanje obrazovani muškarci i oni najnižih prihoda i nestalnih izvora prihoda su skloniji pripadnosti bandama, i sudjelovanju u pljačkama i tučama. Mlađi i najmanje obrazovani muškarci, ali i oni neformalno zaposleni češće su bili uhićeni ili boravili u zatvoru.

Stavovi vezani uz rodnu ravnopravnost pokazali su se povezani s nekim oblicima rizičnog ponašanja, pa su tako muškarci najmanje ravnopravnih stavova skloniji sudjelovanju u tučama, krađama i pripadnosti bandama. Ovaj podatak ukazuje na povezanost rigidnih oblika maskuliniteta sa rizičnim pona-

šanjima u odnosu na rodno-ravnopravne maskulinitete koji su manje skloni ovakvim ponašanjima.

III: ZAKLJUČCI

Ključni nalazi ovog istraživanja mogu biti od pomoći u uključivanju muškaraca u postizanje rodne ravnopravnosti:

Važnost stavova o rodu.

Stavovi muškaraca o rodu, rodnim identitetima i ulogama i rodnoj ravnopravnosti pokazali su se povezani sa nizom praksi. Rodno neravnepravne norme pokazale su se povezane sa upotrebom nasilja, rizičnim ponašanjima, istovremeno negativno se reflektirajući na seksualnost i partnerske odnose.

Muškarci imaju pozitivan stav prema rodnoj ravnopravnosti, dok na razini praksi/ponašanja “zaostaju”, posebno u sferi kućanskih poslova i brige o djeci.

Generalno gledano na razini stavova muškarci podržavaju rodnu ravnopravnost u društvenoj, ali i u privatnoj sferi, a neki muškarci prakticiraju u svojim svakodnevnim životima određene aspekte rodne ravnopravnosti. Međutim, vidljivo je zaostajanje praksi u odnosu na stavove, budući da ravnopravnost polako iščezava što se više približavamo privatnoj sferi odnosno kućanskim poslovima i brizi o djeci. Sudjelovanje muškaraca u kućanskim poslovima i brizi oko djece je “povremeno”, i samim time nedovoljno, stoga je važno potaknuti muškarce na veće sudjelovanje u

privatnoj sferi kako bi ravnopravno sa ženama, podijelili brigu i odgovornost o kućanstvu i djeci.

Obrazovanje kao važan faktor rodne ravnopravnosti. Obrazovaniji muškarci u većoj mjeri "žive" rodnu ravnopravnost u svakodnevnim praksama.

Obrazovanje se pokazao važan faktor koji pridonosi rodno ravnopravnim normama i praksama. Obrazovanje je jedan od načina koji može učiniti muškarce svjesnima kategorije roda i načina na koji ona utječe na njihove živote i živote žena te predstavlja početni korak u eliminaciji rodne neravnopravnosti. Specifično, poseban oblik edukacije o rodnoj ravnopravnosti bi mogao biti važan doprinos rodno ravnopravnim stavovima i praksama, jednako kao i senzibilizacija šire javnosti putem različitih kampanja i aktivnosti.

Nasilje kao pokazatelj rodne neravnopravnosti.

Značajan dio muškaraca počinio je nasilje protiv žena, a neki su i sami bili žrtve nasilja. Naši podaci pokazuju kako veći stupanj rodne ravnopravnosti može naznačiti promjenu u sferi nasilja i doprinijeti transformaciji rigidnog maskuliniteta. Evidentno je da postoji potreba za preventivsko-edukativnim programima,

kampanjama, intervencijama i politikama kojima je cilj promjena rodnih normi koje ističu mušku nadmoć te normaliziraju i opravdavaju upotrebu nasilja.

Ekonomski stres i "poremećaji" u tradicionalnoj muškoj ulozi.

Ostvarenje rodne ravnopravnosti podrazumijeva prevazilaženje tradicionalnog shvaćanja muške uloge kao hranitelja i skrbnika obitelji. Naši podaci ilustriraju da među muškarcima prevladava upravo tradicionalno shvaćanje muške uloge. Ekonomski stres ovdje predstavlja faktor koji subvertira ulogu muškarca kao hranitelja i skrbnika obitelji jer oko polovine muškaraca doživljava stres radi vlastitog ekonomskog položaja, tj. nedovoljne zarade. Osim toga, ekonomski stres pokazao se povezan sa praksama poput upotrebe nasilja protiv žena, ali i sa zdravstvenim rizicima u životima muškaraca. Rodna ravnopravnost zahtijeva, između ostalog, i transformaciju muških identiteta, uloga i praksi. Stoga treba omogućiti i olakšati taj proces i tranziciju prema drugačijim, odnosno rodno ravnopravnim, maskulinitetima koji će uključivati organizaciju muške uloge i identiteta oko principa suradnje i brige o drugima.

Važnost strukturalnih promjena.

Promjena u rodnim odnosima u smjeru ostvarenja rodne ravnopravnosti nužno podrazumijeva veće društvene i strukturalne promjene. Ostvarenje rodne ravnopravnosti zahtijeva ne samo promjenu stavova već radikalnu transformaciju odnosa moći između muškaraca i žena te ukidanje rodne hijerarhije. Odnosno, promjene na individualnom nivou moraju biti praćene društvenim promjenama. Strukturalne promjene, kao nužan preduvjet, uključuju političku strategiju i društveno-politički konsenzus oko važnosti postizanja rodne ravnopravnosti. Put ka rodnoj ravnopravnosti zahtijeva promjene na nivou javnih politika i socijalnih interakcija na svim društvenim razinama: obitelj, obrazovanje, radno mjesto, mediji, itd. Muškarci i dalje zauzimaju pozicije moći i ostvaruju privilegije u patrijarhalnim sistemima, i bez njihovog aktivnog angažmana rodno ravnopravno društvo nije moguće ostvariti niti održati.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 1500 muškaraca i 505 žena u dobi od 18-68 godina u RH i to u gradu Zagrebu i u gradovima i selima (< 100 000 stan.) u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji. Većina muškaraca i žena su u braku ili žive sa partnericama/partnerima, imaju završenu srednju školu i izjašnjavaju se kao vjernici/e.

Rodna ravnopravnost – samo u stavovima ali ne i u ponašanju

Na razini stavova većina muškaraca podupire rodnu ravnopravnost ali zaostaju na razini ponašanja/praksi.

Većina muškaraca ne podržava upotrebu nasilja, ne smatra da kućanski poslovi i briga o djeci trebaju biti dužnost žene, ne smatraju da je muška seksualnost važnija od ženske, te podupiru donošenje zajedničke odluke o korištenju kontracepcije. Primjerice, 71% muškaraca ne slaže se s tvrdnjom da su mijenjanje pelena, kupanje i hranjenje djece dužnosti majke, 68% ih se ne slaže da muškarcima seks treba više nego ženama a 94% ih se ne slaže s tvrdnjom da bi žena trebala tolerirati nasilje kako bi održala obitelj.

Slijedom toga, *što se stavova tiče*, najveći dio muškaraca, njih 77% je u kategoriji najviše ravnopravnih muškaraca,

15% ih je u kategoriji umjereno ravnopravnih, dok je 3% u kategoriji najmanje ravnopravnih. Istovremeno, 2/3 muškaraca vjeruje da biti muškarac znači da moraš biti čvrst te da će ako ih netko uvrijedi braniti svoj ugled i upotrebom sile, odnosno zastupaju stavove koji podupiru stereotipnu mušku rodnu ulogu i njene karakteristike kao što su hrabrost, čvrstoća, neranjivost.

Mlađi, obrazovaniji muškarci i oni viših prihoda skloniji su rodno ravnopravnim stavovima.

Polovina muškaraca (53%) nije uzela dopust pri rođenju djeteta a nešto manje od petine muškaraca (oko 17%) bilo je prisutno u rađaoni za vrijeme rođenja djeteta.. Mlađi i obrazovaniji muškarci bili su skloniji prisustvovati porodu i uzeti dopust pri rođenju djeteta. Oni muškarci koji zastupaju rodno ravnopravne stavove manje su skloni upotrebi fizičkog i seksualnog nasilja protiv partnerice, i manje su skloni biti počinitelji seksualnog nasilja kao dio muške grupe. Suprotno tome, muškarci najmanje ravnopravnih stavova, skloniji su korištenju seksualnih usluga, homofobičnim stavovima i rizičnom ponašanju (sudjelovanje u tučama, krađama i pripadnost bandama).

Visoka razina homofobije

Nešto više od polovine muškaraca smatra da homoseksualnost nije normalna a skoro 2/3 njih ne bi dopustilo homoseksualcima da rade s djecom. Najkontroverznije se pokazalo pitanje usvajanja djece od strane homoseksualnih parova gdje se 4/5 ispitanika protivi tome. Iako imaju izuzetno homofobične stavove, ispitanici većinom ne opravdavaju upotrebu nasilja protiv homoseksualnih muškaraca.

Kućanski poslovi i briga o djeci – neravnopravna podjela posla

Na razini stavova, muškarci podržavaju rodnu ravnopravnost, ali na razini ponašanja i praksi, pogotovo u sferi kućanskih poslova i brige o djeci, ne možemo govoriti o ravnopravnoj podjeli poslova. Podjela kućanskih poslova je područje u kojem prevladava rodno stereotipna podjela posla. Jedini kućanski posao za koji muškarci kažu da ga obavljaju zajedno sa ženama je kupovanje hrane (60% slučajeva), dok sve ostale poslove obavljaju ili većinom žene ili većinom muškarci. Teret kućanskih poslova ipak pada na ženu, jer su ženama ostavljeni poslovi koji se moraju obavljati gotovo svakodnevno, kao npr. priprema hrane (60%), čišćenje (71%), pranje (80%),

dok su muškarcima ostavljeni povremeni poslovi poput popravaka u kući (84%) i plaćanja računa (41%). Većina muškaraca je zadovoljna ovom podjelom kućanskih poslova te procjenjuju da su i njihove partnerice zadovoljne.

Žene imaju drugačije viđenje kućanskih poslova od muškaraca. One izjavljuju da zajedno s partnerom obavljaju poslove poput kupovanja hrane, čišćenja kuće i plaćanja računa. Međutim, ako ih ne odrade zajedno, onda ti poslovi najčešće ostaju ženama da ih odrade. Jedini posao koji žene procjenjuju da većinom obavljaju muškarcima su popravci u kući (u 72% slučajeva).

Mlađi muškarcima (do 35-te godine), obrazovaniji, i nezaposleni više sudjeluju u obavljanju kućanskih poslova.

Što se tiče podjele poslova oko brige o djeci, muškarcima izjavljuju da većinu poslova koje se odnose na brigu o djeci obavljaju zajedno s partnericom. Oko 55% muškaraca kaže da zajedno s partnericom svakodnevno brinu o djetetu. Međutim, kada ih ne obave zajedno, onda ove aktivnosti postaju rodno specifične, pa je tako ženski posao uglavnom svakodnevna briga o djetetu, dok je muški posao odlazak po dijete u školu/vrtić/slobodne aktivnosti. Prema procjeni žena, proizlazi da niti jedna aktivnost vezana uz brigu o djeci nije odgovornost muškarca. Aktivnosti vezane uz

brigu o djeci, ako ih ne obave zajedno, su u najvećem broju slučajeva, zaduženje i odgovornost žene.

Muškarci su povremeno uključeni u živote vlastite male djece (do 5 godina starosti). Jedina aktivnost koju muškarcima čine svakodnevno je igra s djetetom, dok sve ostalo rade povremeno, tj. povremeno pripremaju hranu, mijenjaju pelene i kupaju djecu. Kada je riječ o djeci školskog uzrasta, situacija je slična, što znači da muškarcima većinu aktivnosti vezanih uz brigu o djeci čine ponekad. Oko 1/5 petine muškaraca (i manje od toga) izjavljuju da se djecom bave svaki dan, što znači da se svakodnevno igraju s djecom (26%), pomažu sa zadaćama (14%) ili pripremaju hranu djeci (12%). Obrazovaniji muškarcima i oni većih prihoda skloniji su više sudjelovati u brizi o djeci. Percepcija većine žena jest da partnera vide kao pomagača u brizi o djeci. Tako, 72% žena procjenjuje da one više vremena utroše na brigu oko obitelji i kućanstva.

Što se tiče donošenja odluka u kućanstvu, muškarcima procjenjuju da u njihovim obiteljima odluke donose zajedno s partnericom. Međutim, ako odluka nije zajednička, onda su investicije vezane uz hranu i odjeću odluka žene, dok su veće investicije (npr. kuća, auto, kućanski aparati) odluka muškarca. Žene su,

jednako kao i muškarci, identično procijenile donošenje odluka u kućanstvu.

Ekonomski stres – neodrživost uloge muškarca hranitelja obitelji

56% muškaraca smatra da imaju najveću odgovornost što se tiče zarađivanja za obitelj što ukazuje na tradicionalno shvaćanje uloge muškaraca kao hranitelja obitelji. Oko polovine ispitanika doživljava stres radi nedovoljne zarade. Muškarci koji doživljavaju stres na poslu koji se manifestira kao briga oko nedovoljnog dohotka skloniji su upotrebi fizičkog nasilja protiv partnerice. To znači da situacija u kojoj muškarci doživljavaju ekonomski stres može doprinijeti upotrebi nasilja, ali ne znači da je ekonomski stres uzrok nasilja. Također, muškarci koji doživljavaju stres radi nedovoljnog dohotka skloniji su izjaviti da se ponekad ili često osjećaju depresivno i doživljavaju suicidalne misli.

Seksualnost – veća ravnopravnost, veće zadovoljstvo seksualnom vezom

Oko 73% muškaraca ima stalnu partnericu i otprilike jednako toliko njih živi s partnericom. Oko 42% muškaraca opisuje seksualnu vezu s partnericom kao zadovoljavajuću dok je 6% njih procijenilo vezu kao nezadovoljavajuću. Muškarci koji podržavaju rodnu ravnopravnost zadovoljniji su seksualnom vezom

s partnericom. Muškarci koji kažu da su u proteklih mjesec dana razgovarali s partnericom o problemima zadovoljniji su seksualnom vezom s partnericom. Velika većina muškaraca izjavljuje da komuniciraju s partnericom o problemima s kojima se suočavaju u životu s time da su mlađi i obrazovaniji muškarci skloniji razgovoru s partnericom. Oko polovine muškaraca (51%), na pitanje o korištenju kondoma u posljednjih godinu dana, izjavljuje da ih nisu koristili. Muškarci koji se izjašnjavaju kao vjernici skloniji su ne koristiti ili povremeno koristiti kondome.

Muškarci koji doživljavaju stres na poslu skloniji su ocijeniti svoju seksualnu vezu s partnericom kao nezadovoljavajuću, ali su i skloniji korištenju seksualnih usluga. Korištenju seksualnih usluga skloniji su i muškarci koji iskazuju nezadovoljstvo trenutnom seksualnom vezom s partnericom.

11% muškaraca je imalo seksualni odnos sa ženom koja pruža seksualne usluge. Skloniji korištenju seksualnih usluga su stariji muškarci (iznad 35 godina) i muškarci najnižeg stupnja obrazovanja te muškarci srednjih i viših prihoda.

Na razini stavova, većina muškaraca smatra da je pružanje seksualnih usluga moralno pogrešno i problematično, ali

istovremeno to vide kao posao i osobni izbor osobe koja se time bavi. Ali, svejedno 68% muškaraca smatra da ne bi trebalo biti protuzakonito kupovati ili pružati seksualne usluge. Kada se radi o maloljetnim osobama koje pružaju seksualne usluge naši ispitanici imaju manje odobravajuće stavove nego kada se radi o odraslim osobama.

Oko 19% muškaraca izjavljuje da su u zamjenu za seks osigurali ženi određena dobra ili usluge (npr. hranu, odjeću, troškove stanovanja, školovanja, prijevoza). Mlađi muškarcima (25-34 god.), zatim zaposleni, i najmanje obrazovani imaju iskustvo razmjene određenih dobara ili usluga za seks.

Nasilje protiv žena – veća ravnopravnost manja upotreba nasilja protiv žena

Iskustvo vršnjačkog nasilja u školi ili kvartu, bilo da su počinitelji ili žrtve, ima 84% muškaraca. Za vrijeme odrastanja, fizičko nasilje je doživjelo oko 70% muškaraca, a psihološko njih 33%. Oko 16% muškaraca je svjedočilo obiteljskom nasilju.

I u doba odrastanja nešto više od polovine muškaraca počinilo je nasilje protiv žena, primjerice verbalno i seksualno nasilje. 64.2% muškaraca izjavljuje da su djevojkama u školi dobacivali seksualne komentare ili ih dodirivali.

73% muškaraca smatra da zakon koji regulira nasilje nad ženama nije dovoljno strog. 77% muškaraca bilo je izloženo medijskim kampanjama vezanim uz prevenciju nasilja nad ženama.

32.7% muškaraca je bilo fizički nasilno prema partnerici. Faktori koji su se pokazali povezani sa upotrebom nasilja od strane muškaraca su dob, ekonomski stres, rodno-neravnopravni stavovi te posjedovanje oružja i konzumacija alkohola. Stariji muškarcima, zatim oni koji doživljavaju ekonomski stres, ali i muškarcima koji posjeduju oružje skloniji su upotrebi fizičkog nasilja protiv partnerice. Česta konzumacija alkohola pokazala se povezana sa upotrebom fizičkog nasilja protiv partnerice, odnosno, muškarcima koji često⁴² konzumiraju alkohol su skloniji upotrijebiti fizičko nasilje protiv partnerice. Pritom je važno istaknuti da ovi faktori nisu uzroci nasilja, već su povezani sa upotrebom nasilja.

Seksualno nasilje koristilo je 16.9% muškaraca, a 3% muškaraca bilo je seksualno nasilno prema svojim partnericama. Seksualno nasilje protiv žene kao dio muške grupe počinilo je 9.7% muškaraca. Muškarcima iznad 60-te godine skloniji su upotrebi seksualnog nasilja, a odmah iza njih su i mlađi muškarcima u dobi od 18-24. Mlađi muškarcima (18-24

⁴² Definirano kao nekoliko puta tjedno ili svakodnevno.

god.) skloniji su i biti počinitelji seksualnog nasilja kao dio muške grupe. Muškarci nižeg stupnja obrazovanja i muškarci najnižih prihoda skloniji su biti počinitelji seksualnog nasilja.

Muškarci najviše ravnopravnih stavova manje su skloni upotrebi nasilja protiv partnerice.

Rizična ponašanja – neravnopravni stavovi, veća sklonost rizičnom ponašanju

36% muškaraca je sudjelovalo u krađama, 18% je bilo uhićeno a 11% ih posjeduje oružje. Mlađi muškarci, u dobi do 35-te, najmanje obrazovani muškarci i oni najnižih prihoda i nestalnih izvora prihoda skloniji su pripadnosti bandama, i sudjelovanju u pljačkama i tučama. Mlađi i najmanje obrazovani muškarci, ali i oni neformalno zaposleni češće su bili uhićeni ili boravili u zatvoru. Muškarci najmanje ravnopravnih stavova skloniji su sudjelovanju u tučama, krađama i pripadnosti bandama.

SUMMARY

The research was conducted using a sample of 1500 men and 505 women aged from 18-68, in the Republic of Croatia in the city of Zagreb and the cities and villages (< 100 000 inhabitants) in the Osječko-baranjska and Vukovarsko-srijemska county. Most of the men and women are either married or living with their partners, they have graduated from high-school and consider themselves religious.

Gender equality –in attitudes but not in behaviour

When it comes to the attitudes most men support gender equality but are less supportive when it comes to behaviour (practices). Most men do not support the use of violence, do not consider housework and childcare to be the responsibility of a woman, do not feel that male sexuality is more important than female sexuality and support joint decision-making concerning contraception. For example, 71% of men do not agree with the statement that changing diapers, bathing, and feeding the children are the responsibility of the mother, 68% does not agree that men need sex more than women, and 94% does not agree with the statement that women should tolerate violence in order to keep the family together.

In that sense as far as attitudes are concerned most men, 77%, fall into the

category of men holding high equity gender-related attitudes, 15% of them are in the category of moderate gender equitable attitudes, while 3% are in the category of the low equity. At the same time, 2/3 of men believe that being a man means having to be tough and claim that if somebody offends them they will defend their reputation even by resorting to force, in other words they are expressing attitudes that enforce the stereotypical male gender role and its characteristics such as courage, strength and invulnerability.

Younger, more educated men and those in a higher salary grades are more likely to have most gender equitable attitudes.

Half of the men (53%) did not go on paternity leave when their child was born and somewhat less than a fifth of men (approximately 17%) was present at the birth of the child. Younger and more educated men were more likely to attend the birth and to request paternity leave. Men who express gender-equitable attitudes are less likely to use physical and sexual violence against their partner, and are less inclined to be the perpetrators of sexual violence as a part of a male group. In contrast, men holding most inequitable attitudes are more inclined to use sexual favours,

to have homophobic attitudes and to exhibit risk behaviour (participating in fights, thefts and gangs).

High level of homophobia

Somewhat more than half the men feel that homosexuality is not normal and almost 2/3 of them would not allow homosexuals to work with children. The most controversial was the issue of adopting children by homosexual couples where 4/5 of respondents opposed it. Although they have very homophobic attitudes, the respondents mostly do not justify the use of violence against homosexual men.

Household duties and childcare – unequal division of labour

When it comes to attitudes, men support gender equality, but when it comes to behaviour and practices, especially in the sphere of housework and childcare, we cannot claim there is an equal division of labour. The division of housework is an area in which gender-stereotyped division of labour is in place. The only chores that men claim that they perform together with women are grocery shopping (60% of cases), while all the other tasks are per-

formed either mostly by women or by men. The burden of housework still falls on the women's shoulders, because the women are left with the chores that have to be performed almost daily, as for example preparing food, (60%), cleaning (71%), washing (80%), while men are left with more sporadic chores such as fixing things (84%) and paying the bills (41%). Most men are content with this distribution of chores and estimate that their partners are satisfied too.

Women have a different perception of housework than men. They claim that together with their partner they perform chores such as buying food, cleaning the house and paying the bills. However, if they are not performed jointly, then those chores are mostly left up to the women. The only task that women estimate as being mostly up to the men is house repairs (in 72% of cases).

Younger men (up to 35 years of age), more educated, and unemployed participate in housework more frequently.

As far as the division of childcare tasks goes, men claim that most of the work concerning childcare is performed together with their partner. Approximately 55% of men claim that, together with their partner, they care for children on daily basis. However, when they are not performed together, these ac-

tivities become gender specific, and therefore taking care of the children on everyday basis becomes overwhelmingly a woman's responsibility, while picking up the child from school/kindergarten/extracurricular activities is the man's responsibility. According to the women's estimates, not a single activity related to childcare is a man's responsibility. The activities related to childcare, if not performed together, are mostly, the responsibility and the task of the woman.

Men are occasionally included in the lives of their young children (up to 5 years of age). The only activity that men perform on daily basis is playing with children, while all the rest they do occasionally, in the sense that they occasionally prepare food, change diapers and bathe the children. When it comes to schoolchildren, the situation is similar, which means men perform most of the activities related to childcare irregularly. Around 1/5 of men (and less) state that they care for the children on daily basis, which means they play with them daily (26%), help with homework (14%), prepare food for the children (12%). More educated men and those with a higher income are more likely to participate in childcare. The perception of most of the women is that they see their partner as helper in childcare. Therefore 72% of

women estimate that they spend more time in dealing with the family and the household than their partner.

As far as decision making in the household is concerned, men estimate that in their families the decisions are made together with their partner. However, if the decision is not made together, then the investments related to food and clothes are the decision of the woman, while bigger investment (such as a house, a car, or household appliances) is the decision of the man. Women, just like men, identically estimated the decision-making in the household.

Economic stress – the unsustainability of the male provider role

56% of men feel that they have the largest responsibility, in the family, when it comes to earning, which indicates a traditional understanding of the male role as the family provider. Approximately half of the respondent's reported feeling stressed because of not having enough income.

Men who experience stress at work, manifesting as worrying about inadequate income, are more inclined to use physical violence against their partner. This means that the situation in which men experience economic stress can contribute to the use of violence, but does not mean that economic stress causes violence. Also, men that

experience stress due to insufficient income are more inclined to state that sometimes they feel depressed and have suicidal thoughts.

Sexuality – more equality, higher level of sexual satisfaction in the relationship

Around 73% men have a stable partner and almost an equal percentage is living with their partner. Approximately 42% of men describe the sexual relationship with their partner as satisfactory, while 6% of them estimate their relationship as unsatisfactory. Men who reported more gender-equitable attitudes are content with their sexual relationship with their partner. Men who say that during the past month they talked to their partner about their problems are more satisfied with the sexual relationship with their partner. Most of the men state that they communicate with their partner about the problems that they face in life, while younger and more educated men are more likely to communicate with their partner.

Around half of the men (51%), negatively answer the question of using the condom during the past year. Men that consider themselves to be religious are more inclined to not use or occasionally use a condom.

Men that report stress at work are more inclined to evaluate their sexual relationship with their partner as unsatisfactory, and are more inclined to use sexual services. Using sexual services is more common with men that express dissatisfaction with their sexual relationship with current partner.

11% of men had a sexual relationship with a woman who provides sexual services. Older men (above 35 years) as well as men of the lowest education level and men with the middle and higher income level are more inclined to use sexual services.

At the level of attitudes, most men feel that providing sexual services is morally wrong or problematic, but at the same time they see it as a job and a personal choice of the person concerned. However, 68% of men feel that it should not be illegal to purchase or provide sexual services. When it is a minor providing sexual services our respondents have less approving attitudes than when it is an adult.

Approximately 19% men state that they have provided certain goods or services (for example food, clothes, rent, schooling or transport) in return for sex. Younger men (25-34 years), employed, and less educated have the experience of exchanging certain goods or services for sex.

Violence against women – more equality less violence against women

84% of men have experienced peer violence in school or neighbourhood, whether as a perpetrator or as a victim. While growing-up approximately 70% of men experience physical violence, and 33% emotional violence. Approximately 16% of men report witnessing family violence.

In the age of growing up somewhat more than half the men committed violence against women, for example verbal or sexual violence. 64.2% men state that they addressed girls at school with sexual comments or that they touched them.

73% of men feel that the law that regulates violence against women is not harsh enough. 77% men were exposed to media campaigns related to the prevention of violence against women.

32.7% of men have been physically violent towards their partner. The factors that have been identified as related with the use of violence by men are age, economic stress, gender-unequal attitudes, the possession of weapons and consuming alcohol. Older men and those who experience economic stress, but also men that possess weapons are more inclined to use physical violence

against their partner. Frequent alcohol consumption was related to the use of physical violence against the partner, or rather, men who often⁴³ consume alcohol are more inclined to use physical violence against their partner. It is also important to emphasise that these factors are not the causes of violence but are rather, related to the use of violence.

Sexual violence was perpetrated by 16.9% men, and 3% men were sexually violent towards their partners. Sexual violence against women as a part of the male group was committed by 9.7% of men. Men over 60 were more inclined to use sexual violence, followed by younger men in the age group 18-24. Younger men (18-24 years) are more inclined to be the perpetrators of sexual violence as a part of a male group. Men of lower level of education and men of the lowest incomes are more inclined to be the perpetrators of sexual violence.

Men with the most gender-equitable attitudes were less inclined to use violence against their partners.

Risk behaviour – most inequitable attitudes, higher inclination towards risk behaviour

36% of men took part in thefts, 18% was arrested and 11% possessed weapons.

⁴³ Defined as several times per week or daily.

Younger men, aged under 35, least educated men and those with the lowest incomes and unstable source of income were more likely to belong to gangs, and participate in thefts and fights. Younger and least educated men, but also those who are informally employed were more often arrested or spent time in prison. Men holding most inequitable attitudes were more inclined to participate in fights, thefts and gangs.

CONCLUSIONS

The key findings of this research can be of assistance in including men in the accomplishment of gender equality:

Gender attitudes matter.

The attitudes of men towards gender, gender identity, gender roles and gender equality seem to be related to a series of practices. The gender unequal norms were associated to the use of violence, risk behaviour, at the same time negatively reflecting on sexuality and relationships.

Men have positive attitude towards gender equality, but “lag behind” on the level of practices/behaviours, especially in the sphere of housework and childcare

Generally speaking when it comes to attitudes men support gender equality in the social, but also in the private sphere and some men, practice certain elements of gender equality in their everyday lives. However, they lag behind in the practices, as compared to the attitudes, and equality is becoming less visible the more we enter into the private sphere, i.e the issue of household chores and childcare. The participation of men in the household chores and caring for children is „sporadic“ and therefore inadequate, and thus it becomes important to encourage men to participate more equally in the private sphere, to share the burden and the responsibility of the domestic duties and the childcare.

Education as an important predictor of gender equality. Men who are more educated „live“ gender equality to a higher extent in their everyday practices.

Education has been identified as an important factor that contributes to the gender equal norms and practices. Education is one of the ways in which men become aware of the gender issues and the way they affect their lives and the lives of women as well as the way in which it is the first step in eliminating

gender inequality. Specifically, a special form of gender equality education could be an important contribution to the gender equal attitudes and practices, as well as sensitizing the wider public through various campaigns and activities.

Violence as an indicator of gender inequality.

A significant group of men has committed violence against women, and some were, themselves, victims of violence. Our data show that a higher degree of gender equality can indicate a change in the sphere of violence and contribute to the transformation of rigid masculinity. It is evident that there is a need for a preventive-educational programs, campaigns, interventions and policies that have a goal of changing gender norms that emphasise male dominance and normalise and justify the use of violence.

Economic stress and the „disturbances“ in the traditional male role.

Achieving gender equality presupposes overcoming the traditional understanding of the male role as being the one who feeds and provides for the family. Our data illustrate that it is the traditi-

onal understanding of the male gender role that prevails among men. The economic stress is a factor which undermines the role of a man as a provider for the family, since approximately half the men experience stress because of their own economic circumstances, or rather inadequate income. In addition, the economic stress was found to be related to the practices such as the use of violence against women but also to health risks in the lives of men. Gender equality, requires, among others, the transformation of male identities, roles and practices. Therefore the process and the transition towards a different, gender equal, masculinities, inclusive of organising the male role and identity around the principal of cooperation and care for the others, should be enabled and assisted.

The importance of structural changes.

The shift in gender relations in the direction of achieving gender equality necessarily presupposes bigger social and structural changes. The accomplishment of gender equality requires not only the change in the attitudes but also radical transformation of the power relations between men and women as well as the abolition of gender hierarchy. In other words a change on an individual level has to be followed by

social change. The structural changes, as a necessary precondition, include political strategy and socio-political consensus on the importance of achieving gender equality. The road to gender equality requires changes at the level of public policies and social interactions on all social levels; family, educations, work place, media, etc. Men still hold the positions of power and exercise privileges in the patriarchal systems, and without their active engagement a gender equal society can not be realised nor sustained.

Alinčić, M.; Hrabar, D.; Jakovac-Lozić, D.; Korać Graovac, A.: *Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2007.*

Barker, G., sa Nascimento, M., Segundo M., i J. Pulerwitz (2004): How Do We Know if Men Have Changed? Promoting and Measuring Attitude Change with Young Men: Lessons from Program H in Latin America, u S. Ruxton (ed.), *Gender Equality and Men-Learning from Practice* (str. 147-161), Oxford, Oxfam GB.

Brun E. i Milczarek, M. (2007), Expert forecast on emerging psychosocial risks related to occupational safety and health, European Agency for Safety and Health at Work. <http://osha.europa.eu/en/publications/reports/7807118>

Connell R. W. (1995), *Masculinities*, Cambridge, Polity Press.

Connell R. W. (2000), *The Men and the Boys*, Cambridge, Polity Press.

Connell R. W., Messerschmidt J.W. (2005), Hegemonic Masculinity. Rethinking the Concept. *Gender & Society*, 19 (6): 829-859.

Connell, R. (2007), *Masculinities, Power, & the Epidemic: Messages of Social Research*", prezentacija na međuna-

rodnom simpoziju "Politicising Masculinities: Beyond the Personal"/Dakar 15-18 listopada. Pregledano 11.05.2010, http://www.siyanda.org/docs/Connell_epidemic.doc

Craig, L. (2006), Does Father Care Means Fathers Share?: A Comparison of How Mothers and Fathers in Intact Families Spend Time with Children. *Gender & Society*, 20 (2): 259-281.

Dobrotić I. (2010), Croatia, pregledano 18.12.2010, http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Country_notes/Croatia.published.oct_2010.pdf

Dokmanović, M (2007), Posjedovanje vatrenog oružja i nasilje u obitelji na zapadnom Balkanu: komparativna studija zakonodavstva i mehanizama za primjenu, Beograd, SEESAC. Pregledano 3.02.2011. [http://www.seesac.org/uploads/studyrep/Posedovanje_vatrenog_oruzja_i_nasilje_u_porodici_HRV_\(2\).pdf](http://www.seesac.org/uploads/studyrep/Posedovanje_vatrenog_oruzja_i_nasilje_u_porodici_HRV_(2).pdf)

Hautzinger, S. (2003), Researching Men's Violence: Personal Reflections on Ethnographic Data, *Men and Masculinities*, 6 (1): 93-106.

Hearn, J. (1999), A Crisis in Masculinity, or New Agendas for Men? u S.Walby

(ed.) *New Agendas for Women*, Macmillan, London. Pregledano 3.05.2010, [http://www.cromenet.org/crome/crome.nsf/resources/75095872feac8d9oc2256b84004161f7/\\$file/32en_mas.htm](http://www.cromenet.org/crome/crome.nsf/resources/75095872feac8d9oc2256b84004161f7/$file/32en_mas.htm)

Herek M.G. (2004) "Beyond "Homophobia": Thinking About Sexual Prejudice and Stigma in the Twenty-First Century", *Sexuality Research and Social Policy*, 1 (2): 6-24.

Hodžić, A. i N. Bijelić (2003), Značaj roda u stavovima i seksualnom ponašanju adolescenata i adolescentica. izvještaj istraživanja "Muškarci, žene i seksualnost", Zagreb, CESI.

Kehily, M. (2001), Bodies in School: Young Men, Embodiment, and Heterosexual Masculinities, *Men and Masculinities*, 4 (2): 173-185.

Kelly, L. (2008), Preživjeti seksualno nasilje, Zagreb, Kruzak i Ženska soba.

Laumann, E.O., Paik, A., Glasser, D.B., Kang, J., Wang, T., Levinson B., Moreira E., Nicolosi A., Gingell, C. (2006), "A Cross-National Study of Subjective Sexual Well-Being among Older Women and Men: Findings from the Global Study of Sexual Attitudes and Behaviors", GSSAB Investigators pregledano 7.02.2011, <http://www.npr>.

org/documents/2006/apr/sex_study/sex_study.pdf

Mooney, J. (2000), *Gender, Violence and the Social Order*, London, Macmillan Press.

Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2010. godini, MUP, Zagreb, siječanj 2011.
http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2011/statistika_2010.novo.pdf

Pulerwitz, J. i G. Barker (2008), *Measuring Attitudes toward Gender Norms among Young Men in Brazil: Development and Psychometric Evaluation of the GEM Scale*, **Men and Masculinities**; 10 (3): 322-338.

Ricardo, C.; Barker G. (2008), *Men, masculinities, sexual exploitation and sexual violence. A Literature Review and Call for Action*. Rio de Janeiro, Brazil, Instituto Promundo, MenEngage
Rich, A. (1980), *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*, u C. Stimpson i E. S. Person, (eds), *Women, Sex and Sexuality*, (str. 62 – 91), Chicago: University of Chicago Press.

Ruxton, S. (2009), *Man Made: Men, Masculinities and Equality in Public Policy*, London, Coalition on Men & Boys.

Pregledano, 17.03.2010, <http://www.comab.org.uk>

Smith, J.R. i W.R. Louis, (2009) *Group Norms and the Attitude- Behaviour Relationship*, *Social and personality Psychology Compass*, 3 (1): 19-35.

Swain, J. (2006), *Reflections on Patterns of Masculinity in School Settings*, *Men and Masculinities*, 8 (3): 331-349.

Walby, S. (1990), *'Violence' u S. Walby, Theorizing Patriarchy*, (str.128 – 149), UK: Blackwell Publishers.

Wall, G. i S. Arnold (2007), *How Involved is Involved Fathering?: An Exploration of the Contemporary Culture of Fatherhood*, *Gender & Society*, 21 (4): 508-527.

NOVINSKI ČLANCI:

(2010) „Istraživanje: Gotovo 70 posto zaposlenih treba dodatni posao“, pregledano 4.02.2011
<http://www.poslovni.hr/vijesti/istrazivanje-gotovo-70-posto-zaposlenih-treba-dodatni-posao-153206.aspx>

BILJEŠKE

